

Kool

suhtluskeskkonnana:
õpetajate
suhtlemistavad

Tiigrihüppe Sihtasutuse uuringu
"Õpetajate suhtlemistavad" lõpparuanne

Kadri Ugur, Pille Pruulmann-Vengerfeldt,
Epp Lauk, Liina Raudvassar, Anneken Metsoja

2008

Sisukord

Sissejuhatus: taust ja kontekst	3
Metodoloogia	5
<i>Varasem uurimus ja teoreetilised lähtekohad</i>	5
<i>Uuringu eesmärgid ja küsimused</i>	7
<i>Metoodika</i>	7
<i>Küsitlusele vastanute sotsio-demograafiline portree</i>	8
Õpetajate suhtluskanalid, -partnerid ja -võrgustikud. Eelistused ja teemad	10
<i>Suhtluskanalid erinevatele rühmadele teadete edastamiseks ja teadete vastuvõtuks</i>	10
<i>Suhtlusvõrgustikud</i>	14
<i>Rahulolu suhtlussituatsioonidega</i>	18
<i>Peamised suhtlusteemad</i>	20
<i>Suhtlemine kolleegidega</i>	21
<i>Suhtlemine õpilastega</i>	24
<i>Õpetajad ja lapsevanemad</i>	26
Kool kui kommunikatsioonikeskkond	28
<i>Õpetaja rollid</i>	29
<i>Väsimus ja stress</i>	32
<i>Komfort ja soovitatavad muudatused</i>	34
<i>Õpetajad ja kooli kodulehekül</i>	36
Uue tehnoloogia kasutamine täiendavate õppematerjalide loomiseks ja vahendamiseks	39
<i>Meediamaterjalide kasutamine õppetöös</i>	41
<i>Õpetajate teadlikkus autoriõigustest</i>	43
Internetipõhine suhtlus. E-kool	45
<i>Internet – töövahend</i>	45
<i>Internetipõhised suhtlemisvõrgustikud</i>	46
<i>E-suhtluse keelekasutus</i>	47
<i>Kogemused e-kooliga</i>	50
<i>Kool ja kodu</i>	52
<i>Klassipäevik versus e-päevik</i>	54
<i>Andmekaitse</i>	57
<i>Privaatsus</i>	58
<i>Parandusettepanekud e-koolile</i>	58
Õpilaste nägemus suhtlemisest õpetajatega	60
<i>Suhtluskanalid</i>	60
<i>Suhtlusstiil</i>	61
<i>Teemad</i>	62
<i>Avalik versus privaatne tunnustus või laitus</i>	63
<i>Õpetajate ja vanemate omavaheline suhtlemine</i>	64
<i>Õpetajad ja õppematerjalid</i>	65
<i>Õpetajate omavaheline suhtlus</i>	65
Kokkuvõte	68
Lisad	70

Sissejuhatus:

taust ja kontekst

Uued tehnoloogiad on muutnud kommunikatsiooni kõigis eluvaldkondades. Tehnoloogiliselt arenenud (aga üha enam ka arenevates) maades on riiklikul tasandil teadvustatud IKT potentsiaali ja tähtsust hariduse edendamises.¹ Reeglina on valitsuste hariduspoliitikasse lisandunud imperatiiv IKT juurutamiseks kõigis haridusastmetes eesmärgiga tõsta seeläbi hariduse kvaliteeti ja õpetuse efektiivsust (vrd. Somekh & Davis, 1997; Watson, 2001). Ametlikus diskursuses rõhutatakse aga sageli IKT rolli hariduse kvaliteedi ja taseme tõstmisel eeskätt “tehnoloogiliste lahenduste” pakkujana (millistele probleemidele, seda tihti ei mainitagi). Siinjuures levib peaaegu märkamatu väärkäsitus, et paljud kasulikud asjad leiavad aset just tehnoloogia olemasolu ja kättesaadavuse tõttu. Tehnoloogia rolli ületähtsustamine ja inimliku osaluse teadlik või ebateadlik alahindamine viib tehnoloogilise determinismini, mille ohule hariduseski on korduvalt viidatud (vrd. Mackay, 1991; Passey & Samways, 1997; Fisher, 2004). Probleem on selles, et igasugune tehnoloogiline determinism hariduselus alahindab õpetajate jõupingutusi ja tööd selleks, et kõigepealt ise õppida neid tehnoloogilisi uuendusi kasutama ja siis neid õppetöös rakendada. Samas jääb tähelepanuta seegi, kuidas õpetajad oma tegevuses integreerivad (või ei integreeri) uute tehnoloogiate antud võimalusi oma suhtlemispraktikatesse – nii koolitunnis kui väljaspool seda. Siia liituvad lisaks teadmistele ja oskustele ka emotsionaalsed ja eetilised probleemid.

Ka Eesti haridus- ja koolielus on infotehnoloogiline innovatsioon riikliku tähtsusega ülesanne. Esimese Tiigrihüppe programmi (1996–2000) ülesanne oli koolide kaasaegse infotehnoloogiaga varustamine ja selle tehnoloogia kasutamise õpetamine õpilastele ja õpetajatele. Tiigrihüpe Pluss programm (2001) on suunatud IKT vahendite kasutamisele pedagoogilises innovatsioonis ning õpilaste ja õpetajate pädevuse tõstmisele nende kasutamises. Infoühiskonna arendamise poliitikal on oluline osa ka valitsusliidu programmis aastateks 2007–2011, eeskätt lubadustena kindlustada infoühiskonnas toimetulekuks vajalik haridus. Seda eesmärki teenib ka e-õppe arengukava “Õppiv Tiiger” (2006–2009). IKT ongi leidnud sihipärast rakendust ja arendust eeskätt aineõpetuses ja õpilaste arvutialase pädevuse süvendamises, viimastel 5–6 aastal ka e-kooli juurutamises ja kasutamises. E-kool on üks värskemaid uuendusi koolielus (pilootprogramm 2002, laialdane kasutuselevõtt alates 2005), mis on loonud nii õpetajate, õpilaste kui lapsevanemate jaoks uue suhtlusvõimaluse.

¹ Näiteks kulutas Suurbritannia valitsus 1999–2002 230 miljonit naela õpetajate IKT-alase kompetentsi tõstmiseks.

Arvutioskuste arengut ja IKT osa pedagoogilises innovatsioonis on Eestis suhteliselt laialdaselt uuritud, sealhulgas Tiigrihüppe Sihtasutuse initsiatiivil (nt Tiiger Luubis jt). Loogiline jätk uurimustele IKT kasutamiskiisidest ja efektiivsusest koolitunnis on küsida, millised on uute kommunikatsioonitehnoloogiate kasutamise praktikad väljaspool koolitundi – personaalsete võrgustike loomiseks, tagasiside andmiseks ja saamiseks, informatsiooni hankimiseks ja vahendamiseks jne. Siiani on kõiki neid küsimusi uuritud eeskätt õpilastest lähtuvalt. Käesolev uuring keskendub õpetajale. IKT mõju õppeprotsessile avaldub kahtlemata ka läbi õpetaja isiksuse, läbi tema kommunikatiivsete praktikate, millega kujundatakse ühtlasi kooli kui suhtluskeskkonda ja samuti koolikultuuri.

Metodoloogia

Varasem uurimus ja teoreetilised lähtekohad

Mitmed uurimused väidavad, et lastega perekonnad on kõige aktiivsemad IKT kasutajad ning nad on ka uue tehnoloogiaga paremini varustatud (Mackey 1997, Luukka et al. 2001, Livingstone 2002). Tehniliste vahendite kättesaadavus pole tänapäeva koolilastele probleem, sest arvutid ja internetiühendus on käepärast nii kodus kui koolis. EMORi värskemate uudiste kohaselt (9.12.2008, <http://www.emor.ee/arhiiv.html?id=1951>) kasutab Eestis internetti juba 69 protsenti elanikkonnast, sealjuures üle poolte kasutavad seda viiel päeval nädalas. Rahvusvahelisest MEDIAPPRO (2006) uuringust on näha, et Eesti lapsed on ühed aktiivsemad arvuti- ja internetikasutajad Euroopas – 97,8% kasutab internetti, 90%-l on kodus vähemalt üks arvuti. 2008.a. Flash Eurobaromeetri andmed näitavad, et Eesti kooliõpilaste seas on kodus arvuti kasutamine kasvanud paari aastaga üle 20% (MEDIAPPRO andmetel kasutas arvutit peamiselt kodus 79% küsitletud lastest, Eurobaromeetri andmetel kasutab 2008.a. koduarvutit juba 97%). 43%-l õpilastest on oma isiklik arvuti.

Kuigi kodu osatähtsus arvuti kasutamise kohana on õpilaste hulgas aastate jooksul kasvanud, on kool siiski veel olulisel kohal, seda eriti maal. TÜ ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakonna poolt 2001–2002 tehtud uuringu kohaselt kasutas ligi 75% maakoolide õpilastest arvutit just koolis (Lauk, 2004). 2008.a. kohta näitab Eurobaromeeter, et kooliarvuteid kasutab keskmiselt 44% eesti koolilastest (Flash Eurobarometer 2008), kusjuures eraldi linna ja maa andmeid ei tooda.

MEDIAPPRO kvalitatiivne uuring näitas ka, et õpilased kasutavad internetti väljaspool koolitundi valdavalt meelelahutuseks ja omavaheliseks suhtlemiseks ning oma suhtevõrgustiku kujundamiseks. Selgelt tuli välja see, et kooli arvuteid kasutavad õpilased peamiselt tunniülesannete tegemiseks ja igasugune suhtlus toimub koduarvuti ja mobiiltelefonide abil. Õpetajate osas analoogilised andmed puuduvad.

Nii nagu enamus väljaspool Eestit tehtud uurimusi, nii ka Eesti uurimused IKT funktsioonidest koolides ja hariduses keskenduvad õpilastele (Sarapuu jt., 2003; Marandi jt., 2003; Tiiger luubis, 2004; Hirno, 2005 jt). “Tiiger luubis” toob küll esile õpetajate eesmärgid IKT kasutamisel ainetundides, kuid ka see on suunaga õpilasele. Õpetajatele suunatud uurimustest võib siinkohal mainida Tarmu Kurmi magistritööd “Eesti üldhariduskoolide õpetajate valmisolek meedia õpetamiseks läbiva

teemana” (2004), kus käsitletakse ka õpetajate endi arvuti- ja internetikasutust ning kasutamise motive.

Projekti “E-õppe arendamine ja juurutamine kutseõppeasutustes ja rakenduskõrgkoolides” raames tehtud juhtumiuuring “Edulugude analüüs heade e-õppe praktikate kohta kutseõppeasutustes ja rakenduskõrgkoolides” (2008) oli suunatud sellele, kuidas erinevad koolikonteksti tegurid e-õppe arengut on kujundanud ja mõjutanud. Edulugude analüüsist selgub, et põhjused, miks IKT materjale koolitunnis võrdlemisi vähe kasutatakse, on paljuski seotud õpetajate piiratud ressurssidega – ennekõike piiratud ajaga ning piiratud võimalusega IKT-d klassiruumis kasutada. Head e-õppe edendamise vahendid on võrgustikud, mille raames ühiselt materjale välja töötatakse. Samas on võrgustikesse raske kuuluda, kui puudub eelnev kontakt, samuti on võrgustikes aktiivsemad õpetajad, kes teevad väga palju materjale, kuid saavad selle eest võib-olla liiga vähe tunnustust. Edulugude analüüsist nähtus, et üheks peamiseks tõrkeks IKT kasutamisel klassiruumis oli ka see, et aega on vähe, ning täiendavate e-õppe vahendite arendamine nõuab lisaressurssi pere või vaba aja arvelt.

Austraalias ja USAs tehtud uurimustes IKT rollist õpetajate professionaalses arengus (McDougall & Squires, 1997; Becker & Riel, 1999) puudutakse mõningal määral ka õpetajate suhtlemismalle ja –rutiine. Soomes läbiviidud longituuduuringust (1999, 2001, 2004) selgub, et õpetajad on hakanud aja jooksul märgatavalt rohkem kasutama uue tehnoloogia vahendeid nii koduses elus kui tööpraktikas. Ka on nende enese hinnangul kasutusoskused täienenud. Intensiivistunud on ka õpetajate omavaheline koostöö ja suhtlemine IKT-d kasutades (Atjonen, 2006). Bebell, Russell ja O'Dwyer (2004) toovad oma uurimuses välja, et kui uurida õpetajate IKT kasutust üldiselt või keskenduda õppetunnis toimuvale, ei anna see eriti diferentseeritud uurimistulemusi. Kui aga eristada suhtlemist kolleegidega, õpilaste ja lastevanematega, õppematerjalide loomist, IKT kasutamist tunnis õppematerjali esitamiseks, õpilaste suunamist IKT kasutamisele, siis tekib hoopis mitmekülgsem pilt ka erinevate õppeainete lõikes.

Kõigis neis uurimustes on siiski kõrvale jäänud järgmised küsimused: Kuidas mõjutab IKT kooli kui kommunikatsioonikeskkonda? Kuidas kasutavad IKT võimalusi õpetajad oma suhtluses õpilaste, kolleegide, kooli juhtkonna ja lapsevanematega?

Toimiv kommunikatsioon organisatsioonis on väga oluline, sest selleta ei saa organisatsioon edukalt areneda. Kool on organisatsioon, mille piires toimub suhtlus erinevate gruppide ja indiviidide vahel, niisamuti suhtleb kool teiste organisatsioonide ja väljaspool kooli olevate gruppide ja indiviididega. Selle kommunikatsiooni üheks tähtsaimaks osapooleks on õpetaja, kes erinevates situatsioonides suhtleb nii koolis kui väljaspool kooli. Tema valikutest ja reaktsioonidest oleneb sageli seegi, missugune on kooli imago avalikkuses. Õpetaja on vahetult see inimene, kes esindab kooli suhtluses lapsevanematega ja kel on parim võimalus lapsevanemate kaasamiseks õppeprotsessi (Cotton & Wiklund, 2000). Üks võimalusi aktiivseks kommunikatsiooniks kooli ja lapsevanemate vahel on e-kool, mis on tähelepanu all ka käesolevas uurimuses.

Uuringu eesmärgid ja küsimused

Uuringu põhieesmärk on kaardistada õpetajate suhtlustavasid, nende suhtlusvõrgustikke ja suhtlemiseks kasutatavaid tehnoloogilisi võimalusi. Uuring keskendub kolmele aspektile:

1. õpetajate õppe- ja kasvatustöö alase suhtlemise ja teabehankimise eesmärgid (temaatika), suhtlemise vormid ja suhtlusvõrgustikud (õpilaste, kolleegide jt partneritega suhtlemisel, enesetäiendamisel, õppematerjalide loomisel ja õpilasteni viimisel jms, sealhulgas IKT roll nendes);
2. uue meedia asend ja võimalused muude suhtlemisviiside kontekstis ning roll olemasolevate suhtlemisvõrgustike toimimises;
3. kuidas näevad õpetajate erinevaid suhtlemisviise ja -formaate õpilased.

Lähtuvalt neist kolmest aspektist otsitakse uuringus vastuseid järgmistele küsimustele:

- » kes on õpetaja suhtluspartnerid koolikeskkonnas ja väljaspool ning milliseid kanaleid kasutab õpetaja nendega suhtlemiseks?
- » millised on õpetajate hoiakud ja eelistused erinevate suhtluskanalite, eriti IKT suhtes?
- » kust õpetajad hangivad teadmisi õppekavade, läbivate teemade, erialaste enesetäiendusvõimaluste kohta?
- » millised on õpetajate praktikad õppematerjalide loomisel, kasutamisel ja levitamisel interneti abiga?
- » mil määral ja kuidas kasutavad õpetajad interneti võimalusi suhtlemiseks oma võrgustikus?
- » kuidas hindavad õpetajad e-kooli ja selle pakutavaid võimalusi? Milleks nad e-kooli eeskätt kasutavad?
- » milline on õpetajate teadlikkus intellektuaalse omandi kaitse kohta Interneti materjalide kasutamisel ja levitamisel, sh avatud sisulitsentside (*Creative Commons/CC*) osas?
- » millised on võimalikud barjäärid ja takistused IKT-põhisel suhtlemisel ja õppematerjalide loomisel-kasutamisel-levitamisel?

Metoodika

Uuring viidi läbi ajavahemikus 01.07.2007 – 31.12.2008. Algusest peale ei olnud eesmärgiks teha kõikehõlmavat ja laia üldistustasemega uurimust (mis eeldanuks palju mahukamat projekti), vaid pigem kaardistada ja visandada probleeme ja tendentse. Uuring koosnes kahest etapist – ankeetküsitlusest ja kvalitatiivsest osast, mis hõlmas 14 semistruktureeritud intervjuud ja 3 fookusgruppi. Selle kõrval oli eraldi tähelepanu all e-kool, millest tehti projekti raames 2008. a. kevadel bakalaureusetöö “E-kooli kasutuspraktikad: koolijuhtide, õpetajate, õpilaste ja lapsevanemate vaatenurk” (Brit Puskar, TÜ aja-kirjanduse ja kommunikatsiooni instituut).

Suhtlemisvõrgustike ja -viiside üldiseks kaardistamiseks viidi kõigepealt läbi internetipõhine ankeetküsitlus. Valimi koostamise aluseks oli Haridus- ja Teadusministeeriumi koolide andmebaas. Kõigepealt valiti juhuvalikuga 46 kooli, võttes seejuures arvesse ka erinevad koolitüübid (põhikool, gümnaasium), asukoht (maakool, linnakool) ja õppekeel (eesti, vene). Vastanute seas on esindatud kõik

maakonnad. Vastajate sooline ja vanuseline struktuur ühtib praeguse õpetajaskonna soolise ja vanuselise struktuuriga.

Koolidega ja õpetajatega võeti ühendust e-maili ja telefoni teel ning paluti neil täita internetti riputatud ankeet. Aktiivsemalt vastasid nende koolide õpetajad, kuhu oli eelnevalt helistatud. Ankeet oli võrgus kättesaadav kahe nädala jooksul. Kokku vastas lõpptulemusena ankeedile 218 õpetajat, neist ainult 14 vene koolidest. Vene koolide osalus oli liiga väike, nii et eraldi nende kohta üldistusi teha ei saa. Vastamise passiivsus võis tuleneda sellest, et tegemist oli eestikeelse ankeedi ja eestikeelsete pöördumistega.

Küsitluses paluti õpetajatel vastata küsimustele oma rollitunnetuse kohta õpetajana, suhtlemisvõimaluste kohta tööl ja väljaspool tööd, informatsiooni saamiseks ja edastamiseks kasutatavate suhtlemiskanalite kohta. Küsitlus sisaldas bloki e-kooli puudutavaid küsimusi, samuti küsimusi lisamaterjalide hankimise viiside ja kanalite kohta (vt. ankeet lisas nr.1).

Küsitlusele vastanute sotsio-demograafiline portree

Vastajad olid valdavalt naised (85%), nii et naiste-meeste suhe kujunes 5,5:1, mis on ligilähedane Eesti koolide keskmisega (6:1). Kõige vanem vastaja oli 70aastane, kõige noorem 22, keskmine vanus oli 45. Ka see vastab Eesti koolide üldisele õpetajate keskmisele vanusele (Statistikaameti andmetel on see 45.7 aastat). Kooli asukoha järgi jagunesid vastanud järgmiselt: linnakoolis 133 (61%), maakoolis 83 (38%) ja kahel juhul oli kooli asukoht märkimata. Vastajaid oli kõigist kooliastmetest, kusjuures enamuse õpetajaid annab tunde vähemalt kahes kooliastmes (47%), ainult ühes kooliastmes õpetab 21%. Keskmine pedagoogistaaž oli vastanutel 20,4 aastat. 60%-l vastanud õpetajatest on lapsi (neist 34%-l rohkem kui üks laps).

Intervjuudeks valiti õpetajad põhimõttel, et oleksid esindatud nii maa- kui linnakoolid, põhikoolid ja gümnaasiumid ning tähtsamad õppeained (emakeel ja kirjandus, võõrkeel, reaalsained, loodusteaduslikud ained) ja klassijuhatajad. 14 õpetajast olid 10 naised.

Intervjuud keskendusid kuue teemabloki ümber: 1) kool kui kommunikatsioonikeskkond, 2) õpetaja ja õpilaste vaheline suhtlemine, 3) õpetaja suhtlus lapsevanematega, 4) õpetaja suhtlus kolleegidega, 5) IKT ja õppematerjalid, 6) e-kool (Intervjuu plaan vt. Lisas nr. 2). Lisaks neile intervjuudele viidi e-kooli teema süvendamiseks läbi veel 9 semistruktureeritud intervjuud e-kooli kasutavate õpilaste (3), koolidirektorite (3) ja lapsevanematega (3).

Õpetajatega viidi läbi ka kaks **fookusgruppi**, millest esimeses oli 4 Lõuna-Eesti ja Tartu koolide õpetajat (algklassid+inglise keel, kunst, emakeel, kehalise kasvatus) ja teises 5 Tallinna õpetajat (vene keele, loodusteaduste+arendusjuht, emakeele ja kirjanduse +õppealajuhataja, kehalise kasvatus õpetaja). Teemadeks olid õpetaja suhtevõrgustik (eelkõige õpetajate suhtluskogemused erinevate

suhtluspartneritega, nende “kaal” õpetaja suhtlusvõrgustikus), suhtluskanalid (eelistused, hinnangud tõhususele); koolihierarhia ja suhtluskanalid selle piires (millisel viisil toimub suhtlus õpetajate ja juhtkonna vahel, õpetaja ja õpilaste vahel, e-kool); lisamaterjalide tegemine ja hankimine ning autoriõiguse küsimused (vt. lisa nr. 3).

Õpilaste fookusgrupp koosnes üheksast Tartu 11. klassi õpilasest (4 noormeest, 5 tütarlast). Õpilastel paluti kirjeldada oma suhtlust õpetajate ja lapsevanematega, küsiti nende kogemust õppematerjalide vahendamisest ja kasutamisest, samuti e-kooli kohta (vt. lisa nr. 4).

Õpetajate suhtluskanalid, -partnerid ja -võrgustikud. Eelistused ja teemad

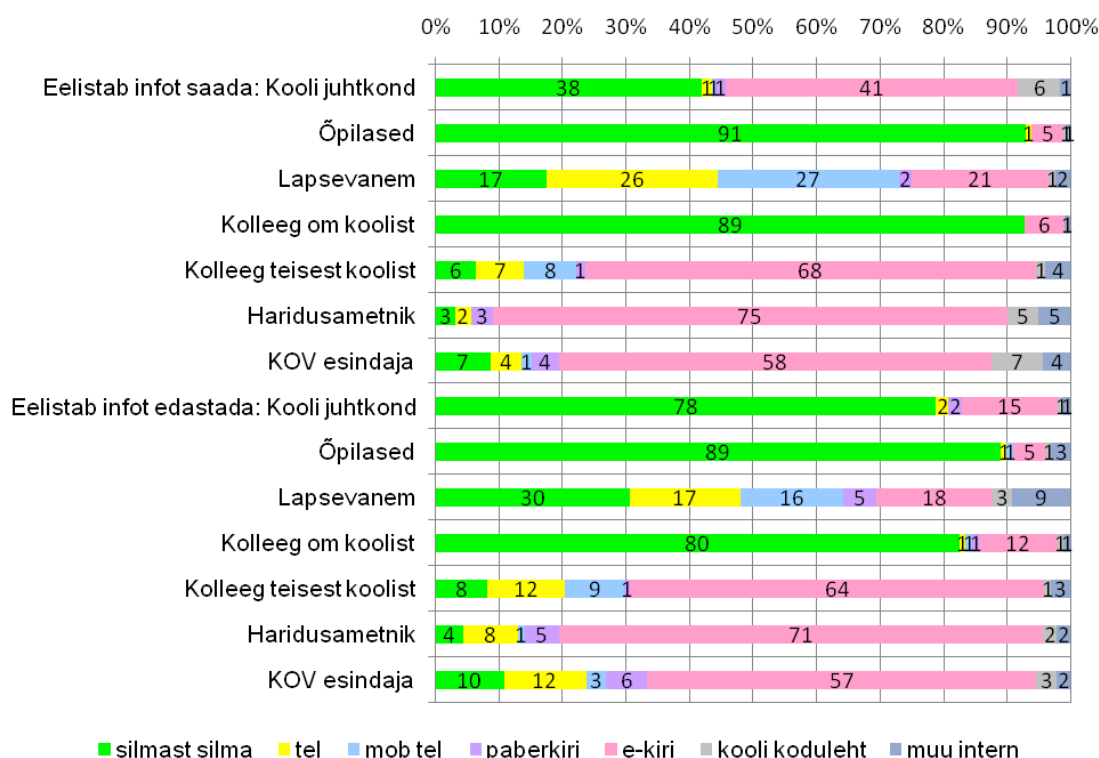
Suhtluskanalid erinevatele rühmadele teadete edastamiseks ja teadete vastuvõtuks

Võib öelda, et õpetajad on suhtluskanaleid kasutades üsna sarnased ning suuri erinevusi ilmsiks ei tulnud – ei selles aspektis, milliseid kanaleid eelistatakse ise teadete edastamiseks, ega ka selle poolest, milliseid kanaleid pidi eelistatakse teateid saada. Tabelisse 1 on valitud suhtluskanalid, mida on mainitud kõige sagedamini antud rühmaga suhtlemiseks (rasvases kirjas) ja need, mida on mainitud sageduselt teisena. Olukordades, kus esimene eelistus oli enam kui 80%, on teine eelistus jäetud välja toomata, kuid tihti peale on sellisel juhul tegemist e-mailiga.

Tabel 1. Eelistatud kanalid teadete saamiseks või edastamiseks (ankeetküsitluse põhjal)

	Silmast silma	Telefon	Mobiiltelefon	e-kiri
Eelistab teateid saada	Pereliikmed Kooli juhtkond Õpilased Kolleeg oma koolist Teised koolitöötajad	Tuttavad Lapsevanemad	Pereliikmed Tuttavad Lapsevanemad	Kooli juhtkond Lapsevanemad Kolleeg oma koolist Kolleeg teisest koolist Haridusametnik Kohalik omavalitsus
Eelistab teateid edastada	Pereliikmed Tuttavad Kooli juhtkond Õpilased Lapsevanemad Kolleeg oma koolist Teised koolitöötajad		Pereliikmed Tuttavad	Kooli juhtkond Lapsevanemad Kolleeg teisest koolist Haridusametnik Kohalik omavalitsus

Nagu tabelist näha, sõltuvad õpetajate eelistused suhtluskanali valikul sellest, kas nad on teate saajad või edastajad. Nii näiteks eelistab kokku 53% vastanud õpetajatest, et lapsevanemad helistaksid neile tavatelefonile või mobiilile, samas kui oma teateid eelistavad nad edastada eelkõige silmast silma kohtumistel. See on aga nüanss, mida võiks arvesse võtta lapsevanemate koosolekute planeerimisel ja vähese osaluse analüüsil. Samuti on erinevused juhtkonnaga suhtlemises: sõnumeid eelistatakse saada e-kirjana, kuid ise neid edastada eelistatakse pigem silmast silma. Joonis 1 annab andmetest ka graafilise ülevaate, kusjuures välja on valitud ennekõike koolisuhtlusega seotud sihtrühmad.

Joonis 1. Eelistatud suhtluskanalid info edastamiseks ja info vastuvõtmiseks

Huvitavana võib välja tuua, et kiri paberil on suhtlusolukord, mida seostatakse ennekõike ametnikega – need vähesed, kes paberkirja suhtlusolukorrana eelistasid, valisid sihtrühmaks just haridusametnikud ja kohaliku omavalituse esindajad.

Kui õpetajatel paluti intervjuu käigus analüüsida konkreetseid suhtlusolukordi, millele erinevaid lahendusi pakuti, selgus, et eeltoodud suhtluskanalite eelistus ei ole sugugi absoluutne, vaid seda mõjutavad oluliselt just konkreetset olukorrad (vt tabel 2). Paljusi töid õpetajad just välja vajaduse olla paindlik, arvestada olukorraga ja käituda vastavalt vajadusele. Erineva olukorrana on lihtne mõista situatsiooni, kus tuleb õpilasele öelda, et tal on vaja nüüd avada raamat leheküljelt 45, või teade, et puudu on vahetusjalanõud või ekskursiooni raha. Õpilaste fookusrühmast tuleb muuhulgas välja, et nende esimene eelistus on saada teateid ennekõike e-kooli kaudu just sellepärast, et siis on tegemist kirjaliku infoga ja jälg jääb maha. Samuti on e-kooli kaudu edastatava info korral vastutus pisut enam õpetaja kanda.

Tabel 2. Suhtlussituatsioonide kaupa eelistatud suhtluskanalid (intervjuude põhjal)

Suhtlussituatsioon	Eelistatud kanalid esimeseks tegutsemiseks
Üks teie klassi õpilastest on väga hajameelseks muutunud ning tal on tekkinud raskusi õppetöös. Otsustate võtta kontakti vanematega.	Otsekontakt; telefon, siis silmast-silma; e-mail; mobiiltelefon; vestlus neutraalsel pinnal; räägin klassijuhatajale kõigepealt

Suhtlussituatsioon	Eelistatud kanalid esimeseks tegutsemiseks
Teil tekib vajadus võtta õppepuhkus. Ilmselt on vaja direktsiooniga suhelda puhkuse võimalikkuse ja korralduse asjus.	Otsekontakt direktoriga; otsekontakt õppealajuhatajaga; otsesuhtluse järel kirjalik avaldus
Tahate minna klassiga ekskursioonile St. Peterburgi, kuid te ei tea veel, kuidas lapsevanemad sellesse suhtuksid..	e-kooli foorum; e-kooli kaudu teade; koosolek, kutse koosolekule klassipäevikus; SMS lapsevanematele kutsumaks koosolekule; lapsevanemate list
Kuulsite juhuslikult telerist, et on ilmunud üks teie eriala otseselt puudutav raamat, aga pealkiri ja autor läksid kõrvust mööda. Kellelt küsiksite, kuidas?	Interneti kaudu kolleegidelt; raamatukogutöötajalt; sama eriala kolleeg, siis e-kiri tuttavale; lihtsalt internetist otsida; raamatupoest või raamatupoe kodulehelt; otsin saatekokkuvõtet Internetist; sama aine õpetajatelt telefonitsi
Leiate enda jaoks huvipakkuva täienduskoolituse, kuid tahaksite siiski kuulda nende kogemusi, kes sama kursuse juba on läbinud. Naaberkoolides võiks neid olla.	e-mail; telefoniga helistan; otsesuhtlus kohvikus; maakondlik erialalist
Mõni teie klassi õpilastest käitub koolisituatsioonis täiesti sobimatult – kellele ja kuidas te sellest kõigepealt teataksite?	Vanematele e-kool, telefon. Teised õpetajad, otsesuhtlus; helistan noorsoopolitiseisse; räägin õpilase endaga; pöördun tugivõrgustiku (õppeala juhataja, psühholoogi, sotsiaaltöötaja jms poole)

Eraldi blokina esitati respondentidele kuus olukorda ning paluti neil otsustada, millist suhtluskanalit nad neil puhkudel kasutaksid.

Nagu tabelist näha, on raskused õppetöös eeskätt õpetaja ja lapsevanema vaheline teema. Lahenduse otsimiseks võtab valdav osa õpetajatest eelistab lapsevanemaga kontakti telefonitsi, et leppida kokku silmast silma kohtumine. E-kirja eelisena toodi välja, et see läheb kindlasti kohale ja vanemad saavad seda vaadata siis, kui neile sobib, puudusena nimetatakse siinkohal asünkroonsust ning asjaolu, et vanemad ei pruugi oma postkasti vaadata või jätavad lihtsalt vastamata. Üks vastanutest märkis, et esimese sammuna kõneleks ta siiski õpilasega ning seejärel saadaks vanematele e-kirja. Telefoni-suhtluse puudusena märgitakse paaril juhul, et on oht tabada lapsevanem ebasoodsas situatsioonis. Kontaktiviis valitakse tihti ka lähtuvalt sellest, millised on eelteadmised lapsevanematest ja varasemad suhtluskogemused.

Alati e-maili. See on esiteks ökonoomsem, hoiab igal juhul nii minu kui lapsevanema aega kokku. Teiseks, mida pean väga oluliseks momendiks, selline moodus tagab konkreetsuse ja korrektsuse. Et sa pead sõnastama oma mõtted ja kahtlused selgelt. Mis omakorda nagu dikteerib ka vajaduse selge vastuse järgi. Ja üldiselt see moodus töötab hästi. Välja arvatud mõne lapsevanemaga, kes ei ole n-ö arvuti inimesed. Siis muidugi helistan. See ei ole probleem, see on väikese koha eeliseid, et tead ehk paremini õpilaste taustu.

M, maa, 39, füüsika/IT, P+G²

2 Koodide tähendust vt Lisa nr. 5.

Vajaduse korral õppepuhkuse võtmiseks pidasid kõik vastanud loomulikuks kõnelda otsese ülemusega silmast silma, kuna ilmselt vajab olukord detailseid läbirääkimisi nii puhkuse aja ja pikkuse kui asendamise üksikasjade üle, erinevuseks oli vaid, et kas otseseks ülemuseks antud teemal peeti õppealajuhatajat või direktorit. Intervjuudest jäi mulje, et õppetöö korraldusliku poole tõttu – asendused jms on esimeseks kontaktiks õppealajuhataja, samas siis, kui koolitusel on ka finantsiline külg, siis oli esimeseks kontaktiks direktor. Avaldus kirjutatakse alles pärast seda, kui direktsiooniga on kõiges kokku lepitud.

Olukorras, kus eesmärgiks on minna klassiga ekskursioonile St Peterburgi ja vajaduseks oli öeldud lapsevanemate arvamuse ja suhtumise kogumine, ilmnas lahendamisel suurem variatiivsus. Mõni vastanust saadaks koju paberkirja ning ootaks seda vanema allkirjaga tagasi. Nimetatakse ka võimalust korraldada lastevanemate koosolek või saata vanematele elektrooniline teade kas läbi e-kooli foorumi või spetsiaalse lastevanemate listi kaudu. Mõned õpetajad kasutaks SMSi, milles paluks vanematel endaga kontakti võtta või mille abil kutsuks kokku koosoleku. Hea näitena on järgmises tsitaadis näha seda, kuidas eelnevad kokkulepped lapsevanematega on see, kuidas info liikumist reguleeritakse kord aastas või nagu teises näites – last kooli pannes märgib lapsevanem ise omad suhtlemiskanalite eelistused.

Kui tahan minna klassiga ekskursioonile, siis eelistan saata kirjad kodudesse, paberkandjal. Täheleb tegelikult on niimoodi, et aasta alguses saab kokku lepitud, et kuidas info liigub, aga nagu ma olen aru saanud oma laste puhul ja teistes klassides, siiski see ekskursioonide jutt paberkandjal on kõige kindla. Sest meilidega on nii ja naa ja on toiminud, meie koolis see paberkandjal ekskursioonide jutt.

N, linn, 44, reaallained, P+G

No vat siit hakkab pihta see teema, mida ma olen üritanud koolis ka juurutada, et kui lapsevanem toob oma lapse kooli, siis selles ankeedis, mida see lapsevanem täidab, peaks olema märgitud ka need suhtlemiskanalid. Ja eelistused nendele suhtlemiskanalitele. Et kui need on paika pandud, siis loomulikult kasutamegi neid eelistusi, mida vanem ise on deklareerinud. Aga kui ta ei ole deklareerinud, siis lähtume majanduslikust printsibist, et mis on kõige säästlikum ja odavam. Ja seejuures arvestame ka ajafaktorit, et kui e-postiga saates kirja ja üritus toimub kahe päeva pärast, siis meil on vaja kiiret vastust, ja mõni lapsevanem ei pruugi lugeda seda elektronkirja seal kahe päeva jooksul, et siis on vajalik ilmselt helistada. Et siin teeme vahet reaalaajasuhtlemisel ja interaktiivsel suhtlemisel. Et kindlasti reaalaajasuhtlus on vahetu, et tal ei oleks nagu aega puigelda ja venitada.

M, linn, 35, IT, P+G

Kui on vaja otsida infot raamatu kohta, mille täpsed andmed puuduvad, siis näivad õpetajatel olevat oma harjumused, mis üksteisega praktiliselt ei kattu. Intervjuudes nimetati võimalike infoallikatena inimesi nii koolikeskkonnast kui ka väljaspoolt, spetsialiste nagu raamatukogutöötajaid või erinevaid interneti- või muu meedia otsinguid. Teistest sagedamini mainiti raamatukoguhoidjaid ja kolleege.

Ülesande, kus paluti nimetada kanalid, mille kaudu võetaks ühendust naaberkoolist pärit kolleegidega, et uurida täiendkoolituste kogemuste kohta, jätkas üks õpetaja lahendamata, kui tal naaberkooli õpetajate seas isiklikke tuttavaid poleks. Teised vastajad helistaksid või saadaksid naaberkooli e-kirja, üks kasutaks maakonna ainealast listi ja helistaks tuttavatele sama aine õpetajatele. Üldiselt võib öelda, et kuigi paljudele tuli ülesande püstitus pisut üllatavana, eelistatakse esmajärjekorras otsida kontakti inimesega, kes on huvipakkuva koolituse ise läbi teinud, tagavara variandina peetakse võimalikuks pöörduda õppealajuhataja poole. Lisaks on näha, et e-kirja teel eelistatakse ühendust võtta ennekõike tuttava inimesega, kuid siiski mainivad mitmed, et info koolituste kohta liigub „nagu kuulutuli“, et selline info otsimise olukord on päris reaalne.

Ma tean, et ootate, et ma nüüd Internetti läheksin. Aga ma ei tea. Ma vist ei võtagi ühendust, kui ma ei tunne inimest. Kuidagi võõra juurde väga ei saa minna ka mailitsi.

N, linn, 56, matemaatika, P

Juhtumeid, mil klassi õpilane on käitunud koolisituatsioonis täiesti sobimatult, lahendatakse ka väga erinevalt. Oma kogemusi meenutades märkisid mõned vastajad, et nad lükkaksid ükskõik kelle teavitamist edasi nii kaua kui võimalik ja püüaksid ise vestluses õpilasega lahenduse leida. Üks vastaja uuriks kolleegidelt, kuidas nemad kõnealuse õpilase käitumist näevad, ning kasutaks seejärel kooli tugivõrgustikku. Kolm respondenti peavad vajalikuks kõigepealt õpilast informeerida sellest, et tema käitumine on sobimatu. Ülejäänud vastused jagunevad pooleks: ühendust võetaks nii õppealajuhataja kui lapsevanematega.

Suhtlusvõrgustikud

Õpetajate suhtlusvõrgustike uurimise aluseks valisime omalt poolt nimekirja võimalikest kontaktidest, kellega õpetajad tõenäoliselt igapäevaselt suhtlevad. Tabel 3 annab ülevaate sellest, mil määral erinevaid gruppe tajutakse oma suhtlusvõrgustiku osana.

Tabel 3. Suhtlussituatsioonide piisavus erinevate sihtrühmadega (% vastanutest)

	Üldse mitte	Liiga vähe	Piisavalt	Liiga palju
Pere	34	19	45	1
Tuttav-sugulane	45	19	33	1
Õpilased	4	22	69	4
Sama aine õpetajad	6	18	71	3
Teised õpetajad	1	25	71	2
Teise kooliastme õpetajad	3	35	59	1
Teised kooli töötajad	3	22	71	2
Kooli juhtkond		19	78	1
Lapsevanemad	6	33	57	2
Haridusametnikud	43	21	33	1

	Üldse mitte	Liiga vähe	Piisavalt	Liiga palju
KOV	44	24	29	1
Avalikkus	39	20	35	1
Kolleegid mujalt	18	45	34	

Intervjueeritud õpetajad mainivad oma suhtluspartneritena peamiselt õpetajatest kolleege, aga ka õpilasi, teisi kooli töötajaid (koristajad, garderoobihoidjad jne), kooli juhtkonna liikmeid ning ühel juhul isegi politseid. Kui õpetaja õpetab nooremaid õpilasi, siis on väga tõenäoline seegi, et päeva jooksul suheldakse mõne lapsevanemaga.

Kolleegidega kindlasti, õpilastega suhtled, kooli töötajad, mitte pedagoogid, abitöötajad – kuidas seda ilusti nimetadagi, neid on ju väga vaja: kellatädi ja koolitädid – nendega suhtlen.

N, linn, 56, matemaatika, P

Ainesektsiooni või teiste õpetajatega läbikäimine on mõnikord seotud ka füüsilise keskkonnaga, kas koolimaja on suur või väike, kus asub kabinet jne.

Õpilastega. Eriti. Muidugi teiste õpetajatega, eriti meie ainesektsioonist, aga ka kuna meie kabinet asub õpetajate toa vahetus naabruses, siis kõigi kolleegidega. Abitöötajatega, koristajatega, no ka ikka mitu korda nädalas on vaja siin midagi korraldada. Suhtlemine käib. Kui ei suhtle kõnekeelele, siis kehakeelele /naerab/.

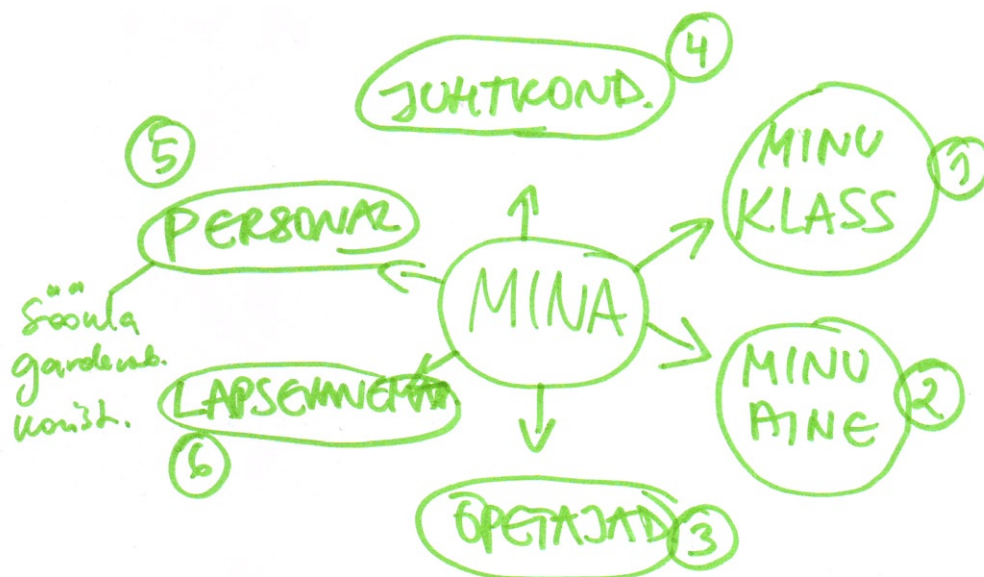
N, linn, 42, biol, G

Igapäevase töökorralduse jaoks on õpetajatele oluline kontakt õppealajuhatajaga, kes koordineerib tunniplaani muutusi ja asendusi ning lahendab konfliktolukordi; argipäevane suhtlemine direktoriga on pigem erand kui reegel.

Noh ütleme siis juhtkonnaga tuleb lahendada neid probleeme, mis on tekkinud nagu noh õpetamise puhul, või üleüldse koolitööd puudutavates küsimustes, tuleb siis juhtkonnaga suhelda aeg-ajalt. Aga noh mitte nii, et tõesti iga päev. Tavaliselt on see, et meil on õpetajal suhteliselt vabad käed. Me saame oma tööga toimetada vaikselt ja rahulikult, et pole nagu see, et juhtkond nagu üle ei kontrolli. Et noh et meil oleks nüüd koguaeg keegi kuklas ja hingaks kuklasse sulle, et sa pead nüüd nii tegema ja nii ja nii teha ei tohi. Üldiselt et selles mõttes sellist õpetaja loomingulist vabadust meil hinnatakse koolis.

N, linn, 40, emakeel, P

Fookusrühmades (vt lisa nr. 3) paluti õpetajatel graafiliselt kujutada oma kommunikatsioonimudelit ning seda ka verbaalselt selgitada. Üldiselt nimetasid osalejad oma peamisteks suhtluspartneriteks õpilasi, kohe seejärel kolleege, juhtkonda ja lapsevanemaid.

Joonis 2. Kommunikatsioonimudel Tallinna fookusgrupist, kus respondent on märkinud ära ka suhtluspartnerite olulisuse järjekorra.

Minul on väga lihtne. Mina arvan rohkem, et mina keskele ja siis ümberringi kellega ma siin koolis suhtlen, poole kohaga ka infojuht, et ma levitan infot, nii palju kui ma seda tean, aga peale seda olen ma siis ka klassijuhataja ja nr1 ma paningi minu klass, minu klassiga ma suhtlen iga päev nagu teine ema, iga päev kuulen muresid ja rõõme jne sest ma annan vähe aineid ja olen siis südamega klassi juures.

Nr 2 on minu ained, ma annan arvutiõpetust põhikoolis, algklassides ja enamus auru läheb siis et arvutiõpetust õpetada, tunde ette valmistada.

Siis nr kolmandaks on mul pandud õpetajad, kõik kaaskolleegid, mitte isiklikul tasandil, vaid just nimelt minu tööülesanne on ka siis abistada, juhendada, suunata neid, kui nendel on mingi arvutialane probleem, või tahab tulla arvutiklassi tundi pidama tulla, siis ma aitan neid ette valmistada või olen abiks.

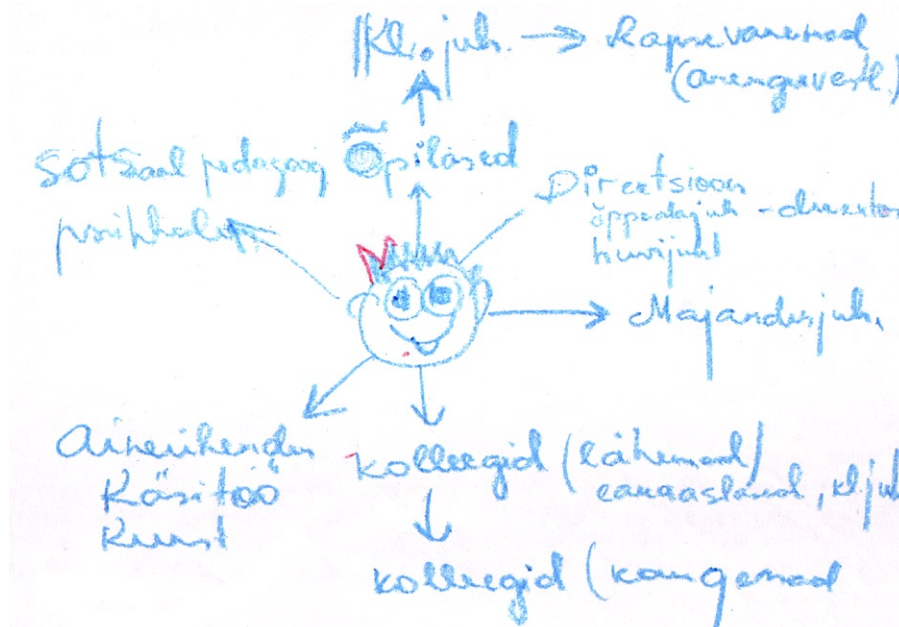
Siis nr neljandaks olen ma pannud muidugi juhtkonnas, sest ma pean lävima ka juhtkonnaga oma erialaselt ja oma muredega lähen siis nende juurde vahest ja ... probleemidega.

Siis 5-ks olen pannud personali, seoses klassiga on mul muidugi garderoobitädidega juttu aga peale selle on mul veel eraldi tööloik nagu sööklaga suhted, sest vanast ajast olen ma jäänud õpilaste toitlustamise korraldajaks ja siis suhtlen nagu söökla ja õpilaste vahel ja veel lisaks muidugi ka koristajad, see on klassiruumi osas, nii enda klassiruumi osas, seal kus mu klass õpib.

Ja viimane on siis lapsevanemad, nii oma klassi lapsevanemad, kui ka ütleme kooli siis teiste õpilaste lapsevanemad, siis tegelen e-kooliga, ja kõik siis lapsevanemad suhtlevad minuga kui kooli, e-kooli adminniga e-meili-teel ja mina siis edastan need probleemid siis kas juhtkonnale või teistele aineõpetajatele või mismoodi probleemid minu kaudu käivad.

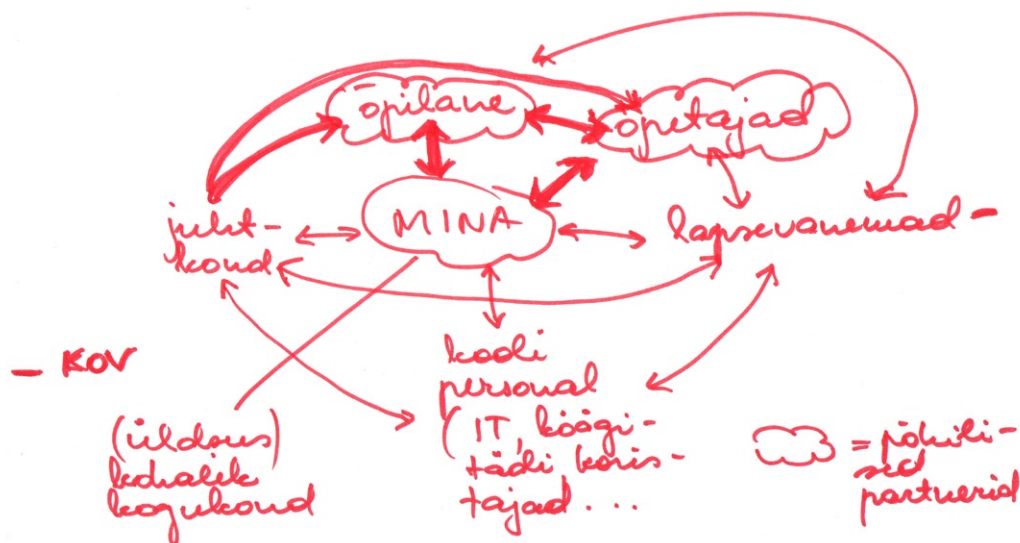
N, linn, klassiõpetaja ja arvutiõpetaja, P

Kooli tugistruktuurid (psühholoog, sotsiaalpedagoog, logopeed) tulid esile vaid ühe, õppealajuhatajana töötava respondendi kommunikatsioonimudel (vt joonis 3), ilmselt näitab see seda, et tavalise õpetaja tööpäev on piisavalt tihedalt täis pikitud suhtlussituatsioone, nii et väljaspool oma kohustusi lisa ei otsida. Samas on eelpool intervjuudes mainitud, et vahel käib vajadus suhelda tugipersonaliga klassijuhataja kohustustega kaasas.

Joonis 3. Tartu fookusgrupis osalenud õpetaja kommunikatsioonimudel, kuhu on märgitud ka kooli tugivõrgustikud ja ainealased tugivõrgustikud.

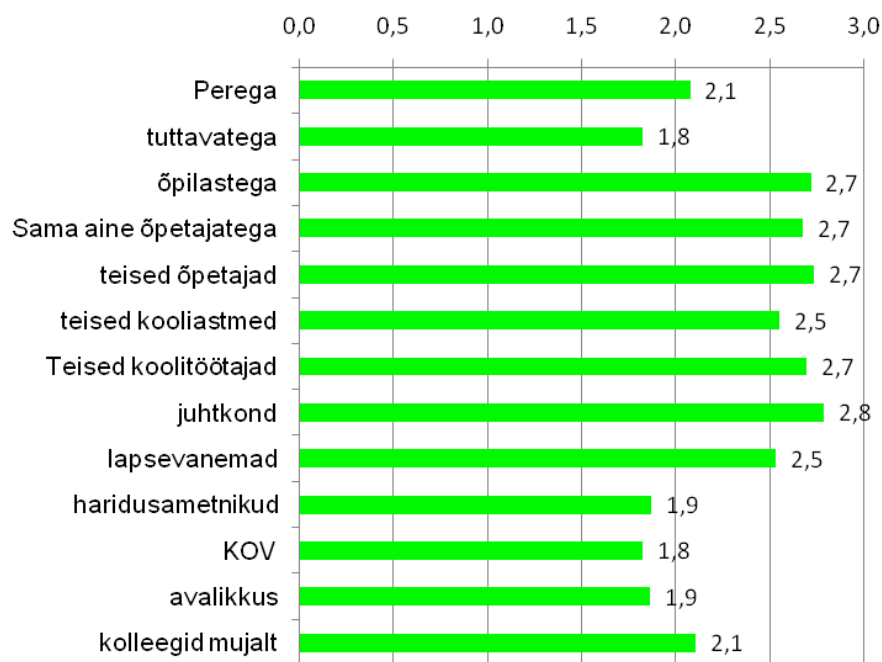
Avalikkust, kohalikku omavalitsust, naaberkoole vms nähakse suhtluspartnerina vähesel määral (vt joonis 4).

Joonis 4. Lõuna-Eesti fookusgrupi osaleja kommunikatsioonimudel, kus põhilised suhtluspartnerid on märgitud pilvekestega, kuid oluliseks on peetud ka kohaliku omavalitsuse tasandi ja kohaliku kogukonna ära märkimist.

Rahulolu suhtlussituatsioonidega

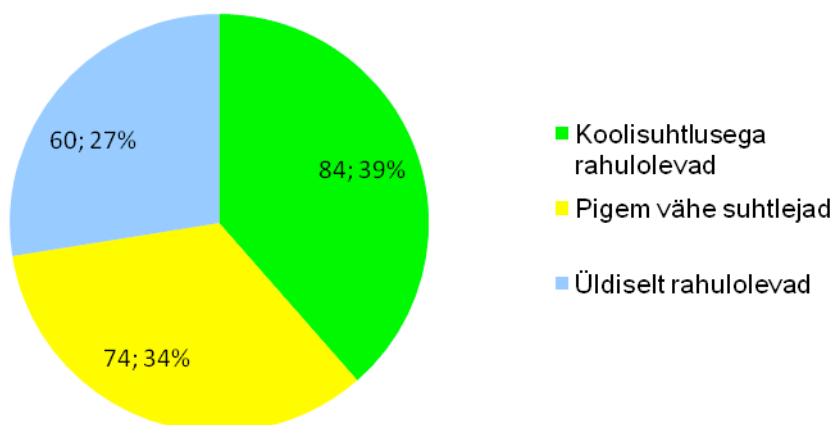
Uurisime lähemalt, kui rahul olid õpetajad erinevate suhtlussituatsioonidega. Üldiselt võib väita, et kõige enam ollakse rahul kooli juhtkonna, sama aine ja teiste ainete õpetajate, õpilaste ja teiste koolitöötajatega suhtlemisel. Pigem rahulolematud ollakse aga suhtlemisega tuttavate, kohaliku omavalitsuse ja haridusametnikega, mida arvatakse olevat üldse mitte või liiga vähe. Samas on ka rühm õpetajad, kes arvab, et suhtlevad oma perega liiga vähe – see võib tulla sellest, et tajutakse suurt ajapuudust ja sellest lähtuvat stressi pere- ja lähedussuhetele.

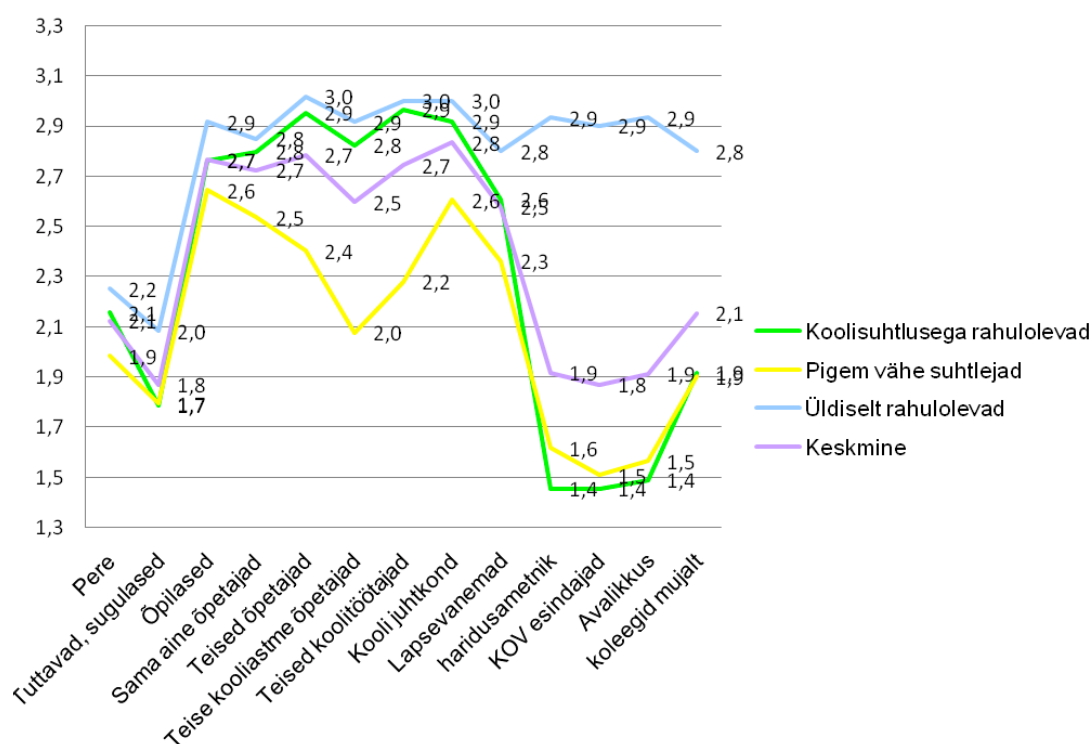
Joonis 5: Vastused küsimusele, kas õpetaja saab piisavalt suhelda järgmiste suhtluspartneritega. Keskmise hinnangu jaoks on kasutatud vastuseid neljasel skaalal: 1 – üldse mitte rahul, 2 – liiga vähe suhtlust, 3 – piisavalt, 4 – liiga palju.

Lähtudes sellest, kuidas õpetajad hindasid oma igapäevasteid suhtlussituatsioone, proovisime moodustada ka õpetajate grupe. Tulemuseks saime kolm rühma, kelle rahulolu suhtlussituatsioonidega on võrdlemisi erinev (vt joonis 6).

1. *Koolisuhtlusega rahul olijad* – sellesse rühma kuuluvad need, kelle hinnang erinevate kooli rühmadega suhtlemise kohta on võrdlemisi *piisava* lähedal. Kõige vähem suhtlevad selle rühma esindajad haridusametnike, kohaliku omavalitsuse esindajate ja avalikkusega.
2. *Pigem vähe suhtlejad* – sellesse rühma kuuluvad õpetajad, kelle rahulolu kooli juhtkonna, teiste õpetajate ja õpilastega suhtlemise üle on sama, mis teistel rühmadel, kuid kes suhtlevad keskmisest oluliselt vähem pere ja tuttavatega.
3. *Üldiselt rahulolevad* – selle rühma esindajate rahulolu pere ja tuttavatega on sarnane esimese rühmaga, kuid nad suhtlevad teistest enam kooli rühmade ja ka ametnike ja avalikkusega. Nende kõrge keskmine võib tulla ka sellest et nende seas on inimesi, kes tajuvad enda rolli kooli esindajana avalikkuse ees.

Joonis 6. Õpetajate gupid vastavalt sellele, kui piisavaks hindasid nad oma suhtlust erinevate partneritega. Grupid on moodustatud Two-step klaster-analüüsi kasutades, põhinedes suhtlussituatsioonide piisavuse hinnangule (vt eelmine joonis).

Joonis 7. Erinevate õpetajagruppide hinnang sellele, kui piisavad on suhtlussituatsioonid

Olulise tulemusena võib välja tuua, et sihtrühmi, kellele info edastamises erinevate gruppide vahel ilmneb statistiliselt olulisi erinevusi, on vaid kaks – kooli juhtkond ja haridusametnikud. Pigem vähe suhtlejad erinevad kooli juhtkonnaga suheldes teistest rühmadest selle poolest, et enam kui pooled (54%) eelistavad juhtkonnalt infot saada e-kirja teel, samas kui need numbrid on vastavalt 37% koolisuhtlusega rahulolevate seas ning 32% üldiselt rahulolevate seas. Nende rühmade seas on eelistatud silmast silma suhtlussituatsioonis info saamine.

Koolisuhtlusega rahul olevate õpetajate seas (kelle keskmisest on näha, et nad suhtlevad kõige vähem haridusametnikega) on ka kõige rohkem neid, kes on jätnud sellele küsimusele vastamata. Üldiselt rahulolevad suhtlevad haridusametnikega ennekõike e-kirja kaudu (85% vastanuist), samas kui pigem vähesuhtlejad paistavad silma selle poolest, et haridusametnikega suhtlevad nad muu interneti või kooli kodulehe kaudu, ilmselt kuulub siia alla ka e-kool, (kokku 14% juhtudest).

Erinevate suhtlussituatsioonide piisavuse rühmade seas pole siiski näha märkimisväärsed erinevusi kanalite eelistamises. Sellest võib järeldada, et see, kui piisavaks peetakse suhtlusvõimalusi, ei sõltu mitte valitud kanalitest, vaid hoopis muudest teguritest (nagu näiteks koolikultuur, inimese meelelaad ja eelistused jms).

Peamised suhtlusteemad

Suhtlusaktide peamisi teemasid mainides olid intervjuueritud õpetajad üsna konservatiivsed, tõstes esile õpilaste käitumise ja kooli töökorraldusega seotud teemad. Õpetajad eristusid selle poolest, kas neil oli aega ja tahtmist vestelda argipäevaste teemadel või mitte.

Üldiselt ikka koolielu puudutavad asjad. Külaelust ei räägita üldiselt, kui, siis vähe. Ikka koolielu. Lapsed ja vanemad ja tunnid ja tegemised. Ja selline...

N, maa, 47, klassiõpetaja/inglise k. P.

No kolleegidega räägime õpilastest. Kõigest, päevauudistest, aktuaalsetest teemadest, loomulikult vajaminevast, argijuttu ka, töös vajaminevat, anekdoote ka.

N, maa, 44, matemaatika, P+G

Samuti oli rühm respondente, kes rõhutasid ka koolisisese suhtluse emotsionaalset väärtust – õpetajate kokkukuuluvustunnet, kohatist pingete leevendamist vms.

Õpetajate igapäevaellu kuulub terve rida erinevate suhtlussituatsioonide algatajaid. Tabelis 4 anname ülevaate võimalikest infonõuetest, mida erinevad osapooled õpetajatelt ootavad. Tavalisemad suhtluseesmärgid, mida õpetajad välja toovad, on seotud ennekõike info saamisega. Õpetajad osutavad, et tihtipeale on see info vastukäiv ning siis kuulub selle info saamise protsessi ka arutamine ja töö otsimine või vajadusel kooskõlastamine. Infot soovitakse siis koolikorralduslikes küsimustes, aga kuna õpetaja on ka oluline info vahendaja näiteks õpilastele või lapsevanematele, siis ka selliseks vahendamiseks vajalikku infot. Üldiselt on õpetajad huvitatud üksteise käekäigust ja räägitakse ka pere, hobide ja tervise teemadel.

Koolisiseses suhtluses võivad õpetaja jaoks olla probleemiks näiliselt asjatud paberitööd, kus niigi üle koormatud õpetajalt oodatakse veelgi täiendust. Peamiselt häirib õpetajaid sellistel juhtudel tehtud töö vähene väljund.

Tabel 4. Erinevate suhtluspartnerite ootused suhtlusteemade suhtes (intervjuude põhjal)

Suhtluspartner	Peamised ootused
Õppealajuhataja, direktsioon	Töökavad, aruanded, analüüsid töökavade täitmisest. Erijuhtumite (kus vajatakse rohkem tuge või järeleaitamist vms) välja toomist, puudujad, välisside-mete ja projektide edenemise kohta infot.
Lapsevanemad	Koosolekud, ekskursioonide arutelu, arenguvestlused, tagasiside lapse arengu kohta, hinded ja nende tagasiside, ainealane hinnang elule.
Kolleegid	Huvitavaid tunnikogemusi, materjale, soovitusi ja juhendeid, ülevaadet koolikohustuste täitmisest õpilaste poolt, infot õpilaste kohta (tugevused, probleemid jne), projektide alast infot, häid nippe kursustelt, isikliku huvi või oskuse alast infot (nt taimetundmist või arvutit), toetavaid asju elu-olu kohta.
Õpilased	Jooksev info plaanide kinnipidamisest ja plaane endid, hindeid ja õppe-dukust puudutav, abi edasijõudmiseks, ajagraafiku kohta, teemapäevade ja olümpiaadide kohta, päevakajaliste teemade mõtestatust (nt prügisorteerimine), juhiseid omavaheliseks suhtlemiseks ja hakkama saamiseks, et õpetaja algataks mingi ekskursiooni või tegevuse.
Avalikkus	Ootab, et infot pakutakse, ise küsima ei tulla, erinevate lõputööde tegijad ja nende küsitlused, aramusartiklid nt õppekava arenduse teemal, info sündmuste kohta, kuulutused, kooli kokkutuleku info jms, ise algatatud kommunikatsiooni-situatsioonid (nt projektid või kampaaniad). (Enamasti aga tuuakse välja, et avalikkusega üldse ei suhelda või ei taha avalikkus neist midagi.)

Või siis mingid sellised põhjendamata nõudmised või paberiteod, mis on jälle paber paberi pärast, et see see võibolla isegi on rohkem ette tulev probleem, ei oskagi niimoodi konkreetselt öelda... Ahah, selleks et vaja lapsele mingisugust tugistruktuuri, tuleb täita lapse vaatluse kaart, kus on 16 lehekülge küsimusi, sinna tuleb igal aineõpetajal oma ringikesed vedada, pluss koolipsühholoog, pluss kooli logopeed, siis võtab see lapse selle kaardi kaenlasse ja läheb psühholoogi juurde või psühhiaatri juurde ja siis tuleb sealt teade, et vajab individuaalset juhendamist ja ongi vsjo.

N, maa, 47, klassiõp/inglise keel, P

Suhtlemine kolleegidega

Kolleegid on õpetajate suhtluspartneritena koolisituatsioonis teisel kohal õpilaste järel. Räägitakse väga erinevatel teemadel ja suhtlusteemade isiklikkus või formaalsus sõltuvad nii kooli suuruselt, omavahelisest läbisaamisest, ühistest hobidest, eakaaslusest kui ka muudest asjadest. Üldiselt toonitab enamus õpetajaid, et lähedasemaid suhteid on üksikute kolleegidega ja igapäevaselt suheldakse ennekõike nendega, kellega on ühised huvid kas siis sama aine õpetamise osas või õpetatakse sama klassi õpilasi. Intervjuudest paistab ka välja, et klassijuhatajad on sageli suhtlusvõrgustike sõlmpunktis, sest nende eesmärk ja vajadus on koondada infot oma klassi õpilaste kohta.

Õpetajad on suhteliselt üksmeelsed selles suhtes, et suhteid kolleegidega ja õpilastega mõjutavad tugevasti erinevad eelarvamused. Tihtipeale liigub info õpilase ees – kas tegemist on hea või probleemse õpilasega, millisest kodust ta pärit on ja mis olukord valitseb. Õpetajad toovad välja mitmeid olukordi, kus selline informatsioon neid segab ning nad üritavad ise distantseeruda ja lasta omal arvamusel kujuneda.

Arvan, et eelarvamusi on. Vähemalt minul. Nendest on üldiselt raske üle olla. Kui kollegi kohta, siis on ikkagi kujunenud endal mingite näidete varal. Pigem, kui on negatiivne, siis pigem ei suhtle või väga piiratud ajaga. Õpilastesse eelarvamust püüan eriti vältida. Ilmselt on ka neid kuuldusi, mis käivad õpilasi pidi. Käitumise kohta näiteks. Püüan mitte reageerida enne kui ei ole kinnitust saanud. Aga paraku saavad väga ruttu kinnitust, reeglina. Et algul küll ei usu aga üsna ruttu saad uskuma. Aga vahel on ka vastupidi, et see laps on hästi tubli, et positiivne maine käib ees aga. Näiteks tuleb laps gümnaasiumi, põhikoolis ei puutunud temaga kokku, põhikooli õpetaja iseloomustab teda ülivõrdes, siis on jälle see, et ma ootaks mingi isikliku kogemuse ikka ära.

M, linn, 39, biol, G

Samas on ka näiteid, kus sellist taustainfot või eelteadmist peetakse vajalikuks, et osata õpilast õigesti kohelda.

Kui me mõningaid probleeme lahendades olemegi sinna jõudnud, juba probleemvestlusest on juba välja tulnud, et aga see laps elab tegelikult üksi ja vanemad on tööl kuskil Norras ja siis tõesti küll keegi haarab peast kinni, et appi, miks ma sellest varem midagi ei teadnud, oleks hoopis teisiti käitunud. Ma arvan, et see on sellest suurest koolist, infot valdab mingi rühm ja nad ei tule selle pealegi, et seda peaks teisi kaasata.

N, linn, 42, biol, G

Mitmed õpetajad väidavad, et koolisisest olukorda võib paljuski mõjutada direktsiooni meelsus – opositsioonis olemine või poolt olemine, seisukohtade teadmine või nende väljaütlemise julgus. Kõik sellised nüansid võivad tugevasti mõjutada koolikeskkonna toimimist ja omavahelisi suhteid. Sellistes keerulistes suhtlussituatsioonides on eeliseid nii kirjalikul kui ka suulisel suhtlusel. Esimene võimaldab üks-üheselt mõistetavalt asju salvestada ja talletada, samas kui teine võimaldab vastavalt olukorrale paindlikumat reageerimist ja „ridade vahelt lugemist“.

Inimese kehakeele jälgimine, kui see on vajalik. Aga see jah, et ... aga minu meelest on eelist ka sellel kirjalikul, mis on mingid ekskursioonid või, et need ma ajan kõik mailitsi, et mul jääks vastused alles, mis mulle on vastatud, et need mul oleks olemas, kui on mingi probleem tekkimas. Nii et mõlemal on omad eelised. Teatud olukordades.

N, maa, 38, emakeel, G

Paljudele vastajatele on väga oluline kuuluda erinevatesse (ennekõike) ainepõhistesse võrgustikesse, mis annavad neile õpetamiseks tuge, levitavad informatsiooni ja õppematerjale, annavad infot täiendkoolituste kohta ja korraldavad neid ise, pakuvad võimalust osaleda riigieksamite analüüsis ja informeerivad tulevikukavadest.

Noh, inglise keele õpetajate selts on see, kuhu mina kuulun. Et nendel on kaks korda aastas sellised suured kogunemised. See on see suvekool ja aastakonverents. Ja siis nad iga kuu... mitte iga kuu, aga kvartalis annavad välja oma sellist uudistelehte või ajakirja väikest. Et noh mingil määral sellest on mul kasu. Ma saan niimoodi, saan ikkagi aeg-ajalt lugeda seal kasvõi sellest ajakirjast erinevaid ideid ja pakkumisi, kuidas mingeid asju teha. Nad annavad seal välja päris pika ja põhjaliku ülevaadet igasugustest muudatustest inglise keeles ja ajaloo perioode ja erinevat inglise keelt kõnelevate riikide kirjandust ja selliseid asju käsitletakse. Aga noh kõige kasulikumaks ma endale pean ikkagi seda suvekooli, sest et seal lektorid nii Eestist kui välismaalt erinevatel teemadel räägivad. Noh eriti näiteks riigieksamite kohapealt on riigi eksami väga põhjalik analüüs ja räägitakse sellest, millest siis järgmisel kevadel võiks oodata. Kui augustis see suvekool ära on, siis selles suhtes lõpuklasse on päris lihtne õpetama minna. Et enam-vähem kujutad ette. Ja noh ma kujutan tegelikult ette, et see vist on ka üsna optimaalne viis sellist võrgustikku üleval pidada või sellist teha, sest et tänapäeval leida see koht, kus näiteks kord kuus liikmed kokku saavad on üsna keeruline. Et elu on ikkagi päris kiire ja vaevalt, et keegi nii väga nendes arutlusrühmades, näiteks võrgupõhistes jõuaks või viitsiks osaleda. Ma arvan, et see on üsna optimaalne hetkel.

N, linn, 30, inglise keel, P

Võrgustikes suheldakse erinevalt vastavalt sellele, kas on tegemist nt maakondlikku või ühe linna põhise võrgustikuga; esimesel juhul on suurem rõhk meilisuhthusel, samal ajal kui teise kuulumine võib tähendada ennekõike koosolekutel osalemist.

Õpetajad, kes täna ühtegi võrgustikku ei kuulu, leiavad, et selle põhjus on ennekõike seotud ülekoormusega. Võrgustikus nähakse küll potentsiaalset lisaväärtust, kuid enne selle kättesaamist tuleb investeerida aega ja tähelepanu, mida paljudel õpetajatel alati ei pruugi jaguda.

Ei kuulu mitte ühtegi võrgustikku, ma tean, et on olemas matemaatikaõpetajate listid, mingid õpetajate listid ka. Kui saan veel vanemaks ja arukamaks, see tähendab seda, et oma lapsed saavad suuremaks ja koolid on läbi, võib-olla liitun ka mõnega, kui seda pidada ainult ühesõnaga, et mina loen ja ise sõna sekka ei ütle, siis pigem kuulub see kiri mul ka ballasti hulka. /.../ Miks ma seal ei ole, ilmselt, kui need võrgud tekkisid, ei ole ma ka kuskilt ühegi liidu liige ja teisalt aja puudus, mingi aeg peab jääma õpetaja töö kõrvalt ka ema kolmele lapsele.

N, linn, 44, reaallained, P+G

Võrgustikke nähakse tihtipeale ka virtuaalsetena. Sellisel juhul on probleemiks õpetaja jaoks tihtipeale ka see, et mugavaks omavaheliseks suhtluseks tahetakse enne vestluspartnereid tunda. Seega pole internetipõhine võrgustik, millega liitutakse nn poole pealt, mitmete õpetajate jaoks vastuvõetav, sest just esmamuljet ja kontakti soovitakse saada reaalsest kohtumistest.

Suhtlemine õpilastega

Kõik õpetajad peavad väga oluliseks õpilastega suhtlemist väljaspool koolitundi. Eeskätt rõhutatakse ärakuulamise vajadust õpilaste initsiatiivil algatatud suhtlusolukordades ja väljaspool koolitundi toimuvate vestluste temaatilist ja emotsionaalset variatiivsust. Väljaspool koolitundi on õpilased õpetajatega familiarsemad, kuid siiski säilib suuresti hierarhiline suhtlusmudel. Võib eeldada, et väljaspool koolitundi toimuvate suhtlusolukordade suurem variatiivsus lähtub laste vanusest ja omapoolsest suhtlussoovist.

Õpetajad toovad positiivsete suhtlussituatsioonidena välja ennekõike vahetunnisuhtluse või suhtluse huviringides, aga ka näiteks arenguestluse. Samas ei tunnetanud näiteks gümnaasiumiõpilased meie fookusgrupist arenguestlust kui privaatse suhtluse võimalust, vaid näevad selles ka teatud silmakirjalikke momente.

Noh mina näiteks arvan, et need arenguestlused on selles mõttes ikkagi ühed väga tänuväärased asjad, et noh et õpilane saab seal vabalt oma arvamust avaldada, teades, et sina ei lähe tema arvamust mitte kusagile noh edasi rääkima ja sina saad õpilasele öelda kõike seda, mida sa ei taha teiste kuuldes talle öelda näiteks. Ja no ükskõik kas siis head või halba. Ja noh samas on see ka, et noh, et ja see on võimalus jälle otsida õpilases kõiki neid häid kohti. Et ei pea ju alati halba otsima.

N, linn, 40, emakeel, P

Õpetajad peavad oluliseks ka väärtushinnangute edasiandmist koolitunnis. Oluliste väärtustena, mida kindlasti sooviti õpilastele edasi anda, nimetasid õpetajad järgmisi:

» Sallivus	» Julgus
» Hoolivus, oskus teistega arvestada	» Tubli olemine
» Positiivsus	» Töökus ja tööga edu saavutamine
» Heatahtlikkus, sõbralikkus	» Elus hakkama saamine
» Optimism	» Ääremaa alaväärsuse vältimise vajadus
» Korralik keelekasutus	» Keskkonnateadlikkus ja -hoid
» Ausus	

Omadused, mida õpilased õpetajate arvates neis hindavad, on rangus, kuid mõistvus, ausus, rõõmsameelsus ja positiivsus, sõbralikkus, õiglus. Samas ei osanud paljud õpetajad öelda, mida nende õpilased nendes hindavad ja paljud oleks tahtnud selle kohta rohkem teada. Üks õpetaja tõi välja siiski, et

nende koolis on traditsiooniks korjata õpetajate kohta tagasisidet küsitluse näol ja ta kiitis seda kui olulist võimalust õpilaste arvamust teada saada.

Õpilased vastavad õpetajate kohta. Seal on igasugused küsimused. Ainealane pädevus, huumorimeeled ja... huvitavus ja kõik muu. Et see nagu natuke annab.

M, linn, 39, biol, G

Õpilased kurdavad oma muresid õpetajatele ja on õpetajaid, kes on sellest meelitatud. Nad näevad selles tunnustust oma lähedasele ja soojale suhtele õpilasega. Samas on teisi õpetajaid, kelle jaoks sellised mured on pigem koormavad ning kes leiavad, et selleks on koolis olemas oma tugistruktuurid (sotsiaalpedagoog, psühholoog), kellel on olemas vajalik ettevalmistus, et õpilasi sellisel puhul aidata.

Erialast tingituna ei räägita väga palju isiklike muresid, sest et siis peaks rääkima. Lapsed kirjutavad meelsamini ja need murekesed laekuvad kõikvõimalikele keeleõpetajatele. Ja teine asi, miks nad ei peaks seda mulle rääkima, on see, et koolides on nüüd psühholoogid ja sotsiaalpedagoogid, kelle ülesanne ongi neid muresid kuulata. Nemad oskavad ka oma erialast sõltuvalt paremini aidata, aga räägitakse ikka, räägitakse ikka. Ja need ühesõnaga süvamured, need sügavad isiklikud mured, need käivad sotsiaalpedagoogi ja psühholoogi jaoks aga päeva jooksul tekkivaid pisimuresid, ikka räägitakse klassijuhatajaga.

N, linn, 44, reaallained, P+G.

Lisaks sellele, et erinevused tulevad välja erialati, osutab üks õpetaja ka sellele, et meesõpetajate ja naisõpetajatega on mitteformaalsed suhtlemine erinev. Samas võimaldab mõni eriala näiteks välipraktikate raames pikemat ja põhjalikumat kontakti õpilastega.

Intervjueerija: Mil määral õpilased jagavad sinuga oma isiklike muresid? Kus, millal, mis situatsioonis seda enamasti tehakse?

Üldiselt harva. Aga tuleb samas igas klassis ette. Lihtsalt mõnel vahetunnil tulevad juurde ja räägivad. V-o üks barjäär on, et meesõpetaja juurde tüdrukud väga hästi ei tule oma muret kurtma. Mõni kord tulevad küll teised tüdrukud kellegi teise kohta muret avaldama. Et too ise ei tule, sõbrannad tulevad ja siis me koos vaatame. Ma muidugi pakun psühholoogi varianti aga alati see ei ole lahendus, just keskkooli lapse puhul. Nad ei kipu minema. Kui just vaja siis väljaspool kooli, seda olen ka mina soovitanud. Praktikal on kui on pikem õhtu, istutakse ja siis läheb elu peale jutt.

M, linn, 39, biol, G

Internetisuhtluse võimalusi õpilastega eriti sageli ei kasutata. Pigem kasutatakse internetti teate edastamiseks listide, e-kooli või SMSi kaudu, oluliselt vähem aga kahepoolseks suhtlemiseks. Samas toob üks õpetaja välja selle, et uurib vahel oma klassi õpilaste profile Orkutis või Rate.ee-s, et saada

taustainfot sõprade, huvide ja hobide kohta. Levinum on siiski see, kui õpetaja suhtleb õpilastega interneti kaudu vaid e-kooli kasutades.

Ise ma nendega neti kaudu lausa põhimõtteliselt ei suhtle. Ma tean, et mu teine klassijuhataja suhtleb nendega MSNni teel aeg-ajalt. Aga mina olen otsustanud, et ma niimoodi üritan kultiveerida traditsioonilisi suhtlusviise ka, et need päris ära ei ununeks.

N, linn, 30, inglise k. P

Huvitava näitena toob vaid üks õpetaja välja selle, kuidas tema võtab mitmeid suuremaid töid vastu ka elektrooniliselt, andes neile siis ka elektrooniliselt tagasisidet ja saates töö koos kommentaaridega tagasi. Samas ei ole alust arvata, et selline suhtlemine oleks väga palju juurdunud.

Intervjueerija: Aga kas te ise ei kasuta mingeid netisuhtlusvahendeid, et oma õpilastega suhelda?

Ei noh, selles mõttes, et väikesed veel ei kirjuta ja suuremad saadavad mulle töid meilitsi. Ja noh selliseid suuremaid töid, mida ei ole mõtet välja printida. Referaate, retsensioone, kodukirjandeid. Neid ei ole ju mõtet välja printida, ma saan neid samahästi arvutist lugeda. Ja siis ma tavaliselt teen nii, et ma parandan vead, saadan töö tagasi ja annan hinnangu. Et noh, et siis ta saab oma hinde ja hinnangu ka meilitsi tagasi.

N, linn, 40, emakeel, P

Õpetajad rõhutavad ka seda, et interneti teel suheldes ei tohi minetada korrektset kirjakeelt.

Aga mina olen alati öelnud niimoodi, et kui te minuga suhelda tahate, siis te peate kasutama korrektset eesti keelt, et mina näiteks ei talu seda kui, noh minu jaoks on ikka see, et lause hakkab suure algustähega, lõpeb punktiga või küsimärgiga, või millega seal vaja on, on ju, ja sõnades on vaja kirjutada välja kõik häälikud, et ei ole seal sihukesi lühendeid, et noh, et see on nagu minu nõudmine, tõesti, et kui laps tahab interneti teel minuga suhelda.

N, linn, 29, ajalugu+saksa k, P+G

Üldiselt tajuvad õpetajad, et õpilased hindavad lühikesi suhtlusvorme. Isiklikku võimalikult mitteformaalset suhtlust peetakse oluliseks ka väärtuste vahendamises. Õpetajad tajuvad seda, et nad peavad olema eeskujuks ka väljaspool klassiruumi suhtlussituatsioone.

Õpetajad ja lapsevanemad

Lapsevanemad on õpetajate jaoks olulisteks suhtluspartneriteks. Kui teateid edastatakse neile kirjaliselt (sedel või e-kool või e-kiri), siis problemaatiliste olukordade lahendamisel on väga oluline lapsevanemate ja õpetajate silmast silma kohtumised. Paljud õpetajad nendivad kahetsusega, et kooli ja lapsevanema suhtluse peamiseks initsiaatoriks on õpetaja, kuigi nende arvates peaks algataja olema

siiski lapsevanem. Eriti siis, kui lapsel on probleeme, on õpetajad justkui halva sõnumi toojad.

Kooliti on lapsevanemate ja kooli suhtlus erinevalt reguleeritud. Kui ühes koolis ütles õpetaja, et arenguestlus on 100% kohustuslik, siis nt intervjueritud õpilased ütlesid, et mõni 11. klassis käiva õpilase lapsevanem pole klassijuhatajat kunagi kohanudki. Õpetajate jaoks on aga lapsevanemate passiivne osalus probleemiks, sest lapse vanemasse kooliikka jõudes väheneb ka e-kooli kasutamine lapsevanemate poolt. Uuringuprojekti raames osales suisa üks kool, mille direktriks väitis, et nende koolis e-kooli gümnaasiumi astmes ei kasutatagi (vt Puskar, 2008).

Sarnaselt õpilaste intervjuudele toovad ka õpetajad välja selle, et lapsevanemate ja kooli suhe muutub aja jooksul väga palju – lähedasest suhtest algklassi õpetaja ja lapsevanema vahel kuni gümnaasiumi-ni, kus lapsevanem eeldab, et tema lapse näol on tegemist täiskasvanuga, kes peaks ise vastutama ja ise teadma, mis teeb, samal ajal kui õpetaja vajab edukaks tööks tugevat kodupoolset tuge.

Lapsevanematega räägitakse ennekõike asjadest, mis on seotud ainult tema lapsega. Raske on õpetajatel rääkida asjadest, mis on väga negatiivsed või ebameeldivad. Õpetajad peavad oluliseks konstruktiivse ja süüdistustest vaba õhkkonna hoidmist sellistel vestlustel, kuid kahjuks see alati ei õnnestu. Raske suhtlussituatsioonina tõi üks õpetaja välja ka sellise, kus kodune olukord on nii keeruline, et kui õpetaja osutab õpilase probleemidele, siis saab laps lihtsalt kodus peksa.

Kui see kodune suhe paistab lapse ja lapsevanema vahel kuidagi võõrandunud, imelik või konfliktne, siis me ei saa hästi kurta lapse saatust või edasijõudmatuse üle. Võib ju juhtuda ja ongi juhtunud, et laps ütleb, et ta saab kodus lausa peksa, kui kahest kodus teada saadakse. On juhtumeid, kus see suhe on niivõrd paigast ära lapsel, et ei saa sellest rääkida, et tal on mõni töö näiteks halvasti läinud.

M, linn, 39, biol, G

Üks õpetaja meie intervjueritute seast tõi ka sellise näite, et vahel küsivad lapsevanemad erialast nõu, kuidas ühiskondlikke protsesse tõlgendada või mõista.

Lapsevanemad on ka tegelikult ka nagu küsinud, et üks nagu väga huvitav teema on olnud see, et mismoodi mina kui nagu sihuke noor inimene õpetan konkreetselt praeguses niisuguses ühiskonnas näiteks ajalugu, et, et kas on nõukogude perioodil mingisugust tähtsust veel või ei ole mitte midagi.

N, linn, 29, ajalugu+saksa k, P+G

Lapsevanematega suhtlemiseks kasutatakse võrdlemisi sageli e-maili või e-kooli teate jätmise võimalust. Samas rõhutavad õpetajad siiski, et probleemide lahendamiseks on kindlasti vaja isiklikku näost näkku suhtlemist. Virtuaalne kommunikatsioon võib siinkohal olla pigem eksitav kui toetav võimalus.

Kool kui kommunikatsioonikeskkond

Kool on komplitseeritud kommunikatsioonikeskkond, kus oma osa mängivad nii kirjapandud kui kirjutamata reeglid. Erinevate konventsioonide tihe põimumine ei võimalda alati selgitada, miks konkreetses olukorras valitakse üks või teine kommunikatsioonimudel. Intuitiivselt või kogemuspõhiselt suudavad õpetajad enamasti teha õige valiku. Vajadust omaenda kommunikatiivseid harjumusi ja suhtlustraditsioone analüüsida ei ole õpetajatel sageli, nagu ilmnes niihästi semistruktureeritud intervjuude kui fookusrühmade käigus.

Fookusrühmades anti osalejatele kaks visuaalset ülesannet. Esimene seisnes oma isikliku suhtlusvälja joonistamises; ülesanne sooritati fookusrühma alguses ning täitis mõningal määral ka tutvumiskompleksi funktsiooni. Enam kui pooled osalejad lahendasid selle ülesande suhteliselt rutiinselt, joonistades nn “päikese”, mille keskel on MINA ning ühesuunaliste kiirtena väljuvad keskmest 6–10 noolt erinevate suhtluspartnerite juurde. Viimastena märgiti üldiselt neidsamu suhtluspartnereid, kelle vastu tunti huvi ka uuringu kvantitatiivses osas ning süvaintervjuudes: õpilased, õpetaja, juhtkond, koolipersonal, tugiteenused. Ülejäänud respondentide joonised olid mõnevõrra komplitseeritumad, sisaldasid ka kahepoolse suhte elemente ning mõningaid võrgustiku elemente.

Teises visuaalses ülesandes, mis oli paigutatud fookusrühma lõpuossa, paluti värve ja pisikesi esemeid (erivärvilised klotsid, värvilised pliiatsid jms) kasutades kujutada kooli kui kommunikatsioonikeskkonda, näidates seejuures ära, mil viisil informatsioon koolis liigub. Selleks kasutati situatsiooni lühikirjeldusi, mille põhjal osalejad näitasid võimalikke informatsiooni liikumise viise koolis (vt lisa nr 3).

Mõlemas fookusrühmas joonistus välja hierarhiline kommunikatsioonimudel, milles eristusid kolm tasandit (sellises järjekorras need ka joonistati): kooli juhtkond, õpetajad ja kooli personal (täiskasvanud) ning viimasena õpilased ning lapsevanemad. Teataval määral muutis hierarhilist skeemi (taas mõlemal juhul) õpilaskorralduse meenumine: ühes grupis loodi kiiresti otseside ÕOV ja direktiooni vahele, teises paigutati ÕOV õpilaste ja õpetajate tasandi vahele mõnevõrra kõrvalisemasse positsiooni. Väärib märkimist, et ühes fookusrühmas märgiti kujutatud hierarhiast möödavaatmist väga negatiivse alatooniga (nt kui vanemad helistavad otse juhtkonnale või pöörduvad ajakirjanduse poole). Kummaski fookusrühmas ei tekkinud probleeme õpetajale sobivate kommunikatsioonimudelite kirjeldamisel, isegi siis mitte, kui kirjeldatud situatsioon sisaldas tugevat huvide konflikti. Küll aga tuli

ette mõningaid raskusi, kui õpetajad pidid kirjeldama õpilase võimalikku kommunikatsioonikäitumist konflikti sisaldavas olukorras. Fookusrühmas osalevad õpetajad suutsid välja tuua küll formaalselt kõige sobilikuma suhtlusliini, kuid ei tajunud raskusi, millega õpilased võivad kokku puutuda (nt kui õpilane kahtlustab oma hinnete muutmist e-koolis, siis on tal psühholoogiliselt keerukas küsida selgitust aineõpetajalt). Suunavate küsimuste ja märkuste toel mõistsid õpetajad siiski, et lapsed, kes alles arendavad oma sotsiaalseid oskusi, on keerukas koolikeskkonnas kohati üsna suurtes raskustes.

Õpetaja rollid

Koolipäeva jooksul täidab õpetaja mitmeid erinevaid rolle, mille kirjutavad talle ette niihästi ametijuhend ja kooli töökorraldus kui ka riiklik õppekava. Lisaks nt aineõpetaja, klassijuhataja või koolijuhi rollile käivad õpetajaga kaasas ka eraelulised rollid, ta on lapsevanem, sõber, pereliige, kodanik jne. Arvestades pedagoogilise protsessi mitmekesisust on rollivahetus paratamatu. Uuringu käigus püüti selgitada, mil määral õpetajad oma erinevaid rolle teadvustavad, kuidas nad rollivahetustega toime tulevad ning kui koormavana nad rollivahetusi tunnetavad. Ankeedi põhjal ilmnes, et kõige rohkem (lisaks aineõpetaja rollile, mida ankeedis eraldi ei mainitud) nägid õpetajad ennast enesetäiendaja rollis (66%) ja klassijuhatajana (58%), teistes rollides tunduvalt vähem (Tabel 5).

Tabel 5. Õpetaja rollid

Roll	N	%
Klassijuhataja	127	58
Ainesektsiooni juhataja	49	23
Vanemõpetaja	42	19
Õpetaja-metoodik	17	8
Mentor	16	7
Erialaliidu liige	38	17
Kooli esindaja avalikkuses	55	25
Enesetäiendaja, koolitusel osaleja	143	66

Ühel juhul oli vastaja valinud peaaegu kõik 7 võimalust ja kahel juhul 6 võimalust, ülejäänud vastajad piirdusid vähemate vastusevariantide ehk rollide äramärgimisega.

Intervjuude põhjal võib kinnitada, et õpetajad tunnetavad oma erinevaid rolle üpris selgesti. Rollivahetus on enamasti intuitiivne ja kerge, kuid rollivahetuste sagedust kogetakse väsitavana. Intervjuude põhjal peetakse esmaseks aineõpetaja rolli, kohe seejärel klassijuhataja oma. Muid rolle tajutakse paratamatusena, nt ema roll juhul, kui oma laps õpib samas koolis. Teatav koormus lisandub neile õpetajatele, kelle arvutitundmine on üle keskmise – neilt paluvad kolleegid arvutiabi just vahetundides või pärast tunde.

Et kell heliseb, et pean hakkama õpetajaks... Mõnikord võiks tunduda, et ma ei tahakski sinna tundi minna ja aineõpetajaks hakata, kindlasti mõnikord... Kui enne on olnud mingi hea kontsert koolis, mingi tugev emotsioon, ükskõik kas positiivne või negatiivne.

N, maa, 44, matemaatika, P+G

Veel on see sotsiaaltöötaja roll. See on üks roll, mis minu meelest nüüd hakkab päris esiplaanile tõusma, aine andmise kõrvalt. Suhtlemine koduga, lapsevanematega, kui lapsed puuduvad, see on just kui meenutada, et mis esiplaanile tõuseb.

N, maa, 38, emakeel, P+G

Minu roll on aineõpetaja, klassijuhataja ma ei ole. Kolleeg olen kindlasti, jah. Ülemus ei ole. No alluv, no selles mõttes ikkagi, et olen, kui korraldusi antakse, siis tuleb neid täita, nii et... korrapidaja ma pean ka olema. Eelkõige on see aineõpetaja roll, see on see põhiline roll.

M, linn, 49, tööõp, P

Tähendab, kui klassi ukse vahelt vaatab oma lapse pea, siis ma pean ema olema, kui on mingi õpilane, siis on kas klassijuhataja või ka aineõpetaja roll, sest et ka väljaspool koolipäeva lõppu või kooli lõpus tulevad mõned küsima lihtsalt mingi info edastamiseks.

Rollivahetus ei ole raske, ta on pigem soovimatu, ma ei mõtle seda ema ja õpetaja rollivahetust, vaid seda korrapidaja, sest see...korrapidaja on kõige tüütum olla. Vahel tundub, et neid erinevaid rolle on ühe päeva jooksul liiga palju, sest et tänu mõnedele oskustele lisandub siia ka arvutiabi roll ja siis aeg-ajalt need abistavad asjad kuhjuvad lihtsalt, kas ei ole aega, ei ole ruumi, kus kedagi aidata või mingit pisiasja teha...

N, linn, 44, reaalsained, P+G

Eripärasena joonistus intervjuude põhjal välja informaatika õpetaja ja IT-spetsialisti roll koolis. Sama inimene täidab tihti ka infojuhi rolli. Kuna informaatika õpetajalt oodatakse ka arvutiklassi haldamist, siis on tema suhtlemine teiste õpetajatega suuresti raskendatud: kontakt on vaid nende õpetajatega, kes ise arvutiklassi jõuavad. Kui koolis eeldatakse, et arvutiklass peab olema õpilastele avatud enne ja pärast tunde, siis jäävad IT-spetsialisti suhtlusvõimalused ülejäänud kooliperega väga napiks. Koos ebaselgete rolliootustega loob see olukorra, kus IT-spetsialist võib koolis jääda isolatsiooni. Sellest võib kujuneda riskitegur, mis raskendab nt IKT kui läbiva teema rakendamist koolides.

Noh, ma olen ainuke inimene, kes selle tehnika poolega tegeleb. Ja siis esitlustehnika ja arvutustehnika ja nii edasi. Et ma ise tegelikult... ammu oleks vaja teist inimest sinna kõrvale saada. Süsteemi administraator, kes hoiab servereid korras, klassi arvuteid ja kõiki kooli arvuteid, siis on ütleme IT tugiisik, jooksvad probleemid, mingid tõrked – paber jääb printerrisse kinni, mingi arvuti ei tööta, internet ei tööta, noh, kõikvõimalikud võrgu probleemid, kõikvõimalikud tarkvaraprobleemid, noh, viirused, mis võivad tekkida... Siis infojuht. Vat infojuht kui selline – vaat siin ongi minul ja vallavalitusel erinevad arusaamad sellest info-

juhtimisest ja noh, paraku on või kahjuks on niimoodi, et need, kes seal vallavalitsuses on otsustajad, need ei ole kursis või mõnikord ei ole isegi pädevad: nimetavad sekretäri infojuhiks ja nii edasi ja nii edasi. Sama hästi võiks nagu suvalist inimest infojuhiks nimetada.

M, linn, 35, IT, P+G

Suurem osa intervjuueeritud õpetajaid ei taju kooli rollijaotust ülemäära hierarhilisena, kuid tunnetab siiski nii oma kui direktsiooni kohta selles. Mõningane pinge joonistus välja aineõpetaja ja õppealajuhataja vahel, samuti on õpetajad tunda saanud kolleegide kriitikat valitud suhtlustasandite suhtes (nt liigne familiaarsus suheldes lapsevanemate või lastega). Lõuna-Eesti fookusrühmas osalenud õppealajuhataja sõnavõttud valgustavad ka probleemi teist tahku: õppealajuhatajal on liiga palju informatsiooni, mille haldamine suures koolis käib üle jõu. Kindlakujuliste kommunikatsiooniskeemide väljatöötamine koolis saab mõnel juhul alguse just õppealajuhataja ülekoormatusest. Selliselt kehtesatud skeemid leevendavad küll õppealajuhataja töökoormust, kuid võivad raskendada nt õpilaste toimetulekut koolis kui suhtluskeskkonnas.

Hm, ütleme näiteks sihukeses olukorras, kus mina olen selle eest peapesu saanud, et ma olen õpetajana suhelnud õpilasega nagu liiga sõbralikult või liiga isiklikult, et vanem kolleeg siis tuleb ja ütleb umbes, et kuidas sa näiteks lubad öelda endale sina, on ju, või kuidas sa üldse lastel lased nagu nii mitteametlikult endaga suhelda tunnis, on ju, et noh, minu jaoks on see normaalne, et ma ei pea ütlema, et kuulge öelge mulle teie ja kogu aeg olge ääretult viisakad, et ma nagu ei nõua seda, aga siis nagu samal ajal kui sa peaks suhtlema, ütleme, et just nimelt mõne vanema pedagoogi, eks ole, ja õpilasega samaaegselt, siis minul tekib nagu raskus, et kuidas ma siis nagu väljenduma peaksin, et mõlemad pooled rahul on ja nad ei imestaks, et kuidas ta nüüd niimoodi, sihuke keelepruuk või midagi sellist.

N, linn, 29, ajalugu/saksa k, P+G

...ja pean rõõmuga ütlema, et järjest vähem tööalaselt ma pean suhtlema õpilastega. Esimesed paar aastat oli nii, et mul oli praktiliselt üks lahti, päeva jooksul käis mitukümmend. Ja me tegime selle korra, kodukorra, kuidas meil kõik probleemide lahendamine on, panime selle paika, et esimene on õpilane ja siis on õpetaja ja siis on klassijuhataja ja et see kolmnurk kõik ja see peabki kõik ära lahendama ja kui minuni jõuab, siis on midagi hullusti, mis siis on. Ja see on töötanud.

Tiina, fookusgrupp 1

Ühes fookusrühmas tuli spontaanselt esile ka õpetajate soov hoida kolleegidega füüsilist distantsi. Näiteks sinatamist ja kallistamist nimetati üksmeelse ja tuntava võõristusega, nähes siin ka selget põlvkondlikku eripära.

Tiina: Muide, meil on see koolis, et 1. septembril, kui ka uued inimesed tulevad, me kõik sinatame. A mul on paar vanemat kolleegi ütelnud, et nii imelik, ma tunnen end halvasti, et

mingi nooreke tuleb ja ütleb mulle "sina" ja direktor ütleb, et ma tahaksin direktorile "Teie" ütelda. Et vat suures kollektiivis on väga igasugu kummalisi asju. Meil on 90 õpetajat.

Valve: Nojah see, aga meil on nüüd juba see probleem, et see kallistamine. Noh kui mingisugune noor õpetaja kallistab mingit auväärset inimest niimoodi koolimaja ees, niimodi aktusel või kuskil. Et võiks ikka tagasi hoida või. Aga need noored kohe hakkavad kallistama. Mitte ka igas olus aga on teatud aktused ja juubeliüritused, kus ikka ei lange niimoodi kaela ja...

Tiina: Jah meil tehti ka märkus, et kõik ikka ei taha. Oled viiekümnene ja täiesti võõras inimene, sa ikka ei taha, et ta embab sind. Aga meie direktor ka kõiki kallistab. Temal on niisugune stiil. Aga on üldiselt mõned, kes panevad pahaks. Üldisel ikka viiekümnesed ja viiekümneviiesed ei taha, et neid kallistatakse.

Väsimus ja stress

Iga suhtlusakt nõuab teataval määral energiat, kusjuures väsitavaks võivad osutuda väga erinevad aspektid: suhtlusakti kestvus, iseloom, eesmärk, varasem kogemus partneriga, ressursside (aja või kommunikatiivsete oskuste vms) nappus. Semistruktureeritud intervjuude põhjal võib kinnitada, et õpetajad on sageli frustratsioon, kuna lapsevanematega suhtlemine ei anna alati positiivseid tulemusi. Märgitakse, et väsitama kipub ka õpilaste kasvatamatus, edasijõudmatus, liiga pikad koosolekud ning kolleegide käitumise mõningad aspektid (nt liigne jutukus, tähelepanematus). Üks õpetaja tõi välja ka asjaolu, et info liikumist koolis pole süsteemselt uuritud ning seetõttu on teabevahetus koolis ebaefektiivne.

No, sellised mis võib-olla mõne probleemi lahendamiseks või ebakõla lahendamiseks nagu mõeldud aga tulemust ei ole. Et see lahendus jääb olemata. Suhtlemine jääb lihtsalt suhtlemiseks. Sellised on väsitavad ja jäävad painama pikemaks ajaks. Siis mõtled, et mis sai valesti tehtud või kes eksis. Vaatad enda käitumist ja mõtled, kuidas teine kord vältida neid. Ühesõnaga see on väsitav kui selline lõputu suhtlemisakt on olnud.

N, linn, 42, bioloogia, G

Pikaksvenivad koosolekud: pedagoogide põhi viga – keegi ei saa oma jutuga pidama. Keegi ei saa ka katkestada teist. See on üks kindlasti. Siis on mõned üksikud aga teadaolevad tüübid kolleegid, kes on väga jutukad ja ei taha ära minna, heietavad isiksusest lähtuvalt. Põhikoolis on kindlasti ka distsipliini tagamine suht väsitav. Kui laps on ikka pidevalt rahutu, siis see väsitab ka. Väsitava olukorra loovad ikkagi ka üksikud lapsevanemad. Neid on olnud üks või kaks aga see on päris oluline: tüütavad pikkade kirjadega suhteliselt mõttetul teemal. Kohati on tegemist mingite kaebustega õpetajatele, et mina klassijuhatajana peaksin neid lahendama. Vastamine taolistel mõtetetutele heietustele, see on väsitav, mõttetult aegarõöviv.

M, linn, 39, biol, G

Vahel ärritab ka see kui oled mingi info väljastanud ja siis taipad, et seda ei ole märgatud. Et siis tekib nagu narr tunne, et mida ma siin üldse jahun, kui keegi ei pane tähele. Jah see teeb kergelt närviliseks.

M, linn, 49, tööõp, P

Vat siin ongi see küsimus, et kuna mina olen ikkagi, noh, et mulle tundub, et ei ole tehtud sellist teadlikku info liikumise analüüsi. Ja selleks pole kellegi aega, ainult kõik kurdavad, et infot ei saa kätte ja...

M, linn, 35, IT, P+G

Intervjuudes eristati suhtlusväsimust ja suhtlusstressi. Stressoritena nimetasid õpetajad lisaks eelnimetatule kollektiivi sisepingeid (sh direktsioonis), tööde parandamisega kaasnevat lisatööd kodus, ära oli märgitud õpilaste labane käitumine või rahutus, aga ka lärm, tarbetu traditsioonitruudus, info-puudus või üleküllus ja õpetajate omavahelise koostöö nappus.

No tavaliselt on niimoodi, et kõik asjad on omavahel seotud ja pärast ei saa ise ka aru, kus on põhjus, aga... aga sellised... sellised situatsioonid ehk, kus nagu iseendal annab vähe ära korraldada või ära teha asja muutmiseks, et sa lihtsalt oled selle asja sees... Jah, selline, et NII ON KOMBEKS või jumal ise teab, mis põhjendused. Et nii on alati tehtud ja ei saa teisiti ja...

N, maa, 47, klassiõp/inglise k, P

Ma arvan, et nagu need konfliktid, aga need tekivad nagu sellelt tasapinnalt et kui sa tahad organiseerida mingit üritust, ütleme ja sul on seal siis oma ainesektsiooni inimesed, ütleme siis keeleõpetajad näiteks, ja sa tahad et nad teeksid sinuga koostööd ja tuleksid nagu kaasa selle asjaga, aga ütleme kui tegevus toimub tunnivälisel ajal, siis ei taheta selle, nagu võtta seda lisakohustust enam. Et umbes öeldakse et see ei käi minu tööaja sisse ja tee ise kui tahad, on ju. Vot sihuke suhtumine on.

N, linn, 29, ajalugu/saksa k, P+G

Ma arvan, et ikka see suur kiirus ja eriti veel, kui pead asju tühja tegema. Ja kindlasti ka mõni ebaõnnestunud tund. Kui klass on rahutu või pole huvitatud, ise ka ei oska nii huvitavalt teha. Sellega muidugi ajapikku harjub /naerab/.

M, linn, 39, biol, G

Et kui näiteks korraga kolm inimest arvab, et ta peab ilmtingimata sinuga otsekohe rääkima ja siis...või räägid parajasti mingil teemal ja sinna jookstakse sisse täiesti teise nurga alt. Et see info üleküllus võibolla tekitab selle koha, kustmaalt tekib tunne, et uhh, ma enam ei taha. Noh seisukohtade ebakindlus on teine koht, mis natukene keerulisem on, aga seal on õnneks see koht, et alati on võimalik öelda, et ma ei ole selle peale mõelnud.

N, linn, 30, ingl k, P

Fookusrühmades osalenud õpetajad viitasid oma kommunikatsioonimudelil ka neile suhetele, mis kõige enam energiat nõuavad. Kõige selgemalt joonistusid siin välja klassijuhatamisega seotud ülesanded: kontakt koduga, käitumisprobleemid, aruandlus jms. Nimetati ka kolleegide vahelisi erimeelsusi. Ühel juhul märkis respondent, et kooli juhtkonnas valitsevad erimeelsused nõuavad temalt kui õpetajalt lisajõudu, kuna alati peab kaaluma, kas oleks kasulikum pöörduda direktori või õppealajuhataja poole. Vastuolusid tajuvad ka õpilased, kes oskavad neid ka oma huvides ära kasutada.

Moderaatore: Kas õpilased ka tajuvad seda?

Valve: Tajuvad. Nemad teavad ka. Nemad kasutavad ka mõnikord ära, et lähevad, ühed paluvad midagi, nad teavad, et teisele tegelikult ei meeldi, sikedavad seal siis.

Komfort ja soovitavad muudatused

Küsitluse põhjal leidsid õpetajad, et nad saavad tööl olles piisavalt suhelda nii kooli juhtkonna kui kolleegide, õpilaste, lapsevanemate kui ka oma pereliikmetega. Väga vähesed vastajad märkisid, et mõne partneriga on suhtlemist liiga palju, suhteliselt kõige häirivamaks osutus suhtlemine õpilastega väljaspool tundi. Tunduvalt rohkem on neid suhtluspartnereid, kellega õpetajad oma hinnangul liiga vähe suhelda saavad.

Et ennast õpetajana hästi tunda, soovivad õpetajad peamiselt saada adekvaatset informatsiooni koolis toimuva kohta: tunniplaanid, üritused, taustainfot õpilaste kohta. Teise vajadusena joonistus välja õpetajate huvi uuenduslike õppematerjalide ja töövõtete vastu, mille hulka kuulub ka teave psühholoogilise enesetäiendamise kohta. Väga ettevaatlikult väljendati kahes intervjuus seda, et juhtkonnalt saadav tagasiside on liiga napp. Kogu kooli või kooliastet puudutavate ürituste kohta soovivad õpetajad samuti enam informatsiooni. See moment on eriti oluline, kuna kooli ürituste kaudu rakendatakse sageli niihästi õppekava üldosa kui läbivaid teemasid – praeguste andmete põhjal aga võib märkida, et aineõpetaja tajub kooli üritusi pigem häiriva teguri kui õppekava olulise osana.

Tegelikult kindlasti on vaja uut õppematerjali, et ta oleks kaasaegsem. Kindlasti oleks vaja, kindlasti, õpetajatele kogu aeg mingit psühholoogilist toetamist.

N, linn, matemaatika, P

Noh, mõistagi sooviks lakkamatult ikka positiivset informatsiooni, see hoiaks hea meeleolu.

M, maa, 39, füüsika/IT, P+G

Kindlasti planeeritavate ürituste kava, see on paika pandud näiteks aasta alguses ja kui õpetajad teevad oma igapäevase töökava selle järgi avestades, mis on veerandilõpuüritused ja kõik, et see jääks siis samaks, et seda ei muudetaks siis ülepeakaela. Meil on sellist asja toimunud, et kus see häirib ikka päris palju.

N, maa, 38, emakeel, P+G

Kõik, mis puudutab õppetööd, koolis toimuvad üritused, tunniplaan on paika pandud, selle info saab alati kätte, selles küsimust ei ole, aga jah, kõikvõimalikud siuksed niiöelda, ma ei tea, pedagoogilised protsessid, mis toimuvad, et jõuaks ka õigeaegselt reageerida. Teinekord näiteks kuhugi on vaja registreeruda. Siis see paber pannakse üles õpetajate tuppa ja siis sa pead oma nime sinna kirjutama. Aga ma ei jõua mõni päev õpetajate tuppa lihtsalt. Et noh, selline niiöelda õpetajate tuba võiks olla kodulehena, niiöelda elektrooniline õpetajate tuba, e-õpetajate tuba niiöelda.

M, linn, 35, IT, P+G

Ma vajan kindlasti koolielu korralduse küsimustesse puutuvat infot: kuhu ma pean lapsed saatma, kui on mingid muudatused tunniplaanis, kes asendab, kuidas on korraldatud. Eh, siis kindlasti tööalast infot, ma mõtlen seda, et näiteks kas on tunniplaani muutusi – kõige lihtsam asi –, siis kas on mulle ametialaselt võibolla mingisuguseid koolitusi pakkuda või on plaanis mind kuskil kasutada mingi ülesande juures, et ma seda siis varakult teaksin ja saaksin oma päevaplaani sedalaadi asju planeerida.

N, maa, 47, klassiõp/inglise k, P

Kooli kui suhtluskeskkonna muutmiseks tegid ettepanekud kõik intervjuueeritud õpetajad. Küsimuse vorm võimaldas niihästi kergemat kui tõsisemat lähenemist. Kõige sagedamini märgiti soovi, et koolid oleksid väiksemad, aga ka seda, et koolis oleks rohkem inimlikkust ning seda, et suhted lapsevanematega oleks sujuvamad. Kaks respondenti ei muudaks koolis kui suhtluskeskkonnas midagi, ühel juhul märgiti ka soovi, et avalikkus tajuks kooli olulisust paremini.

Kool ei tohiks olla nii suur, see halvab suhtluskeskkonna, liiga anonüümseks muutub kõik, näiteid on iga päev.

N, linn, 42, bioloogia, G

Süstiksin inimestesse enam inimlikkust. Mõned kohe suudavad alati suhelda ja lodusalt ja meeldivalt, teistel on ikka kas kiire või pea valutab või maailmavalu ja tulemuseks ongi selline akontakt ja lõpuks häirib see kõiki.

M, linn, 39, biol, G

Muudaksin koostöö aluseid lapsevanematega, sest kooli kui suhtluskeskkonna aluseks on suhted ja koostöö pedagoogide, laste ja lapsevanemate vahel.

M, maa, 39, füüsika/IT, P+G

Kuulamisoskust õpetaksin.

N, maa, 38, emakeel, P+G

Noh tähendab, ega seda niimoodi muuta ei saa, aga üldiselt asi on niimoodi, et häirib mind see, et lastel suured õigused on, aga kohustusi ei ole, aga see on osade laste probleem, see ei ole kõikide probleem.

M, linn, 49, tööõp, P

Õpetajate soovitudes ilmneb kohati tugevam kriitilisus kui kogu intervjuu vältel. Kooli suurus häirib mitut vastanud õpetajat, samuti oodatakse selgemaid piire lastevanematega suhtlemiseks. Õpetajate soovid oma suhtluskeskkonna muutmiseks on üldiselt realistlikud, kuid väärivad märkimist, et peamiselt nimetatakse muutusi, mida peaksid tegema teised, mitte kõneleja ise.

Kõigepealt peaks maha istuma ja kokku leppima suhtluskanalid ja vormid, millesisulised ettepanekud olen ka teind. Ja siis teine asi, tuleks neid kanaleid ja vorme täita. Ja noh, kolmas asi oleks see, et kõigile ikka südamele panna, et nad ikka annaks infot välja, kui on anda ja kui mingi asi toimub.

M, linn, 35, IT, P+G

Ja noh ma ütlen, et õpetaja ja juhtkond peaksid hästi hoolega kontrollima oma keelekasutust.

N, linn, 40, emakeel, P

Ja kolmas koht nähtavasti on ikkagi natukene kinni selles ka et, noh see ei ole nüüd mitte ainult kooli sisene vaid üleüldine hoiak, mis õpetaja ameti suhtes on. Et ega õpetajad praegu, ma kardan, üldiselt ennast küll väga sellise väärtustatud ja austatud ameti esindajateks ei tunne. Et noh eksju liiga palju on juttu sellest, et õpetajatel on madalad palgad, milles siis tuleneb omakorda see hoiak, et noh et maksame siis natukene rohkem ja saame selle, mis me tahame. Ja noh kogu selline, et noh need on ainult hullud, kes lastega koolitööd tegema lähevad. Noh on see mis tegelikult mõnikord teeb natukene kurvaks. Ja noh mitte siin üksi ma ei tea, lapsevanemad või avalikkus, aga lausa teinekord haridusministeerium ja, ja et ülikoolid, kes õpetajaid ette valmistavad, aegajalt suhtuvad koolis töötavatesse inimestesse nii, et noh, ahh mis nad ikka teavad ja mis võrdväärised partnerid nad meile on. Et noh andke andeks, mis toimub!

N, linn, 30, ingl k, P

Õpetajad ja kooli kodulehekül

Kooli kodulehekülje näol on tegemist kompleksse kommunikatsioonivahendiga, millel on oma funktsioon nii kooli sisekommunikatsioonis kui suhtluses avalikkusega. Paljude koolide puhul on osa koduleheküljel leiduvast teabest kättesaadav vaid kooliperele (nt õppematerjalid), mõnel pool aga on kogu informatsioon avalik. Antud uuringu kontekstis osutus huvipakkuvaks, missuguseid kooli kodulehe funktsioone õpetajad kasutavad ning mil määral osalevad nad kodulehe sisu loomises.

Intervjuudes ilmnes, et kooli kodulehekülge kasutavad õpetajad peamiselt õppetööd puudutava informatsiooni kontrollimiseks (nt õpilaste nimekirjad) ja kooli üritustega kursis olemiseks (nii ennetavalt kui ka tagantjärele, nt pildigaleriide vaatamiseks). Mida võimalusterikkam ja ajakohasem kooli kodulehekülg on, seda mitmekesisem on nähtavasti ka õpetajate kasutuspraktika. Intervjuudes toodi üsna sageli esile asjaolu, et kodulehel olev info pole alati kõige värskem, ning väljendati erineva intensiivsusega rahulolematust kooli kodulehekülje ülesehitusega. Üldjuhul aga leiti see üldiselt olevat kellegi teise, mitte vastaja enese tegemata töö.

Minul isiklikult ei ole seda vaja läinud. Meil on uus infojuht ja see pidi küll midagi muutma.

N, linn, matemaatika, P

Ma kasutan kõike peaaegu. Mailboksi ligineme, avaneb kodulehelt, siis /.../ seal on üleval kõik hindamisjuhendid, töökavad, korraldused, ürituste plaanid, kontaktid kui vaja, kasvõi kolleegide e-mailid, siis on silme ees koht nimega Kuum ehk uudised, või mingid teated, kasvõi, et kaua vaheaeg kestab. Ja mis võistlus kuskil toimub, kus keegi käis. Ma kasutan ka seda võimalust, et kõigil, kes tahavad, on juurdepääs uudise sisestamisele, et ma ise ka sisestan neid. Kasvõi Soome minek või olümpiaadi saavutus või mis iganes. Foorum on meil ka, aga seda ma ei kasuta. Põhiline on uudiste osa kui avalik teave. Võib-olla vahepeal oleks vaja värskemate teavet: paraku ei ole ka kõik õpetajad alati infot sinna panema, vast lihtsalt ei viitsi.

M, linn, 39, biol, G

Mina üldiselt kasutan kodulehekülge tüüpiliselt sellena, et kui õpilased kipuvad tundi hiljaks jääma ja see mind hakkab häirima, siis ma võtan lahti selle kodulehekülje koha, kus on kirjas, kui palju õppemaks on aastas. Ja siis me arvutame välja, et kui mitu krooni ja senti nad siis nad niimoodi on hilinenud.

N, linn, 30, ingl k, P

Kooli kodulehte ma kasutan küll ja ma olen kooli kodulehekülje suhtes suhteliselt kriitiline, sest et, noh, meie kooli kodulehekülg on üpris nigelas seisus. Aga ma ei tea ka, mille taga ta parasjagu seisab onju. Nii et, noh, meil on infojuht siukene üpris konservatiivne meesterahvas, kes asja... noh, konservatiivne on nüüd kehvasti öeldud, ta pigem on siukene üksi tegija ja ei ole väga selline meeskonnasõbralik. Et, noh, et temaga on nagu raske ühist keelt leida.

N, linn, 40, emakeel, P

Aga üldiselt ma... ta muutub nii vähe, et pole nagu asja minna sinna. Nagu india film – vaatad viie seeria pärast, on ikka samasugune.

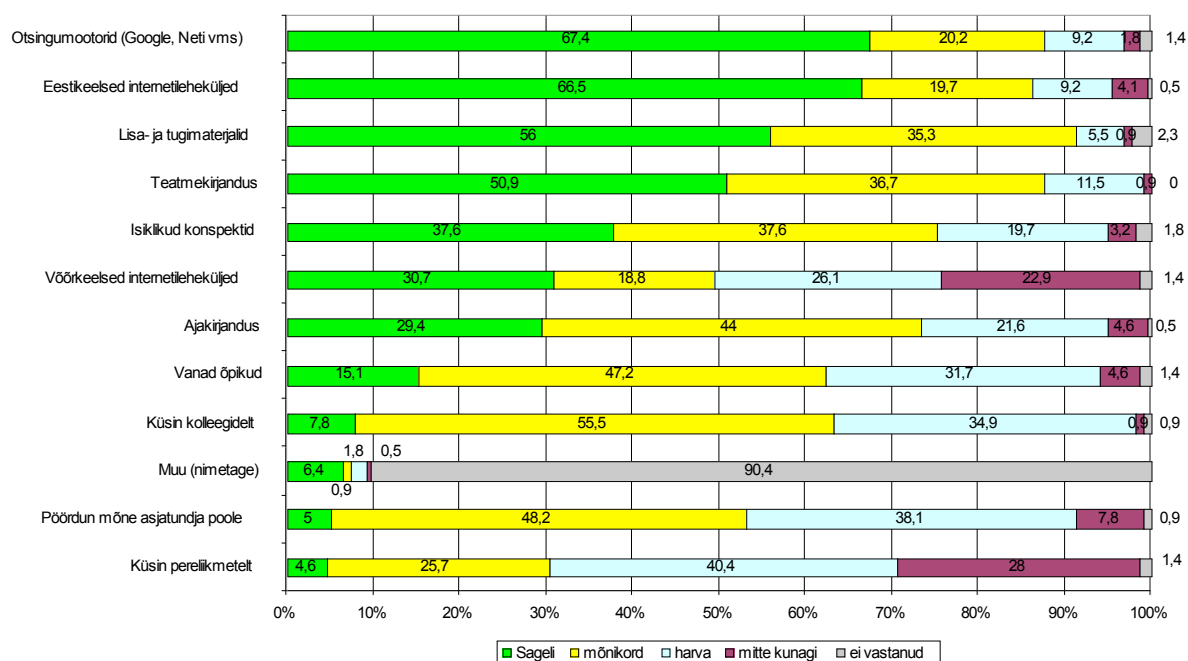
N, maa, 47, klassiõp/inglise k, P

Leht võiks olla parem, ütlen ausalt – ei ole viitsind oma pead vaevata, et kuidas see leht parem oleks. Koduleht peaks olema informatiivsem ja selleks võiks olla üks spetsiaalne inimene, kes sellega tegeleb.

N, linn, 44, reaallained, P+G

Uue tehnoloogia kasutamine täiendavate õppematerjalide loomiseks ja vahendamiseks

Kuigi koolil ja õpetajal on suur vabadus sobiva õpikukomplekti valikul, on aeg-ajalt siiski vajadus otsida täiendavat õppematerjali. Vajaduse selleks loob õpilaste erinev võimekus (sh individuaalse õppekava olemasolu), õpetamine mitmes paralleelklassis, kordamine, läbivate teemade integreerimine vms. Ankeedis küsiti, kust õpetajad enamasti lisamaterjali otsivad. Vastusevariantidena oli pakutud niihästi tavapärasemaid allikaid (vanad õpikud, oma konspektid) kui ka uue meedia võimalusi, jätmata kõrvale ka isiklikult lähedasi allikaid (asjatundjad, pereliikmed).

Joonis 8. Kust otsivad õpetajad lisamaterjale ainetundideks?

Nagu jooniselt 8 ilmneb, kasutatakse internetti lisamaterjali hankimiseks väga usinalt. Võib oletada, et paljudel juhtudel piirdub otsinguala siiski eestikeelsete materjalidega, mis on mõneti loogiline juba õpilaste piiratud keeleoskuse tõttu. Piiravaks teguriks võib siin aga olla ka õpetajate keeleoskamatus – sellele viitab asjaolu, et ligi 23% õpetajatest ei kasuta võõrkeelseid internetilehekülgi kunagi. Küllaltki suur on ka nende vastajate osakaal, kes kasutavad oma töös ajakirjandusest võetud materjale, ning nende arv, kes vajaduse korral küsivad lisamaterjale oma kolleegidelt (56% teeb seda mõnikord, 8% sageli).

Semistruktureeritud intervjuu käigus uuriti põhjalikumalt õpetajate kogemust internetist leitud õp-
pematerjalide ja meediamaterjalide kasutamisest. Valdavalt on intervjueeritud õpetajad igapäevased
arvutikasutajad ning kasutanud ka internetist pärinevaid õppematerjale. Ootuspäraselt on vastajatel
enim kogemusi Miksikesi ja Koolielu kasutamisest, kuid neid allikaid kasutatakse pigem vähem kui
rohkem.

Ma ülisageli ei kasuta. Ma kasutan ikka erialalehekülgi, miksikesi. Mitte iga nädal. Teine
kord kasutan... Ma valmistan tunnid pikemaks ajaks ette ja siis juba ka Internetist vaatan
pikemaks ajaks, nii et ma iga päev seal just küll ei istu. Arvestan, et ma sealt saan midagi.
Kui ma millestki puudust tunnen, siis võib-olla et ma ise vähe oskan seda. Ma arvan, et
sealt saaks enam.

N, linn, 56, matemaatika, P

Põhiliselt miksikesi portaali ja koolielu portaali. Osalen ka ise seal loomises.

N, linn, 42, logopeed, P

Üks ühele võib-olla väga harva, et sellist töödeldud materjali aga. Materjali võtan sealt
päris tihti aga siis kujundan, vormistan ümber. Miksike on siis lihtsalt erinevad otsingud.
Jah ikka see miksike. Koolielu ka.

N, maa, 38, emakeel, P+G

Eesti keeles ja algklassides on Miksike hea, Koolielu asju kasutan. Üldiselt ikka teisi asju
ka, aga peamised on nagu koondunud nendesse kohtadesse. Inglise keeles kasutan... kah...
Seal on hästi palju tunnikavasid ja igasuguseid ülesandeid, aga seal ma pean enne...ühe-
sõnaga, mina kasutan ja muudan siis lastele käe- ja suupäraseks, sest nad ei valda keelt nii
palju, et sealt ise aru saada.

N, maa, 47, klassiõp/inglise k, P

Päris tihti. Osaliselt ka tänu sellele interaktiivsele tahvlile, aga noh teine on ka see, et eksju
inglise keele tundi saab teha ka arvuti klassis ja siis tüüpiliselt see käibki niimoodi, et on
mingi teema, kus on siis kas siis mingid sellised info otsimise või harjutamise ülesanded.
Nii et päris palju. Ja neid ingliskeelseid kodulehekülgi, kus näiteks inglise keele grammatika
harjutusi saab on päris mitu. Et ma olen...üks kollektsoon, vist 20-st või 30-st erinevast
veebilehest, ma siis saan valida, mida kellele ja kui palju.

N, linn, 30, ingl k, P

Siiski näib praktiliselt puuduvat selline praktika, kus õpetaja kasutab internetist leitud materjali ilma
omapoolse kriitikata. Mitmed küsitatud õpetajad märkisid oma kogemusi vigase materjaliga, kõik
kinnitasid, et kontrollivat leitud materjali kindlasti ise üle. Suurt rolli näib mängivat isiklik kogemus:
allikaid, kust on saadud usaldusväärset teavet, kasutatakse meelsasti uuesti. Vastuste põhjal võib aga

kindlasti väita, et õpetajad käituvad internetist leitud materjali puhul pigem kaasautorina, kohandas leitud oma töö- ja ainekavaga ning oma varasemate teadmistega nii aine kui õpilaste kohta.

Anketeeritud õpetajatest 22% pole ise koostanud õppematerjale kunagi interneti kaudu levitanud. 26% vastanutest on seda teinud kas seoses mõne koolitusega, õpikeskkonnas (IVA, Krihvel, Viko) või repositooriumides (LeMill vms). 19% vastanutest on koostanud materjale Koolielu või Miksikesse portaali. Suhteliselt väike (9%) on nende õpetajate osakaal, kes on oma õppematerjale avaldanud kooli koduleheküljel. 49% vastanutest märgib, et kunagi olid tema koostatud õppematerjalid internetis üleväl, kuid on nüüd maha võetud.

Meediamaterjalide kasutamine õppetöös

Meediamaterjali kasutamisest on respondentidel üldiselt positiivsed kogemused. Vastates ei erista õpetajad siiski õpetusmeediat, so spetsiaalselt õppeotstarbeks valmistatud filme, CD-plaate jms tava-meediast, mida samuti pruugitakse õppetundide sisukamaks muutmiseks. Meediamaterjali kasutatakse peamiselt illustreeriva või informeeriva materjalina, mille otstarbekust hinnatakse selle järgi, kui hästi sobib see õppekavaga. Kui spetsiifilised õppematerjalid (harjutused, ülesanded jms) kontrollib õpetaja enne klassi viimist enamasti isiklikult üle, siis ajakirjandusliku materjali puhul rakendavad kriitilist suhtumist vaid üksikud õpetajad. Ilmselt võtab õpetaja paljudel juhtudel kriitilise lugeja-vaataja funktsiooni enda kanda ning analüüsib kasutatavat materjali ise, eeldades õpilastelt peamiselt memoreerivat lugemist-vaatamist. Sellele viitab ka asjaolu, et üldiselt ei nimetatud kasutatava meediamaterjalina uudiseid ja arvamusaluseid, mille puhul kriitiline suhtumine materjali oleks suurema tähtsusega.

Viimasel ajal ilmub järjest sisukamaid. Kasvõi 4 klassis on liikluskasvatus ette nähtud, häid liiklusfilme on, millega on võimalik läbi viia jalgratturi koolitust.

N, linn, 42, logopeed, P

No et kogemusi päris palju, raadiosaateid mitte, aga ülejäänuid on. Filmid, mis tasuta või raha eest on saabunud kooli õppematerjaliks. Salvestused, näiteks Osoon või midagi, neid on ikka päris hea koolis näidata, eriti näiteks veerandi lõpus. /.../ On videokassetid, on DVDd. ETVst oleme kohe tellinud ja ostanud, ise eriti ei ole lindistanud, aga selliseid saateid ka liigub ringi. Ajakirjast artikleid olen kasutanud, /.../ eriti vast Horisonti. Eesti Loodusest väiksematele küll näiteks mõne eluka elust. Annan hinnata, kas on vigu, ajakirjades reeglina ei ole aga ajalehtedes küll, näiteks Postimehes.

M, linn, 39, biol, G T

Olen kasutanud ajalehte. Soojendusharjutusena, käelise harjutusena, võõra teksti lugemise harjutusena, olen kasutanud ajalehte ka noh, et kui on midagi kirjutatud koolist või meie vallast ja siis olen lugenud ja küsinud lastelt, et mis nemad arvasid ja kas kodus arutati

– sellist väikest tagasisidet. Raadisaateid ei ole kasutanud, telesaateid...? Telesaadetest annab näiteks igasugu viktoriine maha viksida, formaate ära kasutada.

N, maa, 47, klassiõp/inglise k, P

Ma olen vahepeal lastele ütlenud, kasvõi miljonimärgus oli araabia numbritest ja pindala valemid, siis olen küsinud, et kas te panite tähele, et seal oli 5 klassi tasemel. Või protsendist, et mõnest ajaleheartiklist, aga tavaliselt ei ole seal protsent õigesti arvatud.

N, linn, 56, matemaatika, P

Jällegi, on pandud ju sisse programmi, kirjanduse programmi, et õppeaasta lõpus on ju ikkagi mingisugused meediatekstdes olnud. Nii et...

Kogemus on selline, et see võtab rohkem aega nagu alati, sellepärast et kui kasvõi tegelda mingi ajakirjaga, see ei ole ühe tunni töö. Ei ole ühe tunni töö, et teha selgeks uudise ja artikli vahe. /.../ Et kui need tekstid on huvitavad, eakohased, siis on see materjal ikkagi väga huvitav.

N, maa, 38, emakeel, P+G

Ajaleht, sealt igasugused diagrammid jne, Terevisiooni füüsikaminutid (telesaade).

N, maa, 44, matemaatika, P+G

Omaette kohal on filmide kasutamine illustreeriva materjalina. Kuigi märgitakse raskusi sobiva materjali leidmisega, kasutatakse filme sageli. Ükski küsitletud õpetaja ei toonud siinkohal küll esile autoriõigusega seotud aspekte, kuid näib, et “motiveeritud mahu” kasutamise sätestab paljudel juhtudel ka koolitunni pikkus – tervik ei mahu 45 minutisse.

Ma ei ole just teab mis aktiivne. Aga filme näiteks olen küll näidanud. See pakub lastele ja on üldiselt päris tulemuslik, kui õige materjal kätte satub. Horisondist olen aga ka näiteks artikleid kasutanud. Arvutiõpetuses olen andnud kodus otsimist, see neile üldiselt päris meeldib, nagu surfamine või nii. Meediast võetu on siiski nagu dessert, et kui praad juba söödud, või neile, kel praad juba söödud.

M, maa, 39, füüsika/IT, P+G

Näiteks eesti filmidest konkreetselt, “Nimed marmortahvil”, siis hästi palju on selliseid filme, mis on, nagu räägivad Vana-Rooma ajaloost, siis Egiptuse ajaloost ja näiteks, kui ma tean, et nüüd telekas jookseb mingi film ja mul mingi klassiga just sarnane teema nagu käsitlusel, siis ma soovitan näiteks vaadata telekast seda filmi, siis näiteks, seda, ajalehe artikleid saab kasutada hästi palju ühiskonnaõpetuses ja kui on näiteks nüüd võõrkeele tund, siis sellised noorteajakirjad, need on nagu täiesti võõrkeeles siin võimalik kooli tellida ja neid saab tunnis kasutada, et on täiesti olemas.

N, linn, 29, ajalugu/saksa k, P+G

Oi, jaa! Väga head. Niimoodi...filmid... Noh keeruline on muidugi see, et leida filmi, mis mahuks 45 minuti sisse. Et noh võõrkeelsed dokfilmid kipuvad ka juba olema ikkagi 50–55 minutit. /.../ Aga jah, et artikleid kindlasti, filme. Raadiosaateid mitte nii palju, aga võibolla selle pärast, et ma pole mingi BBC kuulaja olnud.

N, linn, 30, ingl k, P

Õpetajate teadlikkus autoriõigustest

Semistruktureeritud intervjuu käigus püüti selgusele jõuda ka selles, kui oluliseks peavad õpetajad autoriõiguse aspekte, peamiselt viitamise korra tutvustamist õpilastele. Fookusrühmades uuriti, millised on õpetajate tegelikud teadmised autoriõigusega kaitstud materjalide kasutamisest õppetöös, ning kas nad on kokku puutunud *Creative Commons* litsentsipoliitikaga.

Kõik küsitatud õpetajad pidasid viitamise korra õpetamist äärmiselt oluliseks ning kinnitasid, et nad teevad seda järjekindlalt, kuid tulutult. Samas märgivad õpilaste fookusrühmas osalenud õpilased, et viitamise-refereerimise korrast pole nad seni piisava selgusega aru saanud.

Selgitan, aga sageli tulutult. Võib-olla raamatu viite veel panevad, et autor, raamat ja lehekülg. Aga netist võetud materjali kipuvad võtma hooletult, ei viita täpselt allikale.

M, linn, 39, biol, G

Selgitan ikka, aga kui palju seda ka kuulda võetakse... Vahel ikka imestan kohe ise, et sai ju kõneldud ja ikka toob ta töö kui oleksid nagu iseenda surematud mõtted reas!

M, maa, 39, füüsika/IT, P+G

Absoluutselt ja nõuan väga rangelt.

N, maa, 38, emakeel, P+G

Ka nende õpetajate puhul, kes on hästi informeeritud nii autoriõigusest kui selle rakendustest internetis, ilmnes teatud jõuetus õpilaste seas levinud praktikatega konfronteerumisel. Kui õpilased on harjunud sellega, et kõik internetis olev on vabaks kasutamiseks, siis tuleks õpetajatel ilmselt kasutada veidi intensiivsemaid pedagoogilise võtteid autoriõiguse aspektide selgitamiseks.

Absoluutselt, see on ju üks osa õppekavast. Räägime litsentsidest ja kõigest. Ja kuna ma ise olen vabatarkvara pooldaja, minu meelest...ah, seda videot mul ei õnnestunud näidata, aga... ma käisin ühel seminaril, seal näidati omakorda ühte videot, kus videokaameraga kõnniti Viru keskuses ringi ja küsiti noorte käest, mida te teete internetis. Ja täiesti süüdimatult öeldi kaamera ees, et tirin piraattarkvara, muusikat, filme, mida kõike veel, onju.

M, linn, 35, IT, P+G

Jah, jah, olen küll, ja viimasel ajal kohe mitu korda järjest. Ja me kohe arutlesime kohe selle üle, et miks ei või kasutada võõrast teksti enda nime all. Millegipärast oli neil selline tunne, et siis õpetaja kindlasti hirmsasti pahandab, aga kui on tehtud copy-paste ja see välja ei tule, siis õpetaja kiidab. Ma siis seletasin, et kui pärast tuleb välja, siis õpetaja pahandab kaks korda nii palju. Et tegelikult on see päris tavaline vargus. Nende meelest ei ole see vargus. /.../ Meil oli selline teema, et nad pidid võtma siis ühe tuntud inimese ja otsima tema kohta inglisekeelset materjali ja tegema pisikese kokkuvõtte, kus on elulugu ja tegevus ja kes siis oskas, kirjutas mõne lause, et kas see talle meeldib või ei meeldi. Selline väike töö. Ja siis ma ütlesin ka, et viidake ikka, kust te selle materjali võtate. Osad olid seda teinud, osad ei olnud. Siis ma küsisin, et kas te ise kohe mõtlesite välja või. Jaa. Siis ma ütlesin, et ütelge mulle siis üles, mis teil seal kirjas on. Asi tuli välja. Nad said aru küll – loodetavasti, ma seletasin neile. Vähemasti, et kui neile meelde tuleb, et neile on räägitud.

N, maa, 47, klassiõp/inglise k, P

Jaa! Kindlasti. Ja ma olen neile ka selgitanud seda, et kui ta võtab materjali copy ja paste onju ja ei viita sellele, kust ta seda materjali võttis, siis seda võib... et seda loetakse plagiaadiks ehk varguseks. Et nad peavad siiski viitama sellele, kust ta oma materjali võttis, kui ta seda ise kirjutanud ei ole.

N, linn, 40, emakeel, P

Mhmhh. Just täna klassijuhatja tunnis tegin, sest et... no meil on koolis hindamisjuhendis kirjas, et kui tuvastatakse plagiaat, siis töö hinne F, perioodi hinne F ja suvetöö. /.../ Kas viitad või siis sõnasta ümber või tee taga midagi. Aga noh lihtsalt tõsta mingi tekst maha... hmm...

N, linn, 30, ingl k, P

Fookusrühmades osalenud õpetajad aga olid seda meelt, et interneti repositooriumidesse paigutatud materjal on mõeldud selleks, et seda kasutada, ning jäid seisukohale, et autoriõigus internetis vist siiski ei kehti. *Creative Commons*ist polnud fookusgruppides osalejatel mingeid teadmisi ega kogemusi, seetõttu ei saanud esitada ka täpsustavaid küsimusi. Tuleb märkida, et kõnealune asjaolu häiris osalevaid õpetajaid tugevasti ning pärast fookusrühma ametlikku lõppu küsiti moderaatorilt mõlemal juhul, „mis see on, mida me ei teadnud“.

Internetipõhine suhtlus.

E-kool

Omaette küsimuste blokk oli pühendatud sellele, mil määral ja kuidas kasutavad õpetajad interneti suhtlemiseks oma võrgustikus, kuidas hindavad õpetajad e-kooli ja selle pakutavaid võimalusi ning milleks nad e-kooli eelkõige kasutavad.

Võib väita, et õpetajaskond on aldis kasutama interneti pakutavaid võimalusi oma suhtlemisringi avardamiseks ja elavdamiseks, õpikeskkonna tõhustamiseks innovaatiliste internetipõhiste vahenditega ning kooli ja kodu sidemete tugevdamiseks läbi e-kooli. See kummutab arvamuse, et suhteliselt kõrge keskmise vanusega ning konservatiivsusele kalduvad pedagoogid ei lähe kaasa ühiskonnas leviva internetipõhise sotsiaalsusega. Semistruktureeritud intervjuud näitavad, et õpetajad kasutavad interneti vahendi, mitte eesmärgina. Et avardada kommunikatsioonivälja ning tõhustada teabevahetust, osalevad õpetajad aktiivselt mitmesugustes listides ehk postiloendites, näiteks kooli õpetajate, maakonna ainesektsiooni, oma klassi, mõne kursuse või koolituse listis jm.

E-koolis näevad õpetajad eelkõige vana paberkandjal klassipäeviku asendajat, mis uuemal moel aitab korrastada ning säilitada õpilaste õpitulemuste näitajaid. Samuti nähakse süsteemi positiivsete külgedena kooli-kodu vahelise sideme tugevdamist.

Internet – töövahend

Küsimusele, kui oluline on internet teie töös, vastavad intervjuueeritavad õpetajad eranditult, et väga oluline, ilma internetita ei kujuta igapäevatööd enam ammu ette. Reeglina käsitletakse interneti kui abivahendit erialatöös, ent ei välistata ka meelelahutuslikku aspekti.

Töövahend, kindlasti! Kõige rohkem ikka töövahend. Eks ma ikka suhtlen ka, aga meelt ma seal selle kallal väga ei lahuta.

N, 30, ing k, P

Tööriist, ikka suuresti. Tööriist, ikka palju-palju asju on arvutis tööga seotud. Ikka rohkem tööasju kui oma asju teen arvutis. Võib-olla ka ajapuudusel. Mulle meeldiks küll nii kuulata muusikat kui vaadata filme, aga...

N, linn, 40, emakeel, P

Väga oluline. Internetist saan palju infot.

N, linn, 42, logopeed, P

IT töös on internetil väga oluline osa, sest 90% või rohkem oma töös vajaminevast teabest leian just interneti kaudu. Internet on pigem töö- ja suhtlemisvahend. Meelelahutuse osaks hindaks ehk 1/4 kogu kasutusajast.

M, maa, 39, füüsika/IT, P+G

/.../ see on väga oluline, aga võiks olla veel enam. Ennekõike ikka töövahend, et mitte ütelda AINULT töövahend.

N, linn, 42, bio, G

Minu töös väga oluline. Materjalide leidmiseks, tööde esitlemiseks, suhtlemiseks.

M, linn, 39, biol. G

Meelt ma väga vähe lahutan, internetis pole seda kunagi teinud, suhtlen, siis kui on, kellega suhelda.

N, linn, 56, matemaatika, P

Internetipõhised suhtlemisvõrgustikud

Kuulumaks oma eriala inimeste suhtlemisvõrgustikku, on paljud intervjueeritavatest õpetajatest ühe või mitme postiloendi (listi) liikmed. Mitmed rõhutavad vajadust küünarnukitunde järgi „sama keelt” kõnelevate kolleegidega teistest koolidest üle Eesti. Siit järeldub, et hoolimata üliaktiivsest suhtlemisest tööpäeva jooksul oma koolis, tuntakse tarvidust lisasuhtluse järgi sama eriala inimestega, nii reaals- kui ka küberruumis ning selleks leitakse aega ka tihedas päevakavas. Seda kinnitavad ka ankeedivastused, kust selgub, et üle kolmandiku vastanutest hindab oluliseks maakonna aineseksiooni listi (81 õpetajat ehk 32 %) ning hobide ja huvialadega seotud liste (73 õpetajat ehk 34%).

Suhtluskohaks on list ja kohtumised. Tartu erialaõpetajatel on oma aineseksioon. Pea iga kuu on mingisugune loeng või kokkusaamine. Kahjuks satun sinna harva ajapuudusel. Ka sellel seltskonnal on oma list. Siis ma kuulun digitiigrite koolitajate gruppi, kes teevad arvutiaine alast kursusi teistele. Ka oma list, omad kohtumised kolm neli korda aastas vähemalt. Mida juurde annab? Koostöö tiigrihüppe koolitajatega annab muidugi kõvasti juurde. Seal on palju tarku inimesi koos, kelle näiteid, uusi keskkondi, arvutialaseid võimalusi saab sealt teada. Samade probleemide käsitlemine oleks vast selle suhtluse eesmärk. Või ühiste seisukohtade väljatöötamine. /.../ Olen seal tegelikult vähe käinud. Võiks käia rohkem. Võrgustikud on olemas, ega rohkem lihtsalt ei jõuakski, kui osalen. Minu jaoks toimivad hästi päris.

M, linn, 39, biol. G

Kuulun logopeedide listi. Võrgustik on kindlasti hea, aitab kogemusi ja infot vahetada. Kasutan küllaltki aktiivselt, olen kursis, mis seal on ja ka ise kaasa kirjutanud. Et niipalju kui aeg võimaldab, ma tegelen sellega. See toetab ja on kasulik.

N, linn, 42, logopeed, P

Infot jagatakse bioloogia- ja geograafiaõpetajate listi kaudu [...]. Mis see annab? Ilmselt ikka informatsiooni. Kui kutsume mõne põneva lektori TÜst, siis see on midagi väga uut. Siis veel vabariiklik bioloogia aineõpetajate aktiiv Tartus. See annab küll seda, et tuleb ilus akadeemiline õhkkond. Tasand on ühte moodi. Kõik on TÜ lõpetanud bioloogid ja me räägime ühte moodi, maakonna tasandil on raskem, siin on mõni algklassiõpetaja lisaks õppinud looduslooõpetajaks põhikoolis ja see on teine tasand [...].

N, linn, 42, biol, G

Ankeedivastustest selgub, et märkimisväärne osa (218 küsitlusest 162 ehk siis 74%) õpetajatest peab oluliseks ka kooli õpetajate listi kuulumist ja kursuse või koolituse listis osalemist (107 õpetajat ehk 49%). Oma klassi listi peab iga kümnes õpetaja (täpsemini 22 õpetajat ehk 10%).

E-suhtluse keelekasutus

Üsna üheselt tõrjuvad intervjueritavad tagasi väite, et internetis suhtlemine nende keelekasutust kuidagi märgatavalt noortepärasemaks või eesti keele õigekeelsusreegleid eiravaks muudaks. Samas nenditakse, et kiirustav viis, mis e-suhtluses valdav, viib pahatihti nn lohakusvigadeni: sisse lipsavad näiteks suure ja väikese algustähe ning kirjavahemärkide vead jne.

Ma ei julgeks öelda, et noortepärasem on, sest et vaevalt ma niimodi tsau ja misiganes asju teen. Et eks ma niimodi kasutan siin sellist täiskasvanulikku kolmveerand ametlikku stiili ma oletan. Ja noh ma arvan, et ka õpilastele ei tule see kahjuks, kui niimodi lisaks sellele noortekeelele kohtuvad nad ka olukorras ka aegajalt sellega, et ahahh, et ka nii võib. Või et noh ametlik tekst näebki selline välja.

N, 30, ingl k, P

Teadlikult ma küll noortepärasemaks ei muutu. Püüan täita eesti keele õigekeelereegleid. [...]. Järgin traditsioonilist kirjastiili ka e-kirja puhul.

N, linn, 42, biol, G

Kui noortepärase slängi kasutuselevõttu välditakse, siis mitmesuguste meeleolu väljendavate emotikonide tarvitamist peetakse õpetaja-õpilase e-kirjavahetuses sobivaks ning seda kasutatakse. Tooniandvaks on seisukoht, et ka e-kirjavahetuses kehtigu samad ortograafiareeglid, mis paber kandjal dokumentide puhul. Seda printsiipi püüavad pedagoogid oma kirjavahetuses ka järgida ning nõuda sama oma õpilastelt.

Mina kirjutun korrektset eesti keeles, ei kasuta slängi. See seda suhtlemist ei muuda.

N, maa, 44, matemaatika, P+G

Ei slängi kindlasti ei too ametialasesse suhtlemisse. Aga naerumärke ja selliseid asju küll. Ilmselt muudab kasutamine halvemaks eesti keelemõttes. Trükivigu tekib sageli. Püüan küll üle vaadata aga ikka tekib. Kui on lodevam kiri, kas tuttavale kolleegile või ka sõbralikule õpilasele, siis vahest ei vaata üle ja trükivigu jääb sisse. Ma arvan, et ka stiil ei ole kuidagi noortepärasem.

M, linn, 39, biol, G

Ma aegajalt võib-olla püüan neid naerumärke sinna panna, et meeleolu edasi anda, aga muidu grammatilist ja eesti keelt. Mind lausa häirib see ühes jorus kirjutamine. Ma ei ole veel järginud, ikka arvestan, et punkt on kirjavahemärgina olemas.

N, linn, 56, matemaatika, P

Üldiselt ma jälgin ennast päris printsiipiaalselt, et tekst, mille välja saadan, oleks ikka korrektne. Vaatan komad-punktid enne saatmist üle jne. Minu meelest on see oluline. See on ikka nagu ametlik kirjavahetus. Minu suhtlemine oma õpilastega on ikka osa mu tööst ja sellelt eeldatakse korrektsust.

M, maa, 39, füüsika/IT, P+G

Asjaolusse, et e-suhtuses kasutatav keel ignoreerib eesti keele õigekirjareegleid, suhtuvad õpetajad taunivalt ning nimetavad seda häirivaks asjaoluks.

Mind häirib... elektroonilise suhtlemise juures noorte keelekasutus, olen püüdnud ise ja nõuan oma isiklikelt lastelt korrektset eesti keelt e-suhtluses. Miks? Aga sellepärast, et nad, kui peavad tegema töid paberkandjal, unustavad ära, mis keskkonnas nad on /.../.

N, linn, 44, reaalsused, P+G

Aga üldiselt teeks küll sellise märkuse või tähelepaneku, et tänapäeva elektrooniline suhtlemine mõjutab suuresti õpetajate keelekasutust. Negatiivses suunas. Minu hinnangul. Ja sellest on kahju. Sellele võiks isegi mingis kontekstis selgemini viidata. Keeleinimesed võiksid tähelepanu pöörata.

M, maa, 39, füüsika/IT, P+G

Huvitava tähelepaneku andis selles küsimuses ka gümnaasiumiõpilaste keskel läbiviidud fookusrühm. Nimelt tunnistasid õpilased, et ei hinda eriti õpetajaid, kes liialdavad noortepärase väljendusviisiga, kelle suhtlusstiil ei ole õpilaste hinnangul kooskõlas nende vanusega.

Üks õpetaja selgitab e-koolis kasutatava keele puhtuse vajadust sellega, et selle alusel tekib lapse-

vanematel ettekujutus pedagoogidest, seega aitab üksikõpetaja keelekasutus e-suhtluses lapsevanemaga kujundada kogu õpetajaskonna imagot.

Selle kohta meil oli ka eraldi koolitus, et õpetajatele, et teada, kus peab olema tühik või kuidas käivad jutumärgid, kas sulgude järel on tühik ja kõik sellised asjad.

N, maa, 38, emakeel, G

Õpilaste internetikasutust kommenteerides leitakse, et see on aktiivne ja kõiki kättesattuvaid portaale hõlmav. Mõned õpetajad on neid kasutanud, kui on tarvis kiiresti kedagi kätte saada.

Tean, et neil on messengerid ja mailiaadressid aga ma kasutan neid harva. Minu MSNis õpilasi pole aga tean, et nad suhtlevad tihedalt. Kui mul on vaja kedagi kätte saada, siis pöördun õpilaste poole ja netitsi on nad kätte saanud.

N, maa, 44, matemaatika, P+G

Ma tean suhtlusportaale, mida elavalt kasutatakse. Reit ja Orkut, eriti noorematel. MSN kindlasti. Vahest olen käinud taustinfot saamas, näed lapse huvialasid, tema sõpru. Mitte et see oleks eraldi huvi aga oma klassi kohta tegelikult seda võiks uurida. Osad lapsed peavad blogi. Vahel tekib küsimus, et kuidas ta sellest nii avalikult kirjutab. Mida ta kõik arvab ja mis juhtub. Kummaline mõneti. Eks nad mängivad seal.

M, linn, 39, biol, G

Väga huvitava paralleeli õpilase internetis viibimise aja ning tema koduse olukorra vahel toob arvutiõpetaja, kes väidab, et vanemate poolt hooletusse jäetud lapsed veedavad internetis palju enam aega, kuna neil on igav ning puudub kaasatus peresisemesse tegevusse.

Selle juures mängivad väga olulist osa peresisemesed suhted ja vanemate suhtumine interneti kasutamise kestusesse. Hooletusse jäetud lapsed veedavad reeglina internetis kordi rohkem aega, sest oma lastest hoolivad vanemad otsivad ja leiavad ka teisi võimalusi laste kasvatamiseks ja suunamiseks.

M, maa, 39, füüsika/IT, P+G

Mõned õpetajad toovad esile vastuolu õpilaste internetikasutuse ning oskuse vahel internetist vajalikku informatsiooni leida. Neile on silma jäänud, et õpilased kasutavad internetis veedetud aega põhiliselt üksteisega suhtlemiseks ning mängude mängimiseks.

Jutukamate laste infost saan aru, et ega nad vist ikka raiskavad aega mängimise peale. /.../ Ega nad eriti otstarbekalt internetti ilmselt ikka ei kasuta. Vaatasin 11. klassi, kui nad uurimistööd peavad tegema, ometi lihtne infot hankida, paar märksõna sisse ja materjali kui palju, siis suhteliselt saamatud on nad ikka.

N, linn, 42, biol, G

Kasutavad väga palju ja loevad väga vähe. /.../ Ei nad loevad seal ainult reiti ja orkutit, msn-i. Ma olen huvitatud, et kas ka ajalehtede peale pilk läheb, ega ei. Paraku väga vähesed, kes on huvitatud maailma asjadest, olukorrast, püüavad ennast kursis hoida. Nüüd mõtlen, et see Gruusia probleem, et kas keegi on vaevunud ennast kurssi viima.

N, maa, 38, emakeel, G

Ka interneti väärkasutamise näiteid on õpetajatel varuks.

/.../ näiteks väga populaarne koht on lapsemure.ee, kus siis mõeldakse välja igasuguseid haigeid lugusid, ja siis hästi lahe on kirjutada. Ja ma olen ühe kodaniku ka niimoodi õppealajuhataja juurde saatnud. Et nalja tuleb teha, aga mõistlikkuse piires. Et mängida mingit pedofiili või muude haigete kalduvustega inimest foorumis, kui sa seda tegelikult ei ole, et selline internetis sigatsemine ei käi õppekasvatustöö juurde.

M, linn, 35, IT, P+G

Kogemused e-kooliga

Neljateistkümnest intervjuueeritavast kuulub 12 õpetajat koolidesse, mis on liitunud e-kooliga ja enamus neist on süsteemi praktiseerinud juba mitu aastat. Üldiselt intervjuueeritavad märgivad, et täna-seks on nad saavutanud süsteemi käsitlemises vilumuse. Nad leiavad, et e-kooli on lihtne ja mugav kasutada ning põhimõtteliselt on see aega säästev ning topelttööd minimeeriv. Pooled küsitletutest tunnistavad, et ettekujutus e-koolist enne reaalselt kasutamist oli kardinaalselt erinev. Eriti eakamad inimesed, kel võib olla ka väiksem arvutialane töökogemus, pelgasid enne reaalselt kokkupuudet uue süsteemi keerukust ning alahindasid oma õpilaseid võimeid.

Enne mõtlesin ikka, et jube keeruline on see värk. Nüüd mõtlen, et kui äge on. Kuigi ma pean ikka ka oma päevikut, et kui e-kooliga midagi peaks juhtuma, siis on mul ikka oma andmed sada protsenti olemas.

N, 56, matemaatika, P

/.../ kui ei kasutanud, algul oli hirm. Et liiga palju arvutitööd, kui keerad ikka midagi untsu... Tähtsad asjad, hinded ja andmed. Üldiselt praeguseks tundub, et ega vist eriti ikka ei anna /untsu keerata/.

N, maa, 38, emakeel, G

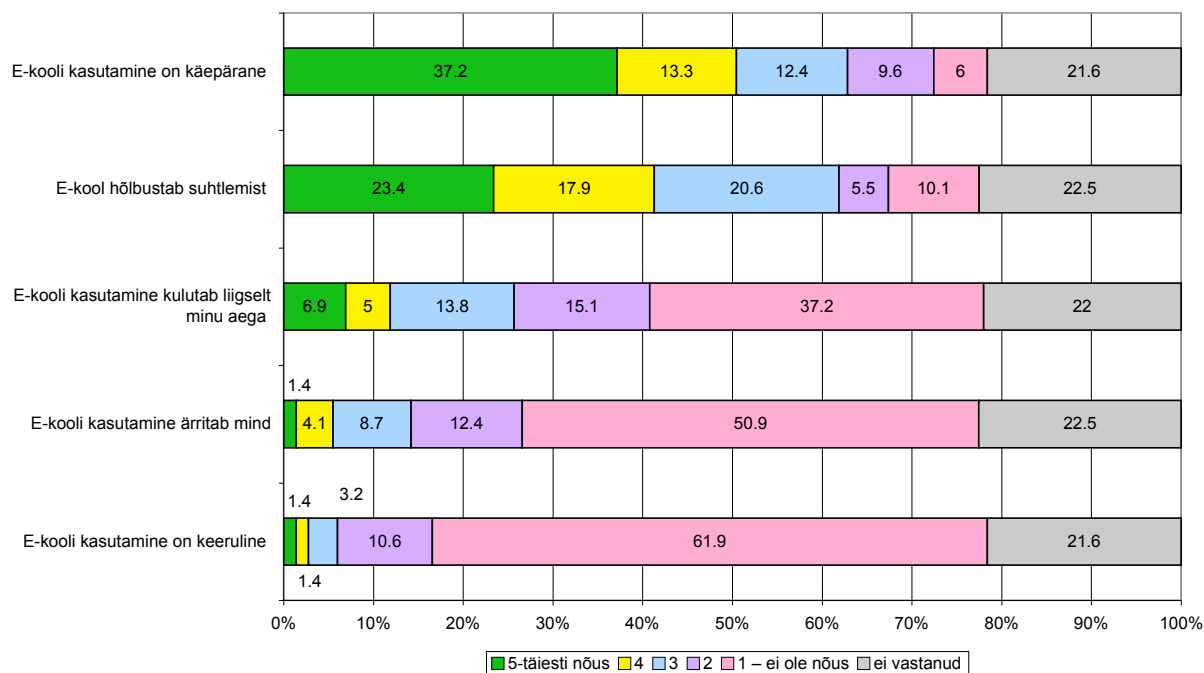
Ma olen rahul ja mulle meeldib. Mind on muutnud täpsemaks ja korralikumaks oma paberi-majanduses.

N, linn, 42, logopeed, P

Minu kogemus on positiivne. Noh, jah, noh selles mõttes, et kuigi siin osad kurdavad, et võtab jube kaua aega ja tüütu ja mis iganes, aga mina ütlen, et on positiivne.

N, linn, 40, emakeel, P

Ka valdav osa ankeetküsitluselevastanutest leiab, et e-kooli kasutamine on käepärane; hõlbustab suhtlemist; ei kuluta liigselt õpetaja aega; ei ärrita ega ole keeruline.

Joonis 9. Õpetajate suhtumine e-kooli kasutamisse

Kirjeldamaks üleminekuperioodi e-kooli süsteemile meenutavad õpetajad, et see oli üldiselt sujuv ning demokraatlik protsess, õpetajad said testiperioodi käigus oma seisukohta kujundada ning hiljem arvamust avaldada ning liitumisotsus võeti vastu konsensuslikul alusel.

Olid algul pilootklassid. Üks aasta oli üks klass vist ainus. Siis läksid kõik.

N, linn, 56, matemaatika, P

Et prooviperiood tuli selles ei olnud küsimust, seda otsustati konsensuslikult, et vaatame, kuidas läheb. Paralleelselt käis paberitega asjaajamine, siis see tekitas õpetajatele suurt priginat, siis mulle tundus, et ka juhtide soosingul seda e-kooli kohe vastu ei võetud. Juhid ja paljud õpetajad olid tegelikult vastu, et ah ei ole seda vaja. Peale kuidagi tekkis meelemuutus, tekkis ikka idee, et läheme e-koolile üle. Aga testiperioodi lõpus küll sai iga õpetaja arvamust avaldada, salajane hääletus oli, see läks umbes pooleks.

M, linn, 39, biol, G

Jah, esimene aasta oli kindlasti testiperiood. Sest et noh see, selles ei osalenud mitte kõik õpetajad vaid osalesid ütleme nii kolm klassi ja nendes klassides õpetavad õpetajad./.../ Meil olid siuksed üpris tulised vaidlused – et kas ikka on oluline ja miks ja... Ja, ja noh me ikka saime kõik sõna sekka öelda ja lõpuks ikka otsustati asi hääletuse tulemusel.

N, linn, 40, emakeel, P

Üks õpetaja siiski leiab, et e-kooliga liitumine oli ennatlik ning ei väljenda kollektiivi üldist soovi. Respondent väidab, et küsimus ei olnud diskussioonile avatud, õpetajaskonnal puudus võimalus oma seisukohta avaldada ning otsus e-kooliga liitumise kohta võeti vastu autoritaarsel põhimõttel.

Mina sain asjast aru nii, et kuna linna põhikoolid liitusid, siis ei saanud gümnaasiumid maha jääda. Kuidagi ülepeakaela. Me ei olnud valmis.

N, linn, 42, biol, G

Kool ja kodu

Kui e-kooli loomisel 2002. aastal sõnastati ühe üldeesmärgina soov muuta kooli ja kodu vaheline suhtlemine efektiivsemaks, siis antud uurimus näitab selle eesmärgi täitumist. Mitu respondenti täheldavad, et suhtlemine lapsevanematega on muutunud tihedamaks.

Need lapsevanemad, kes on huvitatud oma lapse käekäigust, kooli tegevusest, saavad olla kursis igapäevaselt. See on kõige tähtsam muutus. Mille pärast on ta ka vajalik. Et lapsevanem saab iga päev vaadata, kuidas on hinnetepõhiselt see päev läinud, kas on märkusi.

N, maa, 38, emakeel, G

Sest lapsevanem saab oma info ruttu kätte kui tal vaja on./.../ samas ma näen, kas lapsevanem on asjaga kursis, kas ta on e-kooli külastanud ja ma saan üpris operatiivset infot edasi anda. Võib-olla päevikusse ta ei vaatagi, aga e-koolist ma näen, kas ta on näinud või ei ole.

N, linn, 40, emakeel, P

Noh, ma arvan, et see, et enam... noh ütleme nii, et enamus vanemaid, kindlasti on üksikuid, kes ei külasta e-kooli nii tihti kui võiks onju. Aga et siis vanem saab, vanem teab, mis tema, millised hindet tema lapsel on ja kui tema laps pole piisavalt kiiresti oma hinnet tema arvates ära parandanud või uuesti vastanud, et siis ta nagu võtab ühendust ja küsib, et mis me teha saame või on meie rong juba läinud ja, ja noh üritavad oma lapsi siiski aidata, et hindet... noh, mina arvan, et hindet on pisut paremad. Sest kontroll on suurem.

N, linn 40, emakeel, P

Üks respondent nendib samas, et ei kinnita seoses e-kooli rakendamisega lapsevanemate suuremat aktiivsust kooli-kodu vaheliste suhete hoidmises. Lapsevanemate suhtumine oma järeltulijate õpitulemustesse ning koolis hakkama saamise pole tema hinnangul muutunud uue suhtluskanali juurde tulekuga.

Meie õpetajatega oleme rääkinud seda, et kui algul e-kool sai, tundus, et neid aktiivsemaid lapsevanemaid on ikka nagu rohkem aga nüüd on küll tulemus vastupidine. Või öieti, kes ikka on lapsest huvitatud, sellel poleks ka e-kooli vaja aga kes ei ole, sellel olgu e või b-kool, ikka ta ei leia aega oma lapse jaoks.

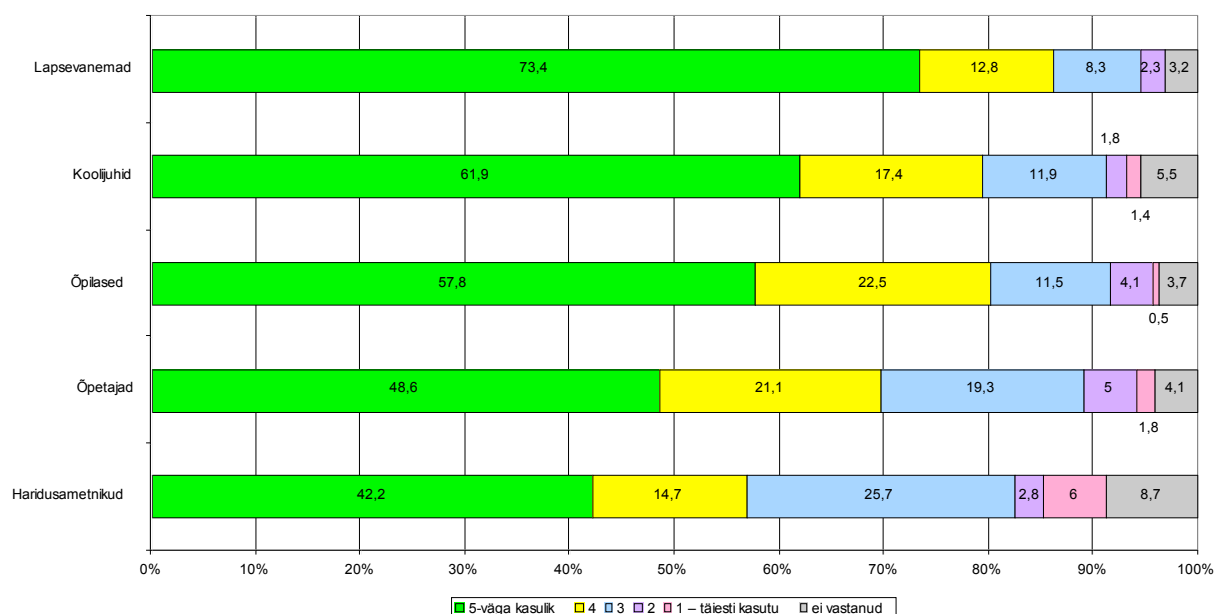
N, linn, 56, matemaatika, P

Olulise sidevahendina kooli ja kodu vahel mainiti e-kooli Tallinna kooliõpetajate fookusgrupis. Grupiliige selgitas:

Mina võin seda praegu kosta, et tegime siin lastevanemate hulgas küsitluse, et milliseid kanaleid pidi tahate te kooliga suhelda, esimene kanal oli mail, e-mail ja teine oli e-kool. Ja siis tulid, et isiklikud kontaktid klassijuhatajaga jne.

N, linn, G

Ankeetküsitluse tulemused kinnitavad intervjuudest järelduvat. Nimelt, et e-kooli rakendamisest enim kasu saava sihtrühma moodustavad lapsevanemad. Järgmised e-koolist kasu saavad rühmad on koolijuhid, õpilased, õpetajad ja haridusametnikud.

Joonis 10. Kellel on õpetajate arvates e-koolist kõige rohkem kasu.

2008. a. kevadel Tartu Ülikooli sotsiaalteaduskonna ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituudis kaitsnud bakalaureusetöös uuris Brit Puskar e-kooli kasutuspraktikaid erinevate sihtgruppide vaatenurgast; ta intervjueris empiirilise materjalis saamiseks kolme Tallinna kooli koolijuhti, sama piirkonna kolme kooliõpetajat, kolme õpilast ja kolme lapsevanemat. Kõiki sihtgruppe ühendab Puskari intervjuude põhjal positiivne suhtumine e-kooli, selles nähakse head võimalust operatiivselt informatsiooni salvestada, edasi anda ning süstematiseerida; e-kooli võetakse koolielu loomuliku osana.

Kooliõpilased kasutavad e-kooli suhteliselt tihti, eriti veerandi lõpus; eelkõige vaatavad nad oma hindeid ja puudumisi, samuti huvitavad kodused ülesanded. Huvitav tähelepanek on, et kuigi õpilased peavad e-kooli oma koolielu loomulikuks osaks, olid nad kõik arvamusel, et tegelikult saaks väga edukalt ka ilma selleta hakkama. Nende arvates ei juhtuks midagi, kui süsteem ühel päeval lakkaks olemast, sest siis taastuks vana olukord paberkandjal klassipäevikuga. Muret, et lapsevanemad liigselt neid jälgiks e-kooli abil, ei pea intervjueritud õpilased märkimisväärseks. Õpilased hindavad e-kooli kui internetikeskkonda, kus info kiirelt levib. Nad märgivad, et just e-kooli abil toimub kommunikatsioon lapsevanemate-õpetajate-õpilaste vahel edukamalt.

Igati positiivselt on e-kooli vastu võtnud ka lapsevanemad. Nende kasutusaktiivsus lähtub lapse vanusest: algkassis õppivate laste vanemad külastavad portaali iga päev, põhi- ja gümnaasiumi astmes on külastusi harvem. E-kooli kasutatakse põhiliselt oma laste hinnete, puudumiste, tunnikirjelduste, märkuste vaatamiseks. Põhifunktsiooniks jääb koolis toimuvast ülevaate saamine. E-kool aitab lapsevanemate meelest neid lapse kasvatamisel ning võimaldab sujuva rollivahetuse ka neile õpetajatele, kellel on koolis käivaid lapsi. Ehkki vastavat küsimust nt fookusrühma kavas polnud, pidas üks osaleja (3 koolialase lapse ema) vajalikuks öelda, et tänu e-koolile tunneb ta ennast oma lapse kasvatamisse kaasatuna ning kooli jaoks olulise partnerina. Nii nagu õpilased, ei pea ka nende vanemad e-koolis oluliseks foorumi funktsiooni. Nende sõnul see ei toimi hästi.

Klassipäevik *versus* e-päevik

Klassipäevikul ja e-päevikul mõlemal on nii plusse kui miinuseid, ent tooni annab küberpäeviku eelistamine. Intervjueritavad õpetajad kiidavad andmetöötamise mugavust, ära jääb nüri topelttöö. Enam ei pea tegelema tüütu lehekülgede nummerdamisega, samuti jääb ära nimekirjade kirjutamine, kuna need on juba automaatselt olemas. Olulise argumendina küberpäeviku eelistamisel on turvalisus: informatsioon ei lähe nüüd kaotsi sarnaselt varasemaga, mil infokandja kadumine seda tähendas. Kui varem olid paberkandjal klassipäevikus seisvad hinded kõigile samaaegselt kättesaadaval, siis e-päevik jagab informatsiooni vastavalt kasutaja õigustele, näiteks lapsevanemad näevad vaid oma lapse hindeid. Eriti rahul on õpetajad, kes saavad e-kooli kasutada otse.

/.../ mulle meeldib selle pärast, et enne oli niimodi, et kui on klass rühmadeks jaotatud, siis ta on kahes ruumis ja üks päevik on, siis vaheta seda päevikut, vaata, kes saab enne,

kes saab pärast, minul jäid alati tunnid sisse kirjutamata. /.../ Aga nüüd mul on, arvuti on klassis ja ma saan iga päeva järel, ma ei lähe enne ära, mul on arvutis /...

M, linn, 49, tööõp, P

No paberkanalil klassipäevikuga meenub mulle ikkagi ennekõike see, et seal tohutu selline kirjutamise vaev oli pidevalt. Et seal olid etteantud read ja ruudud ja kui sul siis sinna rea peale ära ei mahtunud, siis oli ju tohutult keeruline ja kodused ülesanded ja tunnitöö pidi kõik kuidagi niimodi saama kokku surutud. Ja jah noh siis oli see pidev mure sellega, et kui on niimodi kaks rühma, nagu keeles on. Siis mis ajal on päevik ühe rühma juures ja mis ajal on päevik teise rühma käes ja kuidas see päevik ühe rühma käest teise rühma kätte saab. Ja noh kõik selline. Et selles suhtes muidugi see e-päevik on palju mugavam.

Et kui inimene on ikka harjunud selle mõttega, et iga asi peab olema niimodi kahe sõrme vahele mahtuv ja kaaluma mõned kilod, siis küll. Aga noh kui lepatakse sellega, et ta võib olla virtuaalne. Noh e-kooli üks suuri eeliseid on tõesti see, et ma ei pruugi olla selleks siin konkreetset majas, konkreetset geograafilist punkti, et midagi teha. Et ma võin nüüd noh parandada ära need tööd ka kodus kivi peal ja siis niimoodi klõbistada ennast sinna sisse ja need hinded välja panna. Ja mis iganes.

N, 30, ingl k, P

Mitu õpetajat toob positiivse näitena, et e-kooli süsteemi kasutamine väldib väsitavat topelttööd, nagu näiteks klassi nimekirjade korduvkirjutamist.

Noh klassipäevikus selles mõttes, et kui sa e-koolis midagi näiteks sodid, sul on võimalik kustutada ja see sinu sodimine ei jää näha. Klassipäevikus on see sodimine kõik näha. Kus sa oled eksinud ja kus sa oled sodinud ja kus sa oled maha tõmmanud ja kus sa oled parandanud ja see kõik on näha. Mustvalgel.

Jah, ja samas on see, et klassipäevikusse sa pidid kribima meeletutes kogustes igasugu nimekirju. E-koolis seda ei ole vaja. Need on sisestatud sinna ja sa saad neid kasutada kogu aeg. Noh, see nagu on.

Noh samas klassipäevikuga oli see, et klassipäevikut sa ei saanud lapsevanematele näidata, e-koolis näeb lapsevanem ainult oma lapse hindeid. Kui sa klassipäeviku klassis lapsevanemale ette panid, siis ta nägi ka kogu ülejäänud kollektiivi hindeid, mis ei olnud üldsegi mitte tema asi.

N, linn, 40, emakeel, P

No mina olen 100 % uue süsteemi pooldav. Muidugi need, kes peavad millegi pärast topelpäevikut, nendel on vist lisakoormus. Ma ei saagi kunagi aru, miks nad seda teevad. Et loomulikult on e-kooli süsteemi andmetöötlus ikka nii mugavam kui praktilisem.

M, linn, 30, biol, G

Ja see mure jääb ka suuresti ära, et niimoodi lastevanemate koosolekul eksju päevik lastakse ringi käima ja siis „Ahahh, minu lapsel on see, Karil on see, Matil on teine ja Üllel ja Mallel on veel kolmas ja neljas hinne.” Et noh inimene näeb konkreetselt seda, mida ta peab nägema.

N, linn, 30, ingl k, P

Topeltpäeviku all peetakse silmas paber kandjal märkmikku, kuhu õpetajad regulaarselt märgivad õpilaste õpitulemusi kajastavaid andmeid. Need andmed dubleerivad e-kooli kantavat informatsiooni. Topeltpäeviku kasutamise küsimuses jagunevad õpetajad kaheks, on selle kindlaid pooldajaid ja samas neid, kes kuidagi ei suuda mõista ekstra kirjatööd tegevaid kolleege.

Topeltpäeviku pidamiseks on mitu põhjust. Käesoleva uurimuse põhjal võib esile tuua hirmu andmete kadumise pärast, arvuti puudumise klassis ja e-kooli serverisse sisenemise raskused. E-kooli kasutavast 12 intervjuueeritavast õpetajast kasutab topeltpäevikut 9 õpetajat.

Siis oligi nii, et siis pidi kõrvuti olema päevik ja see e-kool ja päevik pidi olema ka täidetud. Õpetajate esimene tingimus oli, et päevik peab olema kadunud, et siis on e-koolil nagu mõte.

N, maa, 38, emakeel, G

Et mina hetkel küll pean sellist topeltpäevikut küll. Ja ma arvan, et teen seda edaspidi ka. Ma saan sinna kirja panna sellist infot, mida ma hetkel e-kooli panna ei saa. Väga väikese vaevaga on näiteks kontrolltööde protsendid. Kui ma tahaks e-kooli kontrolltööde protsendid panna, siis ma peaks igale õpilasele panema märkuste lahtrisse sel hetkel. Aga minu meelest on see nagu totter märkust kirjutada, et kontrolltöös niimodi 56%. Et see on noh selline info, millega mul on rohkem peale hakata kui õpilastel hetkel.

N, 30, ingl k, P

Kuna topeltpäevik on mitteformaalne dokument, tähendab, selle täitmist ei nõua ega kontrolli keegi, siis on õpetajate vaba voli, kuidas täpselt see sisse seada. Mõned õpetajad dubleerivad vaid õpilaste hindeid, teised kirjutavad üles märkusi, puudumisi, hilinemisi. Topeltpäevik kajastab seega konkreetse pedagoogi seisukohta, mille poolest tema meelest e-koolist vajaka jääb.

Kasutan selles mõttes topeltpäevikut, et mitte klassikalise päevikuna, kus on kõik tunnid sees, vaid et hinded on mul oma märkmikus. Miks, sest mulle meeldib nad peale parandamist kuhugi üles märkida, alati ei õnnestu saada e-kooliga ühendust, et mingid netiühenduse probleemid on oma kodus.

N, linn, 44, reaalsel, P+G

/.../ sest et klassis laua peal arvutit ei ole. Kui oleks klassis laua peal arvuti, siis ilmselt oleks, ei oleks vaja /andmeid/ dubleerida. /.../ Selles mõttes, et mul on nad ühes õpetaja märkmikus koos kõik.

N, linn, 40, emakeel, P

Mina kasutan oma märkmikku. Tundi minnes kannan endale puudujad, see läheb mul kiiresti. Aga e-koolis pean otsima ja klõpsama. Ma ei ole nii osav.

N, linn, 42, biol, G

Andmekaitse

Üldiselt ei hinda õpetajad reaalseks ohtu, et e-kooli sisestatud andmeid ei hoita turvaliselt. Mitmele tuli meie sellekohane küsimus üllatusena. Nad tunnistasid, et ei ole selle võimaluse üle siiani juurelnud, igatahes ei pea nad antud riski märkimisväärseks. Tuues paralleeli pangandusega, leidsid küsitletavad, et kui juba internetipangandus on turvaline, siis miks ei peaks e-kool andmete salvestamisel turvaline olema. Mitu õpetajat tõid esile, et hoopis vana paberkandjal klassipäevik oli ebaturvaline – päevikul oli komme „kaduda” ja seda võisid põhimõtteliselt lapata kõik, kes õpetajate tuppa pääsesid.

Noh seda, et keegi õpilastest siia oleks ligi pääsenud, seda ma ei ole kuulnud, et oleks juhtunud. Ei ole olnud kuulda ka seda, et õpetajad oleksid oma paroole ripakile jätnud. Kuigi noh õpetajate paroolid on küll sellised aegajalt, et nagu meil siin üks varasemaid administraatoreid ütles, et noh sellised elementaarsed, lihtlabased niimoodi, noh alates nendest sünnikuupäevade kombinatsioonidest ja ma ei tea seal kiisud, kutsud ja mehed, naised, vennad, tütreid, õed, pojad ja kõik sellised. Et selles suhtes, ega õpetajad väga turvalisi paroole armasta väga palju.

/.../ noh eks see oht muidugi ole, et kuna seal on ikkagi niivõrd paljude inimeste andmed koos, et kui keegi sinna tõesti sisse murrab, siis võib küll midagi põnevat juhtuma hakata. Aga tahaks loota, et seda ei juhtu.

N, linn, ingl k, P

Kuna ma olen IT-asjadega piisavalt kursis, tänu abikaasa erialale, siis minu arust probleeme ei ole nende andmetega, see turvalisus on garanteeritud, need kus neid hoitakse, ma arvan, et seda on teinud oma eriala teadvad inimesed.

N, linn, 44, reaallained, P+G

Ahahh, see on selline nii ja naa küsimus. Et noh, et täpselt samamoodi ma võiksin ju sel juhul kahelda väga sügavalt igasuguses internetipanganduses. Noh, kindlasti on olema mingid riskid. Et kõiges on. Ükskõik. No aga ma arvan, et need riskid on oluliselt väiksemad kui see, et no näiteks mingi õpilane tuleb ja võtab klassipäeviku ja hävitab selle näiteks ja õpetaja peab kooliaasta algusest peale hakkama hindeid uuesti sisestama. Või et noh uut klassipäevikut uuesti ümber kirjutama. Et meie koolis on olnud juhuseid, kus on klassipäevik ära jalutanud. */.../* Klassipäevikut võib minna sirvida ükskõik kes. Koristaja.

N, linn, 40, emakeel, P

Mitu intervjuueeritavat leiavad, et tegemist on pseudoprobleemiga.

Ma olen selle peale mõelnud, et kas see ikka on turvaline. Aga ta kindlasti peaks olema. Aga ma ei tea täpselt, kuidas see tegelikult on.

N, linn, 42, logopeed, P

Minu meelest on see minimaalne, sellega tegeletakse. Andmed on ju salvestatud ja erinevates annaallides hoiul. Arvan, et rohkem on tegemist tondijutuga.

M, linn, 39, biol, G

Privaatsus

Uuriti ka seda, kuivõrd e-kool häirib pedagoogide privaatsust ning ilmnes, et mitte märkimisväärselt. Siiski toonitas kaks respondenti, et kuna nad ei saa e-kooli täitmisega koolis ühele poole, peab lisaaega näpistama töövälisest ajast kodus, mida siis võiks tõlgendada kui privaatsuse häirimist.

Ma ei tea. Mina küll ei tunne, et minu privaatsust oleks üldse häiritud selle e-kooliga. Noh, tavaõpetajana ma ei näe, mis teised õpetajad kõrval hindeid panevad. Isegi kui ma väga tahaks, ma ei näeks. Ma saan vaadata sellist infot, millel on mulle oluline, et mina ligi pääseks aineõpetajana. No mis on need kontrolltöögraafikud eksju ja oma enda koormuse arvestused. /.../ Et ma arvan, et see privaatsuse küsimussiin on rohkem selles suhtes, et ta nagu tõesti aitab hoida seda. Sest et kui õpilased tunnis saavad kontrolltööd, siis ma ka ei ütle neile, et sina said kahe ja sina said kolme vaid ma ütlen, et kes tahab, see ütleb oma hinde. Mina neid ei ütle.

N, 30, ingl k, P

Einoh, privaatsust, avalik asi ju mida teed, kõik võivad ju vaadata, kes tahab, saab kontrollida, selleks ju seda tehakse, niikuinii peavad nad kontrollima, vahet pole kuidas nad kontrollivad, päevikusse pean ju samamoodi üles kirjutama.

M, linn, 49, tööõp, P

Parandusettepanekud e-koolile

Parandusettepanekud lähtuvad süsteemi kriitikast. Peab tõdema, et küsitletud õpetajate poolt seda palju ei tehta. Rohkem kriitikat lähtub tehnilisest, mitte sisulisest poolest. Üsna mitu pedagoogi tõi näite, et veerandi lõppudel on e-kooli server ilmselgelt ülekoormatud ja õpetajad peavad varuma aega ja kannatust hinnete sissekandmiseks. See loob pingeid.

Tähendab see on jube, kui veerandi lõpp tuleb, siis on ta nii aeglane ja siis ka ei püsi üldse. Kõik panevad hindeid ja siis ta ei tule ja ei tule.

N, linn, 56, matem, P

Seesama, et suured algustähed tuleks teksti automaatselt sisse, see kergendaks tekstisisestust ja samal ajal oleks kooskõlas eesti keele reeglitega. Aruanded on kuidagi hästi kummalised, ei mahu formaati ära ja nende „lappamine“ võtab ülemõistuse palju energiat. Puudumiste märkimine on keeruline, kui laps on puudunud kaks nädalat tagasi, siis on keeruline tagasi kerida ja vaadata, on võimalik, et niimoodi jäävad mõned puudujad märkimata.

N, linn, 42, biol. G

Võib-olla ainult, et kui ma panen hinded sisse ja jääb pikem vahe sisse ja siis pean uuesti hinded sisse logima. Aga see on mu enda asi, et vahepeal on vaja salvestada. Andmed on kõik täidetavad.

N, maa, 38, emakeel, G

Noh ma tean, et veerandi lõpus on neid probleeme, kus kõik õpetajad hindeid välja panevad, et siis nagu on see ühendus aeglane ja samas ta läheb nagu hästi tihti, tõesti tuleb sealt, lükkab sealt keskkonnast selle inimese välja. Võib-olla on see, et võib-olla oleks vaja teha midagi, et ta kannataks välja rohkem inimesi korraga seal keskkonnas.

N, linn, 40, emakeel, P

Ühest intervjuust koorus välja huvitav idee: vältimaks praegust olukorda, kus õppija ei näe uue õppeperioodi alguses oma eelmise veerandi hindeid, võiks koondada ühe konkreetse õpilase õpitulemused ühele CDle ja anda see talle kooli lõpetamisel koos lõputunnistusega.

Iseendast on... Jah, mõnes mõttes võib-olla tõesti olekski päris põnev niimoodi saada plaadi peal kaasa oma päevik ja noh, kui sa siis tahad, siis sa paned selle pidulikult põlema ja kui sa tahad, siis sa hoiad selle alles.

N, linn, 30, ingl k, P

Õpilaste nägemus suhtlemisest õpetajatega

Allpool esitatud ülevaade põhineb õpilaste fookusgrupil, mis on tehtud ühe Tartu kooli 11. klassis. Selle fookusgrupi eesmärk oli asetada õpetajatelt ja õpetajate kohta saadud informatsioon suhtesse õpilaste kui õpetaja jaoks olulisima sihtgrupi nägemusega.

Suhtluskanalid

Valdavalt suhtlevad õpetajad õpilastega suuliselt. Kirjalikest vormidest on infolehed, mida jagab klassijuhataja ja töölehed, mida jagavad aineõpetajad. Eriti hinnatud on õpetajate poolt koostatud töölehed, aga väga palju väärtustatakse ka kontrolltöödele kirjutatud tagasisidet. Ka hindeid oskavad õpilased näha olulise kommunikatsioonivormina õpetaja-õpilase suhetes.

Eriti kõrgelt hindavad õpilased e-kooli võimalusi, sest seda nähakse paljusküsimuse asemikuna – sealt vaadatakse kodutöid ja hindeid. Harva kasutavad õpetajad e-kooli võimalust saata õpilastele kas individuaalset tagasisidet või märkusi ning meeldetuletusi. Gümnaasiumis nähakse e-kooli ainsaks „negatiivse“ küljena seda, et see pole nähtav mitte ainult õpilastele, vaid ka vanematele. Hinnete panekuga e-koolis tajuvad õpilased aga ka õpetajate mõningasi topeltstandardeid. Tihtipeale arvatakse õpetajatel olevat topeltarvepidamine, kuhu kantakse sisse ka jooksvaid hindeid, kuid e-kooli ilmuvad need alles siis, kui õpilane on lisaks silma paistnud mingi negatiivse teo või käitumisega.

Oleneb olukorrast, täitsa. Kui mõni kaks on kuskil ripakil ja varem ei ole sisse pandud, siis kui mingi jamaga hakkama saad, siis see pannakse kindlalt sisse.

P, M, Tartu, 11. kl.³

Samas tegelt enamik kahtesid ei pandagi üldse sisse. Nagu neid õpetajaid, et pidevalt õpetaja sulle ütleb, et nii, sul on kodune töö tegemata, nüüd ma panen sulle küll kahe ära, aga ei pane ta midagi, unustab ära ja ...

H, M, Tartu, 11. kl.

Ta paneb, ta paneb tegelt hiljem.

M, N, Tartu, 11. kl.

3 Koodi tähendus: eesnime esitäh, sugu, koht, klass

E-koolilt ootavad õpilased, et lisaks kodutööde, hinnete ja märkuste kommunikatsioonile oleks seal ka õppematerjale, järeltööde meeldetuletusi ja lisalugemise viiteid.

Tartu õpetajatel on veel võimalus nn M-kooli kaudu ka SMS-ide teel suhelda (Tartu linn võimaldab kõigil õpetajatel saata õpilastele ja lastevanematele 300 SMS sõnumit aastas). Suhtumine SMS-i kasutamisse on mõneti ebalev, esile tuuakse pigem negatiivseid aspekte. Ühest küljest aitab SMS vähendada õpetaja ja õpilase vahelist distantssi. Kuivõrd SMS on aga vahend, mida on harjutud kasutama eeskätt sõpradevahelises suhtluses, siis tajuvad õpilased õpetajate-poolset SMS-i kui nende privaatsuse tungimist. On võimalik, et SMS-i teel suhtlemist ka väärarvitatakse, ehk et neid saadetakse liiga palju ja õpilastele ebasobival ajal (nädalavahetustel või koolivaheajal).

Võib-olla see tänapäeva tehnoloogia võimaldab liiga palju õpetajal õpilasega suhelda, et see on natuke halb.

G, N, Tartu, 11.kl.

Juba nagu vana sõber saadab sulle messi, et...

L, N, Tartu, 11. kl.

Uusi tehnoloogiaid nähakse ka liigse kontrolli vahendina:

Vanasti saadi ainult, ei olnud telefone ega midagi, saadi ikkagi hakkama, nüüd on niimoodi, et iga väikene samm või mis sa teed, kas kohe õpetaja peab teadma või noh, kui õpetaja ei tea, siis peab lapsevanemale teatama ja siis et kontroll on hästi pidev ja vastik.

G, N, Tartu, 11.kl.

Siis ajabki pigem see, et ma ei taha seda teha, kui keegi pidevalt sind kontrollib, ma tean, et kui ma saan oma asjadega hakkama, siis ei ole mind vaja kontrollida.

M, N, Tartu, 11.kl.

Suhtlusstiil

Õpetajate suhtlusstiil ja toon oleneb nii õpetaja vanusest kui ka tema eripärast. Üldiselt hinnatakse rohkem õpetajaid, kes suudavad küll tabada noortepärast suhtlemistooni, kuid ei lähe nende kasutamisega liiale. Pigem suhtutakse põlglikult õpetajatesse, kelle suhtlustoon on liiga familiaarne või isiklik.

Ütleme näiteks, et ma arvan, kui matemaatika õpetaja, kes on kuskil 50-aastane, siis ta ütleb kuidagi rohkem, sihukest nagu oma, selliste vanainimeste väljenditega, siis näiteks noor õpetaja ütleb, et kui sa saad töö näiteks 2, siis kirjutab sulle töö peale, et kas sa oled laksu all? Et sihukesed erinevused on.

M, N, Tartu, 11.kl.

Õpetajate suhtlusstiili iseloomustab õpilase jaoks ka väga suur enesekindlus – et ma võin õpetajana teha kõike, Eestis on õpetajaid nii vähe, et keegi mind küll kuidagi karistada ei saa. Tajutakse reguleerimise puudumist, aga ilmselt ka sarnaselt õpetajatega, tajutakse vastastikuse usalduse ja lugupidamise puudumist. Suhtlusstiilile heidavadki õpilased ette liigset emotsionaalsust ja familiaarsust ja ootavad pigem rangeid ja selgepiirilisi reegleid, kuid samas vastastikku lugupidavat suhtumist.

Teemad

Üldiselt hindavad õpilased seda, kui õpetajad on valmis tunni ajal teemast pisut kõrvale kalduma ja tooma sisse uusi ja huvitavaid nüansse nii aine raames kui ka teemaväliselt. Kõige rohkem meeldivad õpilastele need võimalused, kus õpetaja räägib tema elukogemusest ja huvidest, samuti poliitikast, ühiskondlikust elust ja kui õpetajad näitavad neile antud teemade raames oma elukogemusest lähtuvalt uusi ja eripäraseid nüansse. Samas leiavad õpilased, et iga õpetajaga polegi nagu millestki rääkida, sest mitte kõiki õpetajaid ei tajuta huvitavate inimestena. Samas häirivad õpilasi need õpetajad, kes kõike väga emotsionaalselt ja isiklikult võtavad.

Sa lähed talle midagi rääkima, et sa ei saanud koolis olla ja ta nagu võtab seda nagu see oleks ka tema probleem ja tahab seda lahendama hakata kuigi sa tead, et sa saad sellega ka üksi hakkama.

G, N, Tartu, 11. kl.

Eriti tundub see oluline olevat just gümnaasiumiõpilaste puhul, kes ise tajuvad end täiskasvanuna ning soovivad ka õpetajatelt vastavat kohtlemist. Samas on nad valmis tunnistama, et eriti nende koolikeskkonnas käitumine on tihti lapsik ning see saab ka õpetajate poolt vastavalt ära märgitud. Õpilased tajuvad selgelt ka õpetajatepoolset vahetegemist, mis klassis nad on – põhikooli lõpuklassis on lõpetamise eelsed pinged, gümnaasiumi esimeses klassi aga kannavad õpetajad tihtipeale üle põhikooli kogemuse, 11. klassi eeldatakse kogemust ja hakkama saamist ning 12. klassi omi nähakse nagu kalleid sõpru, kes kohe lahkuma hakkavad. Õpilased tajuvad seda eristust mitmel juhul irooniaga ja pigem negatiivselt kui positiivselt.

Üldiselt võib siiski märkida, et õpilased ei ole väga huvitatud sellest, et õpetajad nende koormat enda kanda võtavad ja eeldavad pigem endale „ruumi“ jätmist, et ise omade probleemidega tegeleda.

Kõige suuremad ootused on õpetajatele, kelle ainest õpilased ise on huvitatud. Neil on kõige lihtsam rääkida õpilasi huvitavatel teemadel, kuid teisalt on ka nende huvitavate teemade puhul ootused kõige kõrgemad. Samuti oodatakse ainetunnist midagi uut ja huvitavat ning et õpetaja oleks valmis lisaks õpikumaterjalile pakkuma ka omapoolset lisandust. See omapoolne täiendus või lisandus võib olla aga ka stressi allikaks – kui õpilased tajuvad konspekterimise kohustust ja puuduvad viited võimalikuks ise õppimiseks või juurde otsimiseks, siis suhtutakse lisamaterjalidesse negatiivsemalt.

Avalik versus privaatne tunnustus või laitus

Üldiselt väidavad õpilased, et kiidetakse pigem privaatset ja kirjalikus vormis, kuid laidetakse avalikult ja suuliselt klassi ees. Samas hindavad ka õpilased rohkem kirjalikku kiitmist ja eriti märkusi, mis on töö peal ja otseses seoses nende pingutustega.

Klassi ees küll ei ole [kiidetud] või nagu muu seas, et tubli, et sellele ei pöörata küll tähelepanu, et see pole nagu, ei tundu kiitmisena. Et võib-olla kui ta kirjutab töö peale, et hästi, siis tundub nagu rohkem.

G, N, Tartu, 11.kl.

Kirjalik kiitus mõjub õpilase jaoks tõsiselt võetavamana ja paljuski on õpilaste jaoks oluline motivatsiooni allikas. Samas on siin võimalik näha vastuolu, sest kiitus mõjub hästi just neile, kellel on muidu kehvemad hinded ja nn avantsiks antud hinded mõjuvad ainult siis, kui sinna juurde lisada kiitmise moment. Samas tundub, et edukamatele õpilastele mõjub tõsiseltvõetavamalt laitus, mis neid korrale kutsub. Kiitus, mis on nende jaoks rutiin, ei mõju usutavalt ega ka motiveerivalt. Nutikate õpilaste jaoks on kõige motiveerivamad aga väljakutsed, mis seavad neile huvitava eesmärgi ja annavad ruumi iseseisvaks tööks ja mõtlemiseks.

Näiteks matemaatikaõpetaja pani mul, mul oli kolm pluss, kolm oli töö, kahevahel, kolm puss ja neli miinus, ja siis ta ütles mulle niimoodi, et ma panen sulle nelja miinuse, et siis õpid nüüd homseks tunnikontrolliks ilusti ära, eks ma kohe õppisin ka.

M, N, Tartu, 11.kl.

Mind samas nagu motiveerib pigem laitus, et kui mind kiidetakse, ma muutun jube laisaks kohe ja ei tee enam mitte midagi.

H, M, Tartu, 11.kl.

Õpilaste arvates ei taju aga õpetajad selliste õpilaste vahet ja kiidavad-laidavad ikka oma enda harjunud mustreid pidi.

Sest inimesed on nii erinevad, nad ei saa aru, nad...

M, N, Tartu, 11.kl.

Tegelikult õpetajad ei saa enamuse õpilastest mitte midagi aru.

M, N, Tartu, 11.kl.

Jah, jah, nad lihtsalt seletavad mingile rahvahulgale midagi, nad ei tea isiklikult, noh, nad ei peagi teadma, aga see eest nad ei tea minu...

M, N, Tartu, 11.kl.

Neil ei ole isegi aega nii palju, et iga õpilasega individuaalselt rääkida.

G, N, Tartu, 11.kl.

Ka laitust või „ähvardusi“ peavad õpilased tihtipeale motivatsiooni allikaks. Probleemiks on õpilaste jaoks need õpetajad, kes antud lubadusi ei pea.

Jah, hirmul ja hirmul on vahe, kui sa tead, et ta küll ütleb, et homme, et hakkab küsima, tegelt sa ju ikka tead umbes, et ta laseb sul pinginaabriga jutustada, siis siis siis sa noh, sa lihtsalt ei tee, aga kui sa tead, et tõesti, nüüd ta homme teeb mingi tunnika, siis lähed hirmuga ja teed selle, õpid ära.

M, N, Tartu, 11.kl.

Samas see, kui sa oled õppind ja sa saad nagu, tõesti õpid ja saad selle eest kiita, siis on sihuke suht inspireeriv, et õpiks veel, õpiks veel, kui jah, ongi, et õpiks veel.

U, M, Tartu, 11.kl.

Õpetajate suhtumises õpilasse tajutakse olulist vahet, kas sa oled põhimõtteliselt edukas õppur või kehvem. Üldiselt kipuvad õpetajad õpilaste arvates lihtsamini läbi laskma halva käitumise, kuid hea õppeedukusega noori võrreldes nendega, kes küll pingutavad, kuid kelle tulemused pole sama head. Õpetajaid tajutakse kui inimesi, kelle jaoks ebaõnnestuja jääb ebaõnnestujaks ja enda maine muutmine on peaaegu võimatu. Samas edukas jääb edukaks ning oma maine rikkumine on väga raske, aga mitte võimatu. Õpilased tunnevad, et neid hinnatakse väljakujunenud stereotüüpide järgi, mida õpetajad ka omavahelises suhtluses edasi annavad ning juba tekkinud hindamismudeleid on raske murda.

Õpetajate ja vanemate omavaheline suhtlemine

Selles osas kinnitavad kõik õpilased, et on oluline vahe, kas sa oled algkooli, põhikooli või gümnaasiumi õpilane – vanemate poolne kontroll, aga sellega ka vanemate ja õpetajate vaheline kontakt väheneb iga kooliastmega. Üldiselt gümnaasiumiõpilaste vanematega suheldakse vähe, ei kasutata SMS-e, vanemad ei kasuta eriti e-kooli ning ka lastevanemate koosolekutel käiakse vähe. Üldiselt on gümnaasiumi õpilaste vanemate arvates õppimine lapse enda asi ning pigem on erandiks need vanemad, kes silma peal hoiavad ja oma järglaste õppeedukusega kursis püüavad püsida.

Aga millest [lastevanemate koosolekul] räägitakse, on põhiliselt see, et käitumine, vahetusjalatsid ja hinded ja puudumised. Ja siis meie klassi puhul on see ka vajalik, et õpetajad ütleks lapsevanematele, et nende lapsed oleksid natukene aktiivsemad.

G, N, Tartu, 11.kl.

Õpetajad ja õppematerjalid

Kõige enam hinnatakse õpetajate pingutusi lisamaterjalide tegemisel. Õpetajat, kes annab küll ainekavale lisaks teadmisi, kuid teeb seda ainult suulises vormis ja kiiresti, vaadatakse aga üldiselt negatiivse pilguga – isegi kui esitatav materjal on huvitav. Probleemaatiliseks peavad õpilased ka neid õpetajaid, kes tunnis õpikut maha loevad – pigem eeldatakse mingit vahepealset suhtumist.

Õpetajad oma lisamaterjalidele tihtipeale ei viita, kui õpilased ise leiavad, siis teavad. Näiteks Koolielust või mõnest muust taolisest allikast leitud materjalide puhul ei pea õpetajad üldiselt vajalikuks allikaviidet anda. Ka õpilastele ei õpetata üldjuhul väga põhjalikult referaadi koostamist, allikate otsimist ega viitamist. See on viinud ka olukorrani, kus õpilased ei pea sellist õppetöö vormi vajalikuks, referaatide koostamist peetakse asjatuks lisakoormuseks ja vaid vähesed õpilased oskavad selles näha eesmärgipärase õppimise lisaväärtust.

Õpetajate omavaheline suhtlus

Üldiselt teavad õpilased, et õpetajad neist omavahel räägivad. Neid häirivad kõige rohkem intsiden did, kui õpilaste üle arutelu toimub teise õpilase juuresolekul või suisa räägitakse ühele õpilasele sellest, kuidas kolmandast õpilasest on just juttu olnud. Enamasti on need õpilaste üle arutelud ka negatiivses võtmes, mistõttu seda teravamalt tajutakse õpetajatepoolset lugupidamise puudumist.

Õpilaste väitel on kooli ruumis oluline koht kommunikatsiooni liikumiseks õpetajate tuba ning et tihtipeale pannakse ka järelevastamisi sooritavaid õpilasi sinnasamasse oma kirjalikke töid tegema, siis kuulevad õpilased seda paremini õpetajate omavahelise suhtluse sisu ja tooni. Isegi kui tegelikkuses võivad sellised „seljataga-rääkimised“ juhtuda suhteliselt harva, siiski tajutakse neid õpilaste poolt teravalt ja ebameeldivustundega.

Kokkuvõte

Uuringu eesmärgiks oli kaardistada õpetajate suhtlustavasid, -võrgustikke ja nendes kasutatavaid tehnoloogilisi võimalusi. Tulemused lubavad vastata kõigile uurimisküsimustele. Kuigi formaalstatistiliselt on tulemuste üldistusjõud piiratud, on nende põhjal siiski võimalik kombata tendentse ja suundumusi, mis iseloomustavad õpetajaskonda ka laiemalt.

Kes on õpetaja suhtluspartnerid koolikeskkonnas ja väljaspool ning milliseid kanaleid kasutab õpetaja nendega suhtlemiseks?

- » Õpetaja suhtluspartnerid võib jagada laias laastus kaheks: 1) koolimaja-sisesed, kus esmajärjekorras suheldakse õpilaste, siis kolleegide, juhtkonna ja muu kooli personaliga; 2) koolivälised, kelleks on siis pere ja tuttavad, lapsevanemad, ametnikud ja avalikkus.
- » Suhtluskanalid valitakse alati vastavalt olukorrale ja õpetaja eelistusele. Kuigi esmajärjekorras ja tähtsana tuuakse välja silmast-silma suhtlemist, on väga oluline ka telefoni ja e-kirja või e-kooli kasutamine suhtlemisvahenditena. Kuigi õpetajatel on omad eelistused esimese suhtlusvahendi osas, ei ole need alati ühed ja samad, vaid varieeruvad vastavalt olukorrale.
- » Eelistatuimad kanalid teadete saamiseks on
 - › Õpilastelt, kolleegidelt ja teistelt kooli töötajatelt – otsesuhtlus
 - › Lapsevanematelt – tavatelefon või mobiiltelefon
 - › Kooli juhtkonnalt, kolleegidelt väljast poolt oma kooli ja ametnikelt – e-kiri
- » Eelistatuimad kanalid sõnumite edastamiseks on
 - › Õpilastele, kolleegidele, juhtkonnale, lapsevanematele ja teistele kooli töötajatele – otsesuhtlus
 - › Kolleegidele teisest koolidest ja ametnikele eelistatakse teateid edastada e-kirja teel

Millised on õpetajate hoiakud ja eelistused erinevate suhtluskanalite, eriti IKT suhtes?

- » Üldiselt on õpetajad väga teadlikud suhtlejad ja valivad vahendeid hoolikalt vastavalt suhtlussituatsioonile, vastuvõtjale ja oma eesmärkidele.
 - › IKT põhist suhtlust eelistatakse siis, kui soovitakse, et suhtlusest jääb maha kirjalik jälg.
 - › SMS-i teel suheldakse ennekõike lühikeste sõnumite edastamiseks.
 - › E-kirja või e-kooli foorumit kasutatakse pikemate teemade algatamiseks.
 - › Probleeme eelistatakse alati lahendada silmast silma suhtlemisega. IKT vahend või telefon on vaid suhtlussituatsiooni algatamiseks.

- › Õpetajad peavad oluliseks traditsiooniliste suhtlusviiside säilitamist IKT kõrval.
- › Telefonisuhtluse eelistamine sõltub ka sellest, millised on kooli võimalused (nt kooli mobiiltelefon või kõnede kompenseerimine vms).
- › Õpetajad eelistavad silmast silma suhtlust, et rääkida vanematega lastest – nt koosolekut või arenguveestlust. Samas töid nad esile, et sageli eelistavad vanemad probleemide algatamisel kasutada e-kirja või telefoni ja ei „julge“ ise kohale tulla, et asjadest rääkida.

Kust hangivad õpetajad teadmisi õppekavade, läbivate teemade, erialaste enesetäiendusvõimaluste kohta?

- » Mitmed õpetajad kasutavad oluliste infoallikadena erialavõrgustikke, sh mitteformaalseid võrgustikke (tuttavad naaberkoolist, kaaslased mõnelt koolituselt).
- » Üldiselt on oluliseks info allikaks õppealajuhataja või suuremates koolides ka koolitusjuht.

Millised on õpetajate praktikad õppematerjalide loomisel, kasutamisel ja levitamisel interneti abiga?

- » Suur osa õpetajatest kasutab internetti lisamaterjali otsimiseks, piirdudes enamasti eestikeelsete allikatega.
- » Mõned respondendid on ka ise õppematerjale loonud, enamasti on see toimunud mõne kursuse kontekstis; mitmel juhul pole õpetajal endalgi enam täpset teavet selle kohta, mis tema poolt internetti riputatud materjalidest on sanud.
- » Internetist võetud õppematerjalidesse suhtuvad õpetajad kriitiliselt ning kontrollivad need hoolega üle. Meelsamini kasutatakse allikaid, mis on osutunud usaldusväärsemaks.

Mil määral ja kuidas kasutavad õpetajad interneti võimalusi suhtlemiseks oma võrgustikus?

- » Interneti võimalusi eelistatakse kasutada erialastes võrgustikes, kus inimesi juba varasemalt tuntakse. Osalemine sellistes võrgustikes (näiteks kooli õpetajate-, maakonna aineseksiooni-, oma klassi-, mõne kursuse või koolituse listis) annab moraalset tuge, kommunikatsioon sama “keelt” kõnelevate inimestega aitab hoida identiteeti õpetaja ja aineõpetajana.
- » Mitmete õpetajate jaoks on raske erialaste võrgustikega liituda, kui need on juba mõnda aega tegutsenud. Tuntakse end pisut kõrvale jäetuna.
- » Kuigi õpilased teavad erinevaid viise kuidas nende õpilased internetti kasutavad, eelistavad enamus neist ise õpilastega suhtlemisel IKT vahendeid mitte kasutada.
- » Kui õpetaja kasutab IKT vahendeid õpilastega suhtlemiseks, siis on neil omad selged reeglid, kuidas seda tehakse ja mis eesmärgil.
- » Mitmed õpetajad toovad välja e-kirja kui hea võimaluse lapsevanematega suhelda. Eriti juhul, kui lapsevanemaid teatakse internetti aktiivselt kasutamas. Samas toob see õpetajale ka lisakohustuse otsida täiendavaid alternatiivseid suhtlusvõimalusi nende lapsevanematega, kellest teatakse, et nad internetti ei kasuta.
- » Nooremad õpetajad haaravad uusi võimalusi kiiremini eakamatest kolleegidest, ent üldiselt domineerib õpetajate puhul hoolimata east innovaatus ning kohanemiskiirus.

Kuidas hindavad õpetajad e-kooli ja selle pakutavaid võimalusi? Milleks nad e-kooli eeskätt kasutavad?

- » Paljudele õpetajatele on e-kooli kasutamine kohustuslikuks tehtud, nii et neil endal pole selles suhtes valikut.
- » E-kool kui elektrooniline klassipäevik koos kõikide õpilast ja tema õpiprotsessi puudutavate andmetega on õpetajate poolt omaks võtud. Süsteemis nähakse kompaktset võimalust vahetada õpilaste ja nende vanematega õpiprotsessi puudutavat informatsiooni, seda isegi reaalajas.
- » Mitmed õpetajad hindavad võimalust e-kooli kaudu kontrollida, kas lapsevanemad on saadetud teatega üldse tutvunud.
- » E-kooli hinnatakse andmete säilimise ja ligipääsu osas turvalisemaks kui vana klassipäevikut.
- » Üldiselt e-kooli foorumi funktsiooni kasutatakse vähe.
- » Õpilased hindavad e-kooli ennekõike selle pärast, et jääb ära ise „päeviku“ täitmise funktsioon – õpetajad kirjutavad sinna üles kodutööd ja muud kohustuslikud tegevused ja nii „võtab e-kool vastutuse“ õpilaste meespidamise eest enda peale.

Milline on õpetajate teadlikkus intellektuaalse omandi kaitse kohta Interneti materjalide kasutamisel ja levitamisel, sh avatud sisulitsentside (Creative Commons/CC) osas?

- » Õpetajate teadmised intellektuaalse omandi kaitsest on napid. Korrektses viitamises vajaduse on õpetajad teadvustanud, kuid selle hoiaku edasiandmine õpilastele on õpetajate kogemuse kohaselt tihtipeale vähetõhus. Autoriõiguse ja autorikaitse olemasolust on õpetajad teadlikud, kuid jäävad hätta, püüdes kirjeldada seda, kuidas autoriõigus nt koolikeskkonnas rakendub. *Creative Commons* litsentsiga ei olnud fookusrühmades osalenud õpetajad kokku puutunud, autorikaitse aspekte tõi semistruktureeritud intervjuus esile vaid üks õpetaja.

Millised on võimalikud barjäärid ja takistused IKT-põhisel suhtlemisel ja õppematerjalide loomisel-kasutamisel-levitamisel?

- » IKT põhise suhtlemise takistuseks võib välja tuua
 - › Piiratud arvutikasutuse aeg.
 - › Õpetajate suur ülekoormus ja vajadus arvutit kasutada ainult „töö tegemiseks“.
 - › Õpetajatel on raske alata suhtlussituatsioone e-keskkonnas täiesti võõraste inimestega – eelistatakse suhelda nendega, keda juba teatakse.
- » IKT põhiste koolitusmaterjalide mittekasutamise üheks põhjuseks võivad olla ka piiratud koolisisesed ressursid. Tundide ettevalmistus, juhul kui on nt üks projektor kooli peale, on piisavalt teistsugune, et võtab palju ajalist ressursi, mida õpetajal alati pole.
- » Samas on tähtis välja tuua, et ka õpilased hindavad väga täiendavaid materjale, kuid nende jaoks võiks ennekõike e-koolis olla koht, mille kaudu neid materjale jagada saaks.

- Atjonen, P. (2006) Finnish Teachers and Pupils as Users of ICT. *Informatics in Education*, 5, 2, 167–182.
- Bebell, D., Russell, M. & O'Dwyer, L. (2004) Measuring teachers' technology uses: Why multiple-measures are more revealing. *Journal of Research on Technology in Education*, 37, 1, 45–63.
- Becker, H. & Riel, M. (1999) *Teacher Professionalism and the Emergence of Constructivist-Compatible Pedagogies*. Annual meeting of the American Educational Research Association (AERA), Montreal.
- Cotton, K. & Wiklund, K.R. (2000) Parent Involvement in Education. *Northwest Regional Educational Laboratory*. www.nwrel.org/scpd/sirs/3/cu6.html (vaadatud 10.05.2008)
- Fisher, T. (2004) Information and Communication Technologies and Teachers' Work. *Canadian Journal of Educational Administration and Policy*, Issue 32, July 1. www.umanitoba.ca/publications/cjeap/currentissues.html (vaadatud 07.12.2008)
- Flash Eurobarometer (2008) *Towards a safer use of the Internet for children in the EU – a parents' perspective*. Analytical Report. ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_248_en.pdf (vaadatud 20.12.2008)
- Lauk, E. (2004) Children of Screen and Monitor. Estonian Schoolchildren in the New Media Environment. *Special Issue of Nordicom Review*, Vol. 25, 1–2, September, 333–346.
- Livingstone, S. (2002) *Young people and new media. Childhood and the changing media environment*. Thousand Oaks, London, New Dehli: Sage Publications.
- Luukka, M-R., J. Hujanen, A. Lokka, T. Modinos, S. Pietikäinen and A. Suoninen. (2001) *Mediat nuorten arjessa. 13–19-vuotiaiden nuorten mediakäytöt vuosituhanne vaihteessa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Mackay, H. (1991) Technology as an Educational Issue: Social and Political Perspectives. In H. Mackay, M. Mackay, & J. Beynon (Eds.), *Understanding Technology in Education*, 1 – 12. London: Falmer Press.
- Mackey, H. (1997) Consuming Communication Technologies at Home. In H. Mackey (ed.) *Consumption and Everyday Life*. London: Sage, lk. 259–308.
- Marandi, T., Luik, P. jt (2003) IKT ja Eesti koolikultuur. www.tiigrihype.ee/?op=body&tid=120 (vaadatud 07.12.2008)
- McDougall, A. & Squires, D. (1997). A framework for reviewing teacher professional development programmes in Information Technology. *Journal of Information Technology for Teacher Education*, 6, 2, 115–26.
- MEDIAPPRO (2006) A European Research Project: The Appropriation of New Media by Youth in the framework of European Commission's "Safer Internet Action Plan".
- Passey, D. & B. Samways (Eds.) (1997) *Information Technology: Supporting change through teacher education*. London: Chapman and Hall.
- Puskar, B. (2008) *"e-kooli kasutuspraktikad: koolijuhtide, õpetajate, õpilaste ja lapsevanemate vaatenurk"*. Bakalaureusetöö. TÜ ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut.
- Sarapuu, T., Pedaste, M., Dmitrijev, V., Hirno, C. (2004) *Õpitarkvara rakendused Eesti üldhariduskoolides*. Tiigrihüppe Sihtasutus, 31–56.
- Somekh, B., & Davis, N. (Eds.). (1997) *Using Information Technology Effectively in Teaching and Learning*. London: Routledge.
- Toots, A., Plakk, M., Idnurm, T. (2004) *Infotehnoloogia eesti koolides – trendid ja väljakutsed*. Uuringu "Tiiger luubis" (2000–2004) lõppraport. www.hm.ee/index.php?popup=download&tid=3879 (vaadatud 02.12.2008).
- Watson, G. (2001) Models of Information Technology: Teacher Professional Development that Engage with Teachers' Hearts and Minds. *Journal of Information Technology for Teacher Education* 10 (1–2), 179–190.

Lisad

Lisa 1. Ankeet

Õpetajate suhtlemistavad

1. Millist rolli Te õpetajana täidate? Märkige kõik sobivad!

1. Klassijuhataja
2. Ainesektsiooni juhataja
3. Vanemõpetaja
4. Õpetaja-metoodik
5. Mentor
6. Erialaliidu liige
7. Kooli esindaja avalikkuses
8. Enesetäiendaja, koolitusel osaleja

2. Kas saate tööl olles piisavalt suhelda?

	Piisavalt	Liiga palju	Liiga vähe	Üldse mitte
Oma pereliikmetega				
Tuttavate ja sugulastega				
Õpilastega väljaspool tundi				
Sama aine õpetajatega oma koolis				
Teiste ainete õpetajatega oma koolis				
Teiste kooliastmete õpetajatega				
Teiste koolitöötajatega				
Kooli juhtkonnaga				
Lapsevanematega				
Haridusametnikega				
Kohaliku omavalitsuse esindajatega				
Avalikkusega				

3. Kuidas jõuab informatsioon tavaliselt teieni...

Suhtluspartner	Silmast silma	Telefonitsi	Mobiiltelefonitsi	Paberikirjana	e-kirjana	Sedellikesena töölaual	Kirjakesena stendil	Kooli kodulehekülje kaudu	Mõne muu internetipõhise suhtlusvõimaluse kaudu (MSN, e-kool vms)
Pereliikmetelt									
Tuttavatelt									
Juhtkonnalt									
Õpilastelt									
Lapsevanematelt									
Kolleevidelt oma koolis									
Teistelt koolitöötajatelt									
Kolleevidelt teistes koolides									
Haridusametnikelt									
Kohalikust omavalitsusest									

4. Millist kanalit eelistate, et edastada infot...

Nt juhul kui Teil on omalt poolt vaja midagi olulist teatada

Suhtluspartner	Silmast silma	Telefonitsi	Mobiiltelefonitsi	Paberikirjana	e-kirjana	Sedellikesena töölaual	Kirjakesena stendil	Kooli kodulehekülje kaudu	Mõne muu internetipõhise suhtlusvõimaluse kaudu (MSN, e-kool vms)
Pereliikmetele									
Tuttavatele									
Juhtkonnale									
Õpilastele									
Lapsevanematele									
Kolleevidele oma koolis									
Teistele koolitöötajatele									
Kolleevidele teistes koolides									
Haridusametnikele									
Kohalikule omavalitsusele									

5. Kas Teie kool kasutab e-kooli?

- a) Jah (palun märkige, kui kaua?)
b) Ei

6. Kui kasutate e-kooli, siis mil määral nõustute järgnevate väidetega?

- a) E-kooli kasutamine kulutab liigselt minu aega
Ei ole üldse nõus 1 2 3 4 5 Täiesti nõus
- b) E-kooli kasutamine on keeruline
Ei ole üldse nõus 1 2 3 4 5 Täiesti nõus
- c) E-kooli kasutamine on käepärane
Ei ole üldse nõus 1 2 3 4 5 Täiesti nõus
- d) E-kool hõlbustab suhtlemist
Ei ole üldse nõus 1 2 3 4 5 Täiesti nõus
- e) E-kooli kasutamine ärritab mind
Ei ole üldse nõus 1 2 3 4 5 Täiesti nõus

7. Kui vajalikuks peate e-kooli erinevaid funktsioone õpetaja seisukohast?

Palun vastake ka siis, kui Te ei kasuta e-kooli praegu!

	See on vajalik ja olen selle praeguse vormiga rahul	See on vajalik, kuid vajaks praegusest paremat vormi	See ei ole vajalik	Ma ei tunne praegust rakendust, aga see funktsioon on vajalik
Tunni sissekandmine				
Hinnete sisestamine				
Puudujate märkimine				
Hilinejate märkimine				
Arvestuslike hinnete eristamine				
Märkuste sisestamine				
Kodutööde sisestamine				
Kontrolltööde plaan				
Foorumid				
Isiklikud teated				
Hinnete lehe saatmine				

8. Kellel on praegu e-koolist kasu?

Skaalaks 5 – väga kasulik, 1 – täiesti kasutu

a) Õpilased

Väga kasulik	5	4	3	2	1	Täiesti kasutu

b) Õpetajad

Väga kasulik	5	4	3	2	1	Täiesti kasutu

c) Lapsevanemad

Väga kasulik	5	4	3	2	1	Täiesti kasutu

d) Koolijuhid

Väga kasulik	5	4	3	2	1	Täiesti kasutu

e) Haridusametnikud

Väga kasulik	5	4	3	2	1	Täiesti kasutu

9. Kas Teil on oma kodulehekülg või blogi?

- a) On
- b) Oli, enam ei ole
- c) Ei ole, aga tahaksin
- d) Ei ole ega tahagi

10. Kui teil on oma kodulehekülg või blogi, kas see on pigem:

- a) isiklik
- b) tööalane
- c) võrdselt mõlemat

11. Kas olete oma loodud õppematerjale interneti kaudu levitanud?

- a) Jah, mu oma koduleheküljel
- b) Jah, kooli koduleheküljel
- c) Jah, Koolielu ja/või Miksikese portaalis
- d) Jah, mujal (märkige, kus)
- e) Ei ole
- f) Kunagi oli, aga need on maha võetud

12. Millistesse meililistidesse (postiloenditesse) Te kuulute?

- a) Kooli õpetajate list
- b) Maakonna ainesektsiooni list
- c) Oma klassi list

- d) Mõne kursuse või koolituse list
- e) Hobide või huvialadega seotud list
- f) Muu

13. Kust otsite lisamaterjale ainetunde ette valmistades?

	Sageli	Mõnikord	Harva	Mitte kunagi
Vanad õpikud				
Isiklikud konspektid				
Lisa- ja tugimaterjalid				
Teatmekirjandus				
Ajakirjandus				
Küsin kolleegidelt				
Pöördun mõne asjatundja poole				
Küsin pereliikmetelt				
Eestikeelsed internetileheküljed				
Võõrkeelsed internetileheküljed				
Otsingumootorid (Google, Neti vms)				
Muu (nimetage)				

14. Kuidas hindate oma infotehnoloogia-alast pädevust?

- a) Ma ei kasuta infotehnoloogilisi vahendeid
- b) Pean ennast tavakasutajaks
- c) Pean ennast aktiivseks IKT-kasutajaks
- d) Pean ennast asjatundjaks

15. Sotsiodemograafilised andmed

- a) Vanus
- b) Sugu
- c) Te töötate
 - › eesti õppekeelega koolis
 - › vene õppekeelega koolis
- d) Te töötate
 - › Linnakoolis
 - › Maakoolis
 - › Palun märkige maakond
- e) Milliseid aineid õpetate (nimetage kõik)

- f) Millistel kooliastmetel õpetate?
- › I
 - › II
 - › III
 - › IV
- g) Staaž õpetajana aastat
- h) Kodus elavate laste arv ja vanus
- i) Kas teie kodus
- › On interneti püsiühendus
 - › Saab kasutada sissehelistamisteenust
 - › Kasutatakse mobiilset internetiühendust
 - › Ei ole internetiühendust
- j) Kus kasutate peamiselt arvutit
- › Kodus
 - › Koolis
 - › Avalikus internetipunktis
 - › Tuttavate juures kodus
 - › Pereliikme töökohas
 - › Ei kasutagi
- k) Mitme inimesega jagate koolis ühte arvutit?
- › Mul on koolis oma arvuti
 - › Jagan
- l) Keskmisel tööpäeval kulub mul arvuti kasutamiseks
- › vähem kui 30 min
 - › 30 min kuni tund
 - › 1-2 tundi
 - › enam kui 2 tundi
- m) Keskmisel tööpäeval kulub mul Interneti kasutamiseks
- › vähem kui 30 min
 - › 30 min kuni tund
 - › 1-2 tundi
 - › enam kui 2 tundi

Kui Te olete nõus, et uurimisrühma liikmed Teiega edaspidi kontakti võtavad, palun kirjutage siia oma meiliaadress või telefoninumber. Neid andmeid ei kasutata statistilises analüüsis.

.....

.....

.....

.....

Lisa 2. Semistruktureeritud intervjuu plaan

Sissejuhatus

- » Milline näeb välja teie tavaline „meediapäev“: mida loete-kuulate-vaatate?
- » Kus ja kuidas meeldib teile ajalehti lugeda – paberil, internetis, kodus, tööl...
- » Kas on mõni väljaanne või saade (teles, raadios), mida pidevalt jälgite? Miks?
- » Kes on need inimesed, kellega te päeva jooksul kindlasti püüate suhelda?
- » Kus ja kuidas suhtlete nende inimestega, kes sulle kui õpetajale eriliselt korda lähevad?

Kool kui kommunikatsioonikeskkond

- » Kellega te koolipäeva jooksul suhtlete? Meenutage näiteks eilset päeva! (või viimast tööpäeva) Kas eilne päev oli tavapärane?
- » Millest te koolis tavaliselt räägite?
- » Milline on jutuajamise meeleolu? Millest see sõltub? Kuidas see päeva jooksul muutub – kas näiteks ärritunud hääletooni tuleb rohkem ette päeva alguses või lõpus?
- » Mis on tavalisemad suhtluseesmärgid? Miks te omavahel suhtlete? (vajadusel täpsustada)
 - › Kokkukuuluvustunde rõhutamine
 - › Kolleegi käekäigust kuulmine
 - › Töösajade korraldamine, nt õpilastest rääkimine
 - › Mõne nõudmise või ootuse edastamine
 - › Eelmise päeva teemade jätkamine
 - › Ühisest hobist rääkimine, koolivälise tegevuse planeerimine
- » Õpetajana on teil palju erinevaid rolle: aineõpetaja, klassijuhataja, kolleeg, ülemus, alluv, korrapidaja... lisaks pere- ja muud isiklikud rollid. Kui jätame kõrvale otsese aineõpetuse, siis kui olulised need rollid tavalise koolipäeva jooksul on?
- » Kui sageli te päeva jooksul rolle vahetate?
- » Kuidas te aru saate, millise rolli täitmist teilt parasjagu oodatakse?
- » Kas rollivahetus tundub mõnikord raske, keeruline, soovimatu?
- » Kas tunnete mõnikord, et erinevaid ülesandeid on päeva jooksul liiga palju või et rolle tuleb liiga sageli vahetada? Kuidas te niisuguses olukorras toime tulete?

- » Millised suhtlusolukorrad teid koolis kõige rohkem väsitavad?
- » Mis põhjustab teile ametialase suhtlemise juures kõige rohkem stressi? (vajadusel pakkuda variante)
 - › Ajapuudus
 - › Konfliktid
 - › Ühise keele puudumine
 - › Raskused kontakti võtmisel
 - › Oma seisukohtade ebakindlus
 - › Vähesed suhtlemisoskused
- » Millist laadi informatsiooni teie vajate, et ennast õpetajana hästi tunda?
- » Millist tuge te vajate, et ennast õpetajana hästi tunda?
- » Millist informatsiooni teie käest koolis üldiselt soovitakse?
 - › Direktsioon
 - › Kolleegid
 - › Lapsevanemad
 - › Lapsed
 - › Avalikkus
- » Kuidas valiksite suhtluskanali järgmistes olukordades? Palun põhjendage oma valikut!
 - › Üks teie klassi õpilastest on muutunud väga hajameelseks ning tal on tekkinud raskusi õppetöös. Otsustate võtta kontakti vanematega.
 - › Teil tekib vajadus võtta õppepuhkus. Ilmselt on vaja direktsiooniga suhelda puhkuse võimalikkuse ja korralduse asjus.
 - › Tahate minna klassiga ekskursioonile St.Peterburgi, kuid te ei tea veel, kuidas lapsevanemad sellesse suhtuksid.
 - › Kuulsite juhuslikult telerist, et on ilmunud üks teie eriala otseselt puudutav raamat, aga pealkiri ja autor läksid kõrvust mööda. Kellelt küsiksite, kuidas?
 - › Leiate enda jaoks huvipakkuva täiendkoolituse, kuid tahaksite siiski kuulda nende kogemusi, kes sama kursuse on juba läbinud. Naaberkoolides võiks neid olla
 - › Mõni teie klassi õpilastest käitub koolisituatsioonis täiesti sobimatult – kellele ja kuidas te sellest kõigepealt teataksite? (äkki on mõni konkreetne näide?)

Õpetaja ja kolleegid

- » Kas teie suhet õpilaste ja kolleegidega mõjutavad mõnikord ka koolisesed eelarvamused? Millised? Meenutage konkreetseid olukordi, kui võimalik!
- » Kas teie kuulute mõnda erialasesse võrgustikku? Kuidas see võrgustik omavahel suhtleb? Mida see teile juurde annab? Mis võiks üldse olla selliste võrgustike eesmärk? Kuidas sellise võrgustiku tööd parandada saaks? *(Kui ei kuulu ühtegi võrgustikku, siis arutada, miks ei kuulu ja mida peaks tegema, et kuuluks.)*

- » Kas ja milliste meililistide liige te olete? Miks? Mis on neist listidest kasu ja mis võiks olemata olla?
- » Paljud õpetajad rõhutavad silmast silma suhtluse eeliseid teiste suhtlusvormide ees. Millised on need eelised teie meelest?

Õpetaja ja õpilased

- » Mil määral te suhtlete õpilastega väljaspool ainetundi? Mis vormides ja eesmärgil te seda teete?
- » Kas õpetaja peaks tunnivälisel aja õpilastega suhtlema? Millistes vormides ja teemadel see suhtlemine teie arvates olema peaks?
- » Milliseid väärtusi teie oma õpilastele edasi üritate anda (lisaks heale ainetundmisele)?
- » Kas tunnivälises suhtluses olete te kuidagi teistsugune kui tunnis: mille poolest need situatsioonid erinevad, kas tunnete, et tunniväliselt suheldes on teil lihtsam edasi anda nt teatud väärtushinnaguid, kas emotsionaalne õhustik on erinev?
- » Mida teie õpilased teis kõige enam hindavad, mida kõige vähem?
- » Mil määral õpilased jagavad teiega oma isiklikke muresid? Kus, millal, mis situatsioonis seda enamasti tehakse?
- » Mida te teate oma õpilaste internetikasutamise tavadest? Kas te kasutate mingeid netisuhtluse võimalusi, et oma õpilastega suhelda? Milliseid?

Õpetaja ja lapsevanemad

- » Milline on teie arvates hea suhe klassijuhataja ja lapsevanemate vahel? Kuidas te hindate oma suhet lapsevanematega?
- » Millised on parimad suhtlemisvahendid ja kanalid õpetaja ja lapsevanema vahel?
- » Kelle asi oleks lapsevanemaga suheldes initsiatiivi üles näidata?
- » Millest te lapsevanematega räägite? Millest te ei saa rääkida? Millest on raske rääkida?
- » Kui tihti tunnetate, et lapsevanem teeb teile ülekohtust kriitikat (näiteks ütleb, et te ei hinda tema last õiglaselt ja erapooletult)? Kuidas reageerite? Kust saate sellisel puhul tuge? Milliste kanalite kaudu eelistate sellist kriitikat saada?
- » Kas olete saanud elektroonilise kirja, mis eeldab operatiivset vastamist, teile ebasobival ajal (näiteks koolivaheajal, pühapäeval, pühal...)?

IT ja õppematerjalid

- » Kui sageli te päevas kasutate IT-vahendeid (meenutage näiteks tänast päeva)?
- » Milliseid rolle IKT vahendid teie jaoks täidavad? Kas on mingid tööalased tegevused, mida eelistate teha IKT vahenditega või mingid, milleks kindlasti IKT vahendeid ei valiks?
- » Kui oluline on Internet teie töös? Mida kasutate Internetis?
- » Kas Internet on teie jaoks pigem töövahend, meelelahutuse vahend, suhtlemisevahend...?
- » Kas ja kuidas elektrooniline suhtlemine muudab õpetaja keelekasutust? Kas olete märganud, et teie stiil on e-suhtluses veidi „noortepärasem“ kui tavaliselt? Kuidas see muudab teie ja õpilaste vahelist suhtlemist?

- » Kui sageli kasutate Internetist võetud õppematerjale? Millised on teie jaoks peamised õppematerjalide allikaid Internetis? Milliseid materjale te veel ootate? Millest puudust tunnete?
- » Kuidas otsustate, et Internetis olev õppematerjal on hea ja usaldusväärne?
- » Mida te oma kooli kodulehelt kasutate? Kuidas hindate oma kooli kodulehekülge? Mida peaks tegema, et see leht oleks parem? Mis rolli teie arvates üldse üks kooli koduleht täitma peaks? Kelle ülesanne oleks seda täiendada?
- » Mis eesmärk on kooli koduleheküljel üldse?
- » Kas teil on oma blogi või kodulehekülg? Mis sorti materjale seal hoiate ja milleks seda kasutate? Kas te oskate arvata, kes võiksid olla teie lehekülje lugejad? Mil määral te mõtlete lugejatele, kui te oma materjale täiendate?
- » Kas olete mõnikord õpiku või õppematerjali valinud autori nime alusel? Mida te nendest autoritest enne teate?
- » Millised on teie kogemused meediamaterjali kasutamisest õppematerjalina? (filmid, raadiosaated, ajalehe- või ajakirjaartiklid)
- » Kas selgitate õpilastele viitamise ja allikate kasutamise korda, sh internetist võetud materjalide puhul? Kui tähtsaks seda peate? Miks?

e-kool

- » Millal liitus teie kool e-kooli süsteemiga? Miks? Kuivõrd said õpetajad kaasa rääkida, kas liituda või mitte? Kas teil oli nn testiperiood?
- » Milline on teie kogemus seoses e-kooliga? Palun tooge näiteid.
- » Millal te tavaliselt e-kooli kasutate?
- » Milline oli teie ettekujutus e-koolist enne sellega reaalselt kokkupuudet? Kuivõrd on pilt muutunud?
- » Mis on teie arvates muutunud pärast e-kooli kasutuselevõttu (kas lapsed on uimasemaks muutunud vms)?
- » Millised on teie parandusettepanekud e-koolile, et süsteemi tõhustada?
- » Milline oli teie arvutialane kogemus enne e-kooliga liitumist? Kas olete kasutanud e-kooli andmete sisestamiseks kõrvalist abi? Millistel e-kooli alastel kursustel olete osalenud? Millist abi nendest saite?
- » Kuivõrd e-kool häirib teie privaatsust? Palun tooge näiteid, kuidas olete reageerinud.
- » Kui reaalseks hindate ohtu, et e-kooli sisestatud andmeid ei hoita turvaliselt? Mil määral on see teie arvates probleem?
- » Kui võrdlete e-kooli vana paberkandjal klassipäevikuga, siis millised on ühe või teise eelised või puudused? Kas kasutate nn topeltpäevikut, kuhu paralleelselt e-kooliga regulaarselt õpilaste õpetulemused sisse kannate?
- » Kas te võiksite rääkida mõne värvika loo, mis teile seoses e-kooli kasutamisega meelde tuleb? Kirjeldage oma kogemusi e-kooli hästi või väärtalt kasutamisest? Kuidas väärkasutuse juhtumeid vältida?

- » Kas ütlete näiteks tänavaintervjuus, et olete õpetaja? Mil määral tunnete ennast kooli esindajana avalikkuse ees?
- » Nimetage kolm asja, mida te õpetajana muudaksite koolis kui suhtluskeskkonnas!
- » Miks te olete õpetaja?

Lisa 3. Õpetajate fookusgrupi kava

Vahendid: paber, värvilised pliiatsid, bostik või kleeplint, pabertahvel, sümbolid

1. Tutvumine, rakendamine

Tere!

Meie oleme ... ja me uurime Eesti õpetajate suhtlemistavasid erinevates keskkondades.

Fookusrühmast

Lisaks ankeedile ja intervjuudele kasutame uurimistöös ka fookusrühma, mis võimaldab kõige paremini uurida mõnigaid meid huvitavaid teemasid. Et fookusrühm oleks edukas, tahaksime teile tutvustada mõnigaid reegleid

- › nimi pole oluline
- › kõneldagu ükshaaval
- › konfidentsiaalsus ja uurimistulemuste kasutamine
- › salvestamine ja salvestiste kasutamine

Võiksime alustada omavahelisest tutvumisest. Palun öelge oma eesnimi ja kõnelge lühidalt,

- › keda ja mida õpetate
- › millises koolis töötate,
- › millistes koolides olete varem töötanud.

2. Õpetaja suhetevõrgustik (endast lähtuv)

Me tunneme huvi eelkõige selle vastu, kui suur osa õpetaja töös on suhtlemisel ning kuidas õpetajad ennast oma suhetevõrgustikus tunnevad. Kujutage endale ette põhilisi osapooli, kes koolis omavahel suhtlevad, ning joonistage oma suhtlemismuster paberile. Kasutage värve, kujundeid, jooni ja paigutust, et väljendada seda, millisena te oma suhtlemisvõrgustikku ise tajute. Pärast on võimalik oma joonistust ka sõnaliselt seletada. Et ülesandega oleks lihtsam pihta hakata, nimetame mõned koolisuhtluse osapooled: kooli juhtkond, õpetajad, kooli muu personal, õpilased, lapsevanemad, kohalik omavalitsus.

Joonistamispaus

Joonistuste vaatamise käigus lisaküsimused:

- › Näidake oma joonisel suhet, mis nõuab teilt kõige rohkem energiat.
- › Näidake oma joonisel suhet, mis annab kõige rohkem tuge.
- › Kus on suhtlusaugud, millised suhted on puudu. kus jääb suhtest puudu, või ajast puudu?
- › Kus on otseteed?
- › Kuidas on positiivse ja negatiivse suhte suhetes?
- › Mis võiks olla teistmoodi, kes saaks seda muuta? Mida saad ise muuta?

3. Erinevad suhtluskanalid

- » Üldiselt on õpetajad seda meelt, et parim suhtlemisviis on silmast silma.
- » Kui suurel määral kasutate te isiklike suhtlusvahendeid tööasjade ajamiseks
 - › mobiiltelefon
 - › kodune internetiühendus
 - › isiklik arvuti
- » Mis kompenseerib teie töö (suhtlemise aspektist) – kas tunnustus, raha, tulemus...?
- » Kuidas on e-kool mõjutanud õpetajate omavahelist suhtlemist (konkurets arvutikohtade pärast, õpetajate tuba, õppenõukogud, koosviibimised, aineseksioonid)?
- » Isiklikest suhetest ja hierarhiast tulenevad suhted koolis, topeltsuhted: kuidas need kokku sobivad.

4. Koolihierarhia ja suhtlemiskanalid

Eestis on praegu koole, kus praktiliselt kogu õpetajate ja kooli juhtkonna vaheline suhtlus toimub e-posti kaudu. Samas on ka koole, kus kasutatakse peamiselt silmast silma suhtlust. Lähtudes teie kõigi kogemusest – kas meil õnnestuks siia lauale ehitada kooli kui suhtluskeskkonna mudel? OLGU REALISTLIK. VÕI TAHAVAD NAD TEHA HALBA VÕI HEAD MUDELIT? (Jälgida distantse, „võrdseid“, gruppe, „Tähti“, kette jms.)

- » Kuidas peaks selles mudelis käituma
 - › õpetaja, kes kuulis juhuslikult pealt õpilaste juttu sellest, kuidas kavatsetakse ühe teise õpetaja kontrolltöö ajal spikerdada; kõnelejate hulgas oli ka direktori poeg
 - › õpetaja, kes märkab, et kolleeg on tööle tulnud joobnuna (ta on ühtlasi sinu hea sõber)
 - › õpilane, kes märkab, et õpetaja on tema hindeid e-koolis põhjendamatult kehvemaks muutnud
 - › õpilane, kes tahab teatada koolikiusamisest (üks osalistest on nt direktori laps)
- » Kas see mudel annab võrdsed võimalused kõigile osalejatele?/Kellel on selles süsteemis suhteliselt raskem toime tulla, ennast kuuldavaks teha?
- » Kuidas liigub teie koolis nt info enesetäiendusvõimaluste kohta?

5. Lisamaterjalid ja autoriõigus

- » Kas te otsite ise lisamaterjale tunnis kasutamiseks lisaks sellele, mis on õppepakettides soovitatud: raamatuid, ajakirju, artikleid, filme, muusikat?
- » Miks te seda teete?
- » Kuidas te seda teete: kas kasutate lõiku või tervikut, kas saadate õpilased ostma või kopeerite materjali valmis jms?
- » Kas tunnete järgmisi märke: c, cc midagi muud veel (näidata märke)
- » Kas te olete kasutatud materjalidel märganud mõnd autoriõigusele viitavat märget? Mida see teie jaoks tähendab?
- » Kui teil tekib küsimusi mõne „toote“ autorlusega, siis kust otsite vastuseid?
- » Mida ütleb Eesti autoriõigus teoste kasutamise kohta koolis ja õppetöös?
- » Mis klassis olete tavaliselt kõnelnud viitamise ja refereerimise heast tavast?
- » Kas teie õpilased viitavad internetist võetud materjalidele?
- » Kas teie viitate Internetist võetud materjalidele?
- » Kas Internetis autoriõigus kehtib?
- » Mida te olete kuulnud *Creative Commons*ist?

Vajalikud vahendid

- › paberit joonistamiseks
- › värvilised pliiatsid
- › mõned klotsid
- › fläpipaber
- › nimesildid
- › jäme vildikas nimede jaoks

Lisa 4. Õpilaste fookusgrupi kava

1. Üldised suhtlussituatsioonid

- » Milliseid vahendeid õpetajad kasutavad teiega suhtlemisel?
- » Mille poolest erinevad õpetajad erinevalt suhtlevad?
- » Mis sorti sõnumeid õpetajad edastavad – kiitused, noomitused, informatsioon vms?
- » Mis tooniga see suhtlus toimub?
- » Kui palju koolisuhtluses osalevad teie vanemad?
- » Kas nende roll on tõusnud või vähenenud aastatega?
- » Milline on teie arvates õpetajate roll väärtushinnangute kujundamisel?
- » Kas õpetajate omavahelised suhted mõjutavad seda, kuidas teiega suheldakse?

2. E-kool

- » Kas teie kasutate e-kooli?
- » Mis te sellest arvate?
- » Kas õpetajad täidavad e-kooli hästi?
- » Kui palju teie vanemad e-kooli kasutavad?
- » Mis teie arvate oma vanemate e-kooli kasutusest?

3. Õppematerjalid

- » Millistest allikatest õppematerjale antakse teile?
- » Kas õpetajad viitavad lisamaterjalidele? Enda poolt leitud asjadele?
- » Kas teile õpetatakse viitamist? Interneti allikate kasutamist?
- » Kuidas te referaati teete? Kust teie leiate referaadi tegemiseks andmeid?
- » Mille poolest õpetajad oma suhtlemisoskusi parandada võiksid?

Lisa 5. Intervjueeritute tähistamiseks kasutatud koodid

Piirkond	Vanus	Sugu	Kooliaste	Õpetatavad ained	Märke aruande tekstis
Võrumaa	45	N	Põhikool (P)	Logopeed	N, linn, 42, logopeed, P
Raplamaa	38	N	Põhikool, gümnaasium (G)	Emakeel	N, maa, 38, P+G
Võrumaa	42	N	Gümnaasium	Bioloogia	N, linn, 42, biol, G
Põlvamaa	47	N	Põhikool	Algkl, inglise keel	N, maa, 47, klassiõp/inglise k, P
Viljandimaa	49	M	Põhikool	Tööõpetus	M, linn, 49, tööõp, P
Raplamaa	35	M	Põhikool, gümnaasium	Informaatika	M, linn, 35, IT, P+G
Võrumaa	44	N	Põhikool, gümnaasium	Mtemaatika	N, maa, 44, matemaatika, P+G
Viljandimaa	44	N	Põhikool, gümnaasium	Reaalained	N, linn, 44, reaalained, P+G
Harjumaa	40	N	Põhikool	Emakeel	N, linn, 40, emakeel, P
Harjumaa	30	N	Põhikool	Inglise keel	N, linn, 30, ingl k, P
Tartumaa	56	N	Põhikool	Matemaatika	N, linn, 56, matemaatika, P
Tartumaa	39	M	Gümnaasium	Bioloogia	M, linn, 39, biol, G
Võrumaa	39	M	Põhikool, gümnaasium	IT, füüsika	M, maa, 39, füüsika/IT, P+G
Pärnumaa	29	N	Põhikool, gümnaasium	Ajalugu, saksa keel	N, linn, 29, ajalugu/saksa k, P+G